

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia 9 stycznia 2026 r.

Poz. 124

Podpisany przez:

Tomasz Władysław Cyran

Data: 09.01.2026 14:04:36

UCHWAŁA NR XXIV/152/2025 RADY GMINY DĘBOWIEC

z dnia 22 grudnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dębowiec na lata 2026-2029”

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r., poz. 1292 z późn. zm.), **Rada Gminy Dębowiec uchwala co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dębowiec na lata 2026-2029 w brzmieniu stanowiącym jak załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Dębowiec.

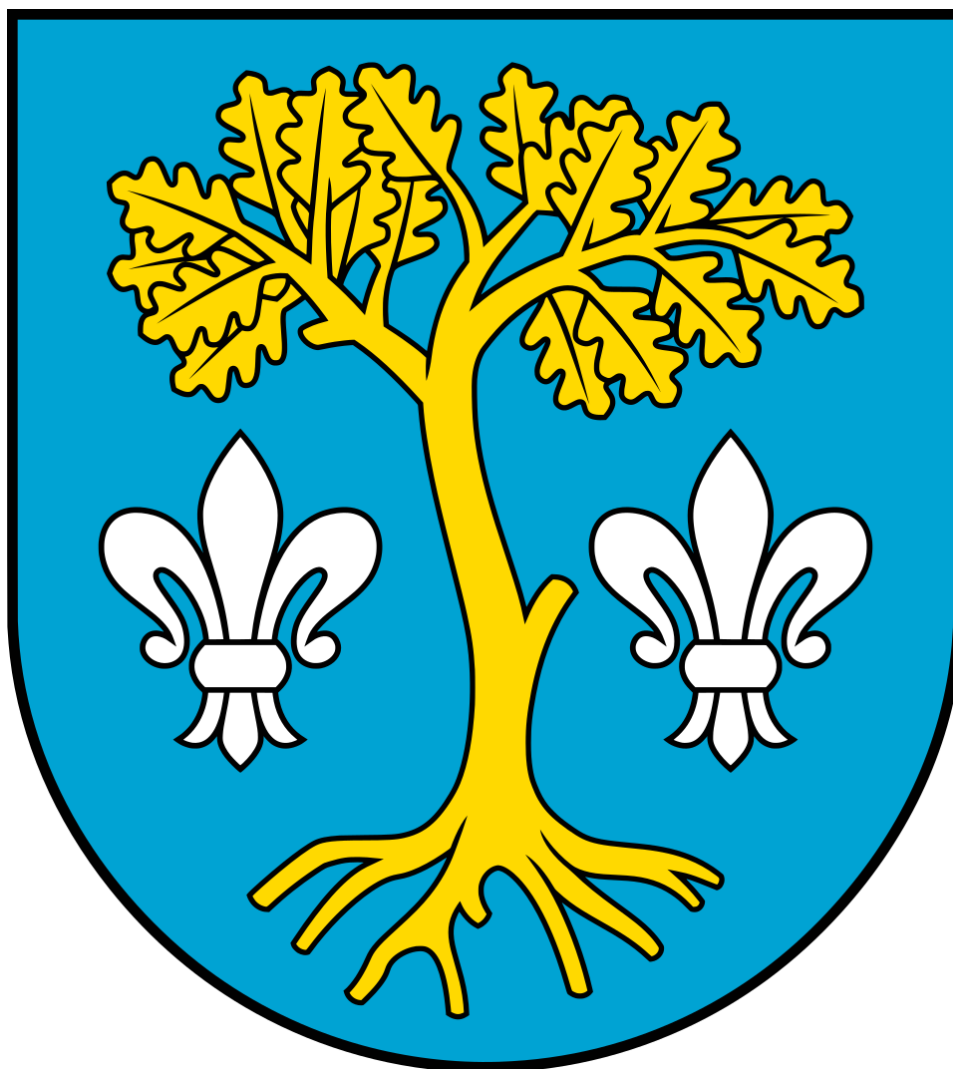
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Teresa Pachana

Załącznik do Uchwały Nr XXIV/152/2025
Rady Gminy Dębowiec z dnia 22 grudnia 2025 roku

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY DĘBOWIEC
NA LATA 2026-2029**

Dębowiec, listopad 2025

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA	13
a. Dokumenty wykonane na poziomie kraju	13
b. Dokumenty wykonane na poziomie województwa	14
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	22
6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
a. Zarys historii obszaru gminy Dębowiec	27
b. Krajobraz kulturowy	31
c. Zabytki nieruchome	33
d. Zabytki ruchome	45
e. Zabytki archeologiczne	48
f. Rejestr zabytków	59
g. Gminna Ewidencja Zabytków	60
7. OCENA ZASOBU ZABYTKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	61
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	63
a. Zabytki nieruchome oraz krajobraz kulturowy	64
b. Zabytki ruchome	70
c. Zabytki archeologiczne	73
d. Rozpoznanie, dokumentowanie i popularyzowanie zasobów dziedzictwa kulturowego	78
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	80
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	81
11. ANEKSY:	
1. Wykaz zabytków nieruchomych gminy Dębowiec ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków	82
2. Wykaz stanowisk archeologicznych w układzie alfabetycznym zlokalizowanych na obszarze gminy Dębowiec	86

1. WSTĘP.

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na gminy nałożony został obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, dokument ten stanowi element polityki samorządowej. Jego opracowanie stanowi wyraz troski władz samorządowych oraz mieszkańców gminy o stan dziedzictwa kulturowego i jego potrzeby.

Program opieki nad zabytkami ma służyć zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Nakreślone tutaj kierunki działań mają stopniowo prowadzić do poprawy stanu zachowania zabytków oraz lepszego ich udostępnienia i wykorzystania pod kątem turystycznym. Równie istotnym zadaniem dokumentu jest wskazanie wartości krajobrazu kulturowego gminy oraz potrzeby utrwalenia świadomości w społecznościach lokalnych, związanej z koniecznością dbałości o dziedzictwo.

Lokalna społeczność w dłuższej perspektywie powinna zauważać efekty wcielania w życie zasad nakreślonych w gminnym programie. Aby tak się stało konieczne jest postrzeganie kultury, jako ważnego czynnika rozwoju ekonomicznego, uzupełniającego i wspierającego inne, priorytetowe płaszczyzny polityki samorządu. Działania gminy powinna cechować zasada zrównoważonego rozwoju, gdzie ochrona zabytków występuje równorzędnie z ochroną przyrody i potrzebami infrastrukturalnymi mieszkańców.

Warto w tym miejscu przytoczyć zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić).
- maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych).
- minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymywania się od działań niekoniecznych).
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco.
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji.
- zasada odwracalności metod i materiałów.
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów – restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanców, archeologów, badaczy, pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników.

Zapisy gminnego programu opieki nad zabytkami obowiązują przez 4 lata. Z realizacji dokumentu Wójt Gminy co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Programy opieki sporządzane w przyszłości powinny uwzględniać wszelkie nowe uwarunkowania prawne, oraz zawsze aktualny stan zachowania zasobu dziedzictwa kulturowego.

Przedmiotem niniejszego Gminnego Programu jest gmina Dębowiec, jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji objętych programem zabytków, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego. Gmina Dębowiec to obszar o bogatej historii, w którym współistnieją elementy tradycji, kultury i przyrody. Zachowane tu zabytki, zarówno sakralne, jak i świeckie, stanowią nie tylko świadectwo przeszłości, ale także ważny element tożsamości lokalnej. Układy przestrzenne dawnych wsi, drewniane świątynie, cmentarze wojenne czy ślady dawnego osadnictwa tworzą unikalny krajobraz kulturowy, który wymaga troski i świadomej ochrony. Obowiązujące przepisy prawa wyznaczają ramy, w których możliwe jest pogodzenie rozwoju współczesnej infrastruktury z zachowaniem dziedzictwa minionych pokoleń. Odpowiedzialne planowanie przestrzenne, współpraca z konserwatorami zabytków i świadomość społeczna mieszkańców stanowią fundament skutecznej ochrony wartości kulturowych gminy. Dzięki takiemu podejściu gmina Dębowiec może się rozwijać w sposób zrównoważony, z poszanowaniem historii i krajobrazu, który ją wyróżnia. Zachowanie dziedzictwa kulturowego nie jest bowiem jedynie obowiązkiem prawnym, lecz także moralnym i społecznym, to wyraz szacunku dla przeszłości i odpowiedzialności za przyszłość.

Program ten jest drugim z kolei tego typu opracowaniem powstałym na obszarze gminy Dębowiec.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292). W myśl art. 87 tejże ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - a. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - b. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - c. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - d. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - e. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - f. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - g. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), gdzie zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną, jako obowiązek państwa i każdego obywatela, w następujących zapisach:

- art. 5 „(...) Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- art. 6 „(...) Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Głównym aktem prawnym dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292). Art. 3 tejże ustawy tłumaczy podstawowe pojęcia użyte w ustawie: *zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku*. Zgodnie z cytowaną ustawą, ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 tejże ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia, w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Artykuł 6 wymienia elementy podlegające ochronie, którymi są:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a. krajobrazami kulturowymi,
- b. układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c. dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- d. obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- e. cmentarzami,

- f. parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - g. miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a. dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e. materiałami bibliotecznymi,
 - f. instrumentami muzycznymi,
 - g. wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a. pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b. cmentarzyskami,
 - c. kurhanami,
 - d. reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzanie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W artykułach 5, 25, 28, 30, 31, 36 i 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe obowiązki właścicieli zabytków objętych ochroną

prawną, natomiast obowiązki i kompetencje wyłącznie odnoszące się do samorządu terytorialnego określają artykuły 26 i 72. Ponadto art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

W ustawie z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (j.t. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465) określone zostały zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Mowa jest tam, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, a co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. ust. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w ustawie z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (j.t. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130). Określone zostały tutaj zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa mówi, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa ta łączy rozwój przestrzenny z troską o dziedzictwo historyczne. Zobowiązuje ona organy samorządowe do uwzględniania w planach miejscowych i studiach uwarunkowań zasad ochrony zabytków, układów urbanistycznych oraz krajobrazów o wartości kulturowej. W praktyce oznacza to wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej, określanie zasad zabudowy w otoczeniu obiektów zabytkowych oraz wprowadzanie ograniczeń dotyczących formy, skali czy wysokości nowej architektury. Ustawa wymaga również współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który opiniuje projekty planów, by zapewnić ich zgodność z zasadami ochrony dziedzictwa. Dzięki temu dokumenty planistyczne nie tylko regulują rozwój inwestycyjny, ale także chronią historyczny charakter przestrzeni. Ochrona krajobrazu zabytkowego w ujęciu ustawy nie ogranicza się do pojedynczych obiektów — obejmuje również całe układy przestrzenne, panoramy, parki i zespoły dworskie, które tworzą tożsamość kulturową regionu. W efekcie ustawa zapewnia równowagę między nowoczesnym planowaniem przestrzennym a zachowaniem wartości historycznych, umożliwiając zrównoważony rozwój, w którym tradycja i współczesność współistnieją w harmonii.

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane (j.t. Dz. U. z 2025 r. poz. 418 z późn. zm.) znalazły się unormowania działalności obejmującej sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów zabytkowych oraz zasady działania organów

administracji publicznej w tych dziedzinach. Prawo budowlane tworzy wraz z ustawą o ochronie zabytków spójny system ochrony dziedzictwa kulturowego. Nakłada ono na inwestorów obowiązek uwzględniania wymagań konserwatorskich przy projektowaniu i realizacji robót budowlanych. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków uzyskanie pozwolenia na budowę jest możliwe dopiero po otrzymaniu zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków. Organy administracji budowlanej i konserwatorskiej współpracują ze sobą, aby zapobiec zniszczeniu substancji zabytkowej, a prowadzenie prac bez wymaganych zezwoleń grozi poważnymi sankcjami. Dzięki tym przepisom możliwe jest pogodzenie rozwoju inwestycyjnego z ochroną wartości historycznych i kulturowych, co pozwala zachować dziedzictwo przeszłości przy jednoczesnym dostosowaniu go do potrzeb współczesności.

W ustawie z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (j.t. Dz. U. z 2024 r. poz. 87) zawarto zapisy mówiące, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo, i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego, organizujące działalność kulturalną, tworzą samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa o rewitalizacji z 9 października 2015 roku (j.t. Dz. U. z 2024 r. poz. 278) odnosi się do zabytków przede wszystkim poprzez traktowanie ich jako kluczowego elementu dziedzictwa kulturowego, które powinno być chronione, eksponowane i wykorzystywane w procesach odnowy obszarów zdegradowanych. Choć ustawa nie definiuje zabytku ani nie reguluje szczegółowo zasad jego ochrony – pozostawiając to ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – to włącza kwestie konserwatorskie w szerszy kontekst działań rewitalizacyjnych. Wskazuje, że jednym z zasadniczych celów rewitalizacji jest zachowanie i wzmocnienie lokalnych wartości kulturowych, co obejmuje zarówno zabytki architektury, jak i historyczne układy urbanistyczne czy przestrzenie publiczne. W praktyce oznacza to, że gminy przygotowujące Gminny Program Rewitalizacji mogą ująć w nim przedsięwzięcia dotyczące remontów, renowacji, konserwacji oraz adaptacji obiektów zabytkowych, a także zagospodarowania terenów o znaczeniu historycznym. Ustawa daje im narzędzia sprzyjające takim działaniom – zwłaszcza poprzez możliwość powołania Specjalnej Strefy Rewitalizacji. W strefie tej stosuje się ułatwienia prawne i organizacyjne, takie jak uproszczone mechanizmy zamówień publicznych czy preferencyjne zasady udzielania dotacji na roboty budowlane. Dzięki temu prace przy zabytkach mogą być prowadzone sprawniej i z większym wsparciem finansowym niż na podstawie samych przepisów o ochronie zabytków. Ustawa umożliwia także nakładanie obowiązku przeprowadzenia niezbędnych robót budowlanych na właściciela obiektu znajdującego się na obszarze rewitalizacji lub SSR, co bywa istotne w przypadku zaniedbanych zabytków wymagających pilnej interwencji. Jednocześnie wszystkie działania dotyczące zabytków muszą być prowadzone w zgodzie z ustawą o ochronie zabytków oraz pod nadzorem właściwego konserwatora, co zapewnia, że

proces rewitalizacji nie naruszy wartości historycznych obiektów. W rezultacie ustawa o rewitalizacji tworzy ramy, w których ochrona zabytków staje się integralną częścią kompleksowego procesu odnowy społecznej, gospodarczej i przestrzennej, a dziedzictwo kulturowe – zamiast być jedynie przedmiotem ochrony – staje się aktywnym zasobem rozwojowym i czynnikiem wzmacniającym tożsamość lokalną.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (j.t. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145) wskazuje, że gospodarowanie nieruchomościami musi odbywać się z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z przepisów o ochronie zabytków. Status zabytku ma wpływ na wycenę nieruchomości, jej przeznaczenie oraz zasady obrotu – np. sprzedaż czy oddanie w użytkowanie wieczyste. Rzeczoznawca wyceniający taką nieruchomość musi brać pod uwagę jej wartość historyczną oraz związane z nią obowiązki konserwatorskie. Jednocześnie jednostki samorządu terytorialnego i Skarb Państwa, zarządzając nieruchomościami zabytkowymi, muszą respektować nakazy konserwatorskie oraz uwzględniać ochronę dziedzictwa w decyzjach dotyczących zagospodarowania czy sprzedaży. Sama ochrona zabytków – zakres obowiązków właściciela, zasady prac konserwatorskich i forma ochrony – regulowana jest jednak szczegółowo przez odrębną ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, której przepisy UGN jedynie wspiera i uwzględnia w procesach gospodarowania mieniem.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (j.t. Dz. U. z 2024 r., poz. 1478) odnosi się do zabytków w sposób pośredni, przede wszystkim wtedy, gdy obiekty zabytkowe lub ich otoczenie posiadają wartości przyrodnicze podlegające ochronie. Dotyczy to zwłaszcza drzew, alei czy historycznych założen zieleni, które mogą być uznane za pomniki przyrody lub znajdować się na terenach objętych formami ochrony przyrody, takimi jak parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu czy obszary Natura 2000. W takich przypadkach ochrona przyrodnicza wpływa na dopuszczalne działania konserwatorskie, remontowe oraz sposób zagospodarowania terenu wokół zabytków. Ponadto ustawa reguluje zasady usuwania drzew i krzewów, co ma istotne znaczenie również dla wykonywania prac przy obiektach zabytkowych, gdyż wymogi przyrodnicze muszą być spełnione niezależnie od zgód konserwatorskich. Ustawa chroni także krajobraz, w tym krajobraz kulturowy, który obejmuje historyczne układy przestrzenne i zabytkową architekturę. W rezultacie przepisy o ochronie przyrody i o ochronie zabytków wzajemnie się uzupełniają, a właściciele i zarządcy zabytków muszą brać pod uwagę zarówno wymogi konserwatorskie, jak i te związane z ochroną elementów przyrodniczych obecnych w przestrzeni zabytkowej.

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (j.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 385) reguluje kwestie związane z gromadzeniem, przechowywaniem i zabezpieczaniem zabytków. Przepisy nakładają na muzea obowiązek sprawowania należytej opieki nad zabytkami, w tym ich ochrony, konserwacji i właściwej dokumentacji, co ma zapewnić zachowanie wartości historycznej, artystycznej i naukowej obiektów. Muzea działają jako instytucje wspierające ochronę dziedzictwa kulturowego, umożliwiając jednocześnie publiczny dostęp do zabytków w bezpieczny sposób. Działalność muzeów stanowi istotny element systemu ochrony dziedzictwa, pozwalając na jego zachowanie i popularyzację dla przyszłych pokoleń.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (j.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393) oraz ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (j.t. Dz. U. z 2020 r., poz. 164) odnoszą się do zabytków przede wszystkim w kontekście ochrony dziedzictwa kulturowego i dokumentacyjnego. Przepisy nakładają na biblioteki i archiwa obowiązek gromadzenia, przechowywania i zabezpieczania zabytkowych dokumentów, książek, rękopisów, map oraz innych materiałów archiwalnych, które same w sobie stanowią zabytki ruchome. Instytucje te są zobowiązane do właściwej konserwacji i digitalizacji zgromadzonych obiektów, tak aby zapewnić publiczny dostęp przy jednoczesnym minimalizowaniu ryzyka ich uszkodzenia. Biblioteki i archiwa prowadzą także ewidencję i katalogi, co umożliwia identyfikację, kontrolę i właściwe zarządzanie zabytkowymi materiałami. W ten sposób obie ustawy wspierają ochronę zabytków, zapewniając ich zachowanie dla przyszłych pokoleń oraz popularyzację dziedzictwa kulturowego i historycznego w bezpieczny i uporządkowany sposób.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku Prawo geodezyjne i kartograficzne (j.t. Dz. U. z 2024 r., poz. 1151) odnosi się do zabytków poprzez obowiązek uwzględniania ich lokalizacji i stref ochrony w dokumentacji geodezyjnej oraz mapach. Dzięki temu planowanie inwestycji, podziały nieruchomości i zagospodarowanie terenu odbywa się z poszanowaniem ograniczeń wynikających z ochrony zabytków. Ustawa umożliwia integrację danych geodezyjnych z potrzebami ochrony dziedzictwa kulturowego, wspierając bezpieczne i zgodne z prawem zarządzanie przestrzenią wokół obiektów zabytkowych.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych (j.t. Dz. U. z 2025 r., poz. 1483) zawiera regulacje dotyczące finansowania ochrony zabytków. Przepisy określają zasady wydatkowania środków publicznych na konserwację, remonty i utrzymanie zabytków będących własnością państwa lub jednostek samorządu terytorialnego. Dzięki temu działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego realizowane są w sposób zgodny z prawem i kontrolowany finansowo, zapewniając zachowanie zabytków dla przyszłych pokoleń.

Ustawa z dnia 21 marca 1985 roku o drogach publicznych (j.t. Dz. U. z 2025 r., poz. 889) podnosi konieczność uwzględniania ochrony dziedzictwa kulturowego przy projektowaniu, budowie i utrzymaniu dróg. Przepisy ustawy nakładają obowiązek, aby inwestycje drogowe nie naruszały zabytków ani ich stref ochronnych wyznaczonych przez konserwatora. Oznacza to, że przy planowaniu przebiegu dróg, remontach czy rozbudowie infrastruktury drogowej należy uwzględniać lokalizację obiektów zabytkowych, ich wartość historyczną oraz wymogi ochrony konserwatorskiej. Ustawa zapewnia w ten sposób harmonizację działań inwestycyjnych z potrzebą zachowania dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 28 marca 2003 roku o transporcie kolejowym (j.t. Dz. U. z 2025 r., poz. 1234) podejmuje ochronę obiektów kolejowych o wartości historycznej i kulturowej. Przepisy ustawy nakładają obowiązek, aby planowanie, budowa, modernizacja i utrzymanie infrastruktury kolejowej nie naruszały zabytków ani ich stref ochronnych. Obiekty takie jak zabytkowe dworce, mosty kolejowe, wiadukty czy historyczne urządzenia torowe podlegają ochronie konserwatorskiej, a działania inwestycyjne muszą uwzględniać ich wartość historyczną. Ustawa zapewnia tym samym, że rozwój

i funkcjonowanie transportu kolejowego odbywa się w sposób zgodny z zasadami ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 11 września 2019 roku Prawo zamówień publicznych (j.t. Dz. U. z 2024 r., poz. 1320) reguluje procedury udzielania zamówień na prace związane z ochroną i konserwacją zabytków. Przepisy ustawy umożliwiają jednostkom publicznym zawieranie umów na roboty konserwatorskie, remonty, badania czy dokumentację zabytków w sposób zgodny z zasadami konkurencyjności i przejrzystości, przy jednoczesnym respektowaniu wymogów ochrony konserwatorskiej.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 roku o podatkach i opłatach lokalnych (j.t. Dz. U. z 2025 r., poz. 707) reguluje możliwość stosowania ulgi lub zwolnień podatkowych dla nieruchomości zabytkowych. Przepisy przewidują, że właściciele lub użytkownicy nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków mogą być zwolnieni z części podatku od nieruchomości lub innych opłat lokalnych, co ma na celu wspieranie ich ochrony, konserwacji i utrzymania.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA.

a. Dokumenty wykonane na poziomie kraju.

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Dokument ten został przyjęty uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 roku.

Krajowy Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Jest to dokument ważny dla całego środowiska – służb konserwatorskich i specjalistów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce. Wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych, co jest efektem ciągłego i postępującego rozwoju kraju.

Głównym celem programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Zwrócono w nim uwagę na potrzebę weryfikacji wybranego zasobu zabytków. Do wszystkich wymienionych w programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym.

W programie pojawiły się zapisy dotyczące uruchomienia nowych mechanizmów instytucjonalnych, finansowych i sprawczych do planów rewitalizacji wielkich obszarów zabytkowych, m.in. całych kwartałów miast czy kompleksów sakralnych.

Ważnym dokumentem w kontekście ładu przestrzennego Polski jest „Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”. Przyjęty został on uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 roku. Koncepcja stanowi dokument strategiczny, który wyznacza kierunki rozwoju przestrzennego Polski, uwzględniając m.in. ochronę dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. W kontekście gminnych programów opieki nad zabytkami dokument ten może pełnić funkcję nadrzędną, wyznaczając ramy i priorytety dla lokalnych działań konserwatorskich. Wskazuje on na konieczność harmonijnego łącenia rozwoju infrastruktury z zachowaniem wartości historycznych i estetycznych przestrzeni. Dzięki zapisom Krajowej Koncepcji gminy mogą lepiej planować ochronę i adaptację zabytków, włączając je w szersze strategie rozwoju przestrzennego, takie jak kształtowanie stref ochrony krajobrazu kulturowego, planowanie spójnych układów zabudowy czy lokalizowanie inwestycji w sposób minimalizujący ingerencję w historyczne struktury. Dokument umożliwia także integrację działań konserwatorskich

z polityką transportową, środowiskową i społeczną, co pozwala na skuteczniejsze i bardziej długofalowe zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym.

Kolejnym ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020. Do chwili obecnej (listopad 2025 roku) nie przyjęto jeszcze nowej wersji dokumentu, jednakże do czasu wypracowania nowych, zaktualizowanych zapisów w tym obszarze, przytoczone tu zapisy, mimo zamknięcia okresu obowiązywania, mogą być traktowane jako wytyczne i inspiracje dla tworzenia dokumentów strategicznych na poziomie gminnym. Strategia ta określa działania konieczne do zrealizowania w regionach. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków.

Jednym z instrumentów, za pomocą których realizowane są wspomniane cele Strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2020; podobnie jak w przypadku całej strategii, ta jej część również nie została dotychczas zaktualizowana.

Podstawą do sformułowania owego programu jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnianie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” określa działania w sferze ochrony zabytków, m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony, upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

b. Dokumenty wykonane na poziomie województwa.

Dla zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie województwa podkarpackiego istotnym dokumentem jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025 przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr LVI/972/22 z dnia 28 grudnia 2022 roku. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata

2022-2025 jest kolejną już aktualizacją Programu. Zawarte w nim zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochrony zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego.

Jako główny cel strategiczny kolejnej edycji Programu należy uznać wzmacnianie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości, jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości. W tym celu określono priorytety. Pierwszy z nich ujmuje rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju; ma na celu budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego (działania badawcze, edukacyjne, promocyjne). Kolejny priorytet mówi o ochronie i zarządzaniu dziedzictwem kulturowym, a w szczególności zabytkami jako czynnikami rozwoju społeczno-gospodarczego województwa; w tej kwestii określono działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego. Priorytet trzeci wyznacza budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego; wytyczono to działania organizacyjne i zarządcze, koordynację i współpracę oraz dążenie do efektu synergii działań. Celowi strategicznemu Programu, jak również wyznaczonym priorytetom podporządkowane są przyjęte w Programie kierunki działań oraz zadania. Dobór zadań wynika z kompetencji ustawowych samorządu województwa, w tym z połączenia koncepcji strategicznej z wymogami zawartymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnośnie merytorycznej zawartości programów opieki nad zabytkami. Dla realizacji celów programu wskazuje się kierunki działań związane ze strefą edukacyjno-informacyjną dla priorytetu 1, działania finansowo-interwencyjne dla priorytetu 2 oraz dla priorytetu 3 aktywność organizacyjną służącą budowaniu współdziałania i wykorzystywaniu potencjału organów administracji rządowej, samorządowej oraz struktur pozarządowych i społecznych w tworzeniu warunków dla skutecznego sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami, przy akceptacji i wsparciu społeczności województwa.

Pierwsze dwa rozdziały dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych, które odnoszą się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów Programu. Znajduje się tam również analiza najważniejszych dokumentów, strategii, programów, które są ważne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami, opracowane na szczeblu centralnym i wojewódzkim.

Kolejne rozdziały od III do VIII prezentują bogaty zasób zabytków województwa podkarpackiego. Opracowanie jest oparte na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej we wcześniej obowiązujących wersjach Programie; wykorzystane są tu przede wszystkim dane historyczne dla poszczególnych zespołów zabytkowych i pojedynczych obiektów. Niemniej jednak został ów zasób zaktualizowany, po części zmieniony i uzupełniony oraz poszerzony. W rozdziałach tych omówiono: zabytki nieruchome (r. III), zabytki ruchome (r. IV), muzealia (r. V), dziedzictwo archeologiczne (r. VI), krajobraz kulturowy (r. VII) oraz niematerialne dziedzictwo kulturowe (r. VIII). Warte zauważenia jest, że

charakterystykę zasobów zabytków nieruchomych i ruchomych podsumowuje podrozdział dotyczący stanu zachowania, natomiast część archeologiczną kończą wywody na temat występujących zagrożeń i problemów z tym związanych.

Kolejny rozdział nr IX uwzględnia nowe kryteria oceny stanu zachowania i stanu ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie podkarpackim. Ocena ta dała podstawę do wprowadzenia zmian w analizie SWOT.

W trakcie prac nad Programem wskazano następnie najważniejsze kierunki działań i działania ujęte w ramach priorytetów (rozdział X). Założenia programowe zostały zaktualizowane, jako że część zadań, umieszczonych w poprzednich Programach została zrealizowana. Pojawiły się nowe, wynikające m.in. z kierunków rozwoju polityki regionalnej Województwa Podkarpackiego, jak również z aktualnych tendencji dotyczących ochrony dziedzictwa. Analiza problematyki ochrony dziedzictwa w województwie podkarpackim pozwoliła na wskazanie działań ważnych tak ze względu na problematykę ochrony zabytków, jak i działań, które zakładając zachowanie dziedzictwa będą sprzyjać rozwojowi województwa. Część zadań, które uznano za nadal aktualne, pozostawiono bez zmian.

Kolejny rozdział XI dotyczący zadań programu opieki wynikających z ustawowych celów sporządzania dokumentu prezentuje sformułowanie strategii działania w odniesieniu do obszarów tematycznych wskazanych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W rozdziale XII, dotyczącym sposobów realizacji i oceny wdrażania Programu, zaproponowano wskaźniki realizacji Programu adekwatne do zaproponowanych priorytetów i zadań, co w zamiarze swym ma, m.in. ułatwić i zobiektywizować wykonywanie sprawozdań z wykonania Programu, które to sprawozdania są ustawowym obowiązkiem samorządu województwa.

Końcowy rozdział XIII, poświęcony jest źródłom finansowania Wojewódzkiego Programu Opieki Nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim.

Priorytet związany z ochroną i świadomym kształtowaniem krajobrazu kulturowego wyznacza następujące kierunki działań: ochrona i opieka nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego, integracja ochrony zabytków z ochroną przyrody, rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych, ochrona układów ruralistycznych. Wprowadzone zapisy mają na celu odpowiednie kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez zapobieganie jego degradacji, dbałość o zabytki charakterystyczne dla regionu i rewaloryzację obszarów wartościowych, przekształconych w wyniku działalności człowieka. Jednym z działań zapisanych w tym priorytecie jest wskazanie mówiące o włączeniu ochrony i opieki nad zabytkami w strategię i plany zagospodarowania przestrzennego, będące domeną lokalnego samorządu.

Dla gminy Dębowiec ważny jest również zapis dotyczący ochrony układów urbanistycznych i ruralistycznych, który w punktach wymienia najważniejsze zadania, m.in.: ochrona historycznie ukształtowanych układów miast i wsi, wraz z zapobieganiem rozproszaniu zabudowy i odpowiednim ukształtowaniem gabarytów nowej zabudowy mającym na celu przeciwdziałanie tworzeniu dominant architektonicznych, nawiązywanie i poszanowanie w nowych projektach architektonicznych lokalnej tradycji budownictwa.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego województwa to kolejny priorytet uwzględniony w omawianym dokumencie. Zawarto tam wskazania odnoszące się do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet związany z badaniem i dokumentacją dziedzictwa kulturowego oraz promocją i edukacją służącym budowaniu tożsamości określa kierunki działań mające przede wszystkim służyć szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji. Wymienia się tu, m.in. następujące działania: rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków, przetwarzanie informacji o zabytkach, działania szkoleniowe, edukacja i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu, ochrona kultury ludowej, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Dębowiec. Miejscowość ta wymieniona jest pośród innych, w których zachowane są dobrze czytelne średniowieczne rozplanowania układów miasteczkowych. Zwrócono również uwagę na fakt, że Dębowiec praw miejskich już nie posiada. Dalej miejscowość ponownie wymieniona jest, jako ta, w której zachowany jest dawny charakter zabudowy małomiasteczkowej, z niską, drewnianą stypizowaną zabudową. Kościół księży Saletynów w Dębowcu został wymieniony, jako przykład modernistycznej budowli sakralnej. Kolejno w rozdziale dotyczącym budownictwa drewnianego ponownie wymieniona została drewniana zabudowa małomiasteczkowa zachowana w Dębowcu. Cmentarz wojenny nr 11 w Woli Cieklińskiej wskazany został pośród wyróżnionych tego typu założeń. Dalej zauważono wysokie walory wyposażenia kościołów parafialnego w Cieklinie oraz księży Saletynów w Dębowcu (pochodzące z przemyskiego warsztatu Ferdynanda Majerskiego). Nieistniejąca cerkiew w Woli Cieklińskiej wymieniona została przy okazji omówienia działalności artystycznej Bogdańskich, jako że znaczna część ich twórczości przepadła wraz ze zniszczonymi świątyniami. Kolejno Dębowiec wraz z Matką Bożą Płaczącą wymieniony jest przy okazji omawiania ważnej roli ośrodków kultu na Podkarpaciu.

Kolejnym ważnym dla ochrony dziedzictwa kulturowego dokumentem jest obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego Perspektywa 2030, który został przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 roku zmieniająca uchwałę w sprawie uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Podkarpackiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego uwzględniający inwestycje celu publicznego, stanowiące zadania rządowe i samorządu województwa, jest obok Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030, podstawą do prowadzenia polityki przestrzennej w województwie.

Autorzy Planu podkreślają, że województwo podkarpackie posiada liczne, zróżnicowane pod względem pochodzenia, form funkcjonalnych i architektonicznych zespoły i obiekty zabytkowe, co w połączeniu z wysokimi walorami przyrodniczymi daje

możliwość rozwoju turystyki, jako ważnej gałęzi gospodarki regionu. Wśród cech wyróżniających region należy przede wszystkim podkreślić dawną wielokulturowość i wielowyznaniowość, bogactwo zasobów architektury drewnianej w tym cerkiewnej, dziedzictwo Żydów polskich, dziedzictwo Centralnego Okręgu Przemysłowego, przemysłu naftowego oraz zabytki zespołu Twierdzy Przemysł.

Do najważniejszych materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego zaliczono, m.in. wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO dwa drewniane kościoły gotyckie: w Bliznem i Haczowie, a także drewniane cerkwie w Chotyńcu, Radrużu, Smolniku i Turzańsku, zespół klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku oraz zespół zamkowo-parkowy w Krasieczynie.

Z treści Planu wynika nakaz ochrony zlokalizowanych na terenie województwa licznych powojennych, wartościowych obiektów i założeń przestrzennych, ze względu na ich walory artystyczne, architektoniczne, czy historyczne. Nieliczne z nich znajdują się w rejestrze zabytków oraz gminnych ewidencjach zabytków, niektóre spełniają ustawowe kryteria tzw. dóbr kultury współczesnej. Problemem dotyczącym jakości krajobrazu kulturowego jest pogłębiający się brak ładu przestrzennego, objawiający się m.in. rozproszeniem zabudowy oraz jej przypadkowością i bezstylowością. Istotną kwestią jest zły stan wielu obiektów i założeń, niedostateczna ochrona zabytków znajdujących się poza rejestrem, często skutkująca utratą ich walorów, bądź zniszczeniem, a także niska świadomość wartości zabytków techniki, tradycyjnego wiejskiego budownictwa drewnianego, obiektów i założeń architektury modernistycznej, socrealistycznej oraz współczesnej, w tym dóbr kultury współczesnej.

W Planie nakreślone zostały kierunki służące zachowaniu i ochronie zabytkowych obiektów oraz założeń programowych, konieczne do zrealizowania poprzez:

- rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych i innych założeń przestrzennych, w tym ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i pozostających poza nim;
- podejmowanie działań służących rewitalizacji założeń przestrzennych z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich, lokalnego charakteru i specyfiki zabudowy, w sytuacji nagromadzenia negatywnych zjawisk o charakterze nie tylko przestrzennym, ale również społeczno-gospodarczym;
- utrzymanie obiektów zabytkowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi, dbałość o stan techniczny oraz estetykę ich oraz otoczenia;
- nadawanie nieużytkowanym obiektom zabytkowym nowych funkcji i dostosowanie ich do aktualnych potrzeb, w tym m.in. do celów turystycznych, w sposób niepomniejszający ich wartości zabytkowej, historycznej i kulturowej;
- zachowanie i ochronę zabytków architektury cmentarnej, w szczególności cmentarzy z I wojny światowej, a także cmentarzy oraz pozostałości cmentarzy dawnych mniejszości etnicznych i wyznaniowych;
- zachowanie i ochronę budownictwa drewnianego poprzez utrzymanie wartościowych obiektów *in situ*, przenoszenie obiektów do skansenów, które tego wymagają, a także tworzenie nowych założeń o charakterze skansenów;

- zachowanie i ochronę dziedzictwa archeologicznego poprzez ochronę stanowisk archeologicznych, zagospodarowanie i eksponowanie stanowisk archeologicznych o własnej czytelnej formie krajobrazowej w celach turystycznych, kulturowych i edukacyjnych, w tym tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.

W Planie wskazane zostały również obszary i obiekty, które miałyby zostać objęte szczególną ochroną i wykorzystaniem turystycznym.

Dokument odnosi się w kilku miejscach także do zagadnień związanych bezpośrednio z gminą Dębowiec oraz zabytkowymi obiektami z jej terenu. Dębowiec został wskazany pośród innych miejscowości z zachowaną drewnianą zabudową małomiasteczkową, przeznaczonych do rewaloryzacji układów urbanistycznych. Szlak cmentarzy wojskowych z I Wojny Światowej istniejący na terenie województwa małopolskiego został wskazany do przedłużenia na teren województwa podkarpackiego, gdzie obejmować może on cmentarze zlokalizowane na terenie gminy Dębowiec. Ponadto gmina Dębowiec została wskazana pośród innych jednostek samorządu terytorialnego tworzących Bieszczadzko-Beskidzki Obszar Funkcjonalny (B-BOF).

Ochrona dziedzictwa kulturowego ujęta została również w Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030. Dokument ten wyznacza kierunki polityki regionalnej dla różnych poziomów administracji samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Strategia została uchwalona przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w dniu 14 września 2020 roku. Ocena dotychczasowej realizacji Strategii wykazała, że wszystkie istotne kierunki interwencji zapisane w Strategii były lub ciągle są realizowane.

Ramy strategii wyznacza osiem głównych obszarów strategicznych, tj.: gospodarka regionu, infrastruktura techniczna, obszary wiejskie i rolnictwo, ochrona środowiska, kapitał społeczny, współpraca międzynarodowa, ochrona zdrowia oraz zabezpieczenie społeczne.

Celem głównym strategii stało się odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo- i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałe, zrównoważone i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa.

Obszary tematyczne Strategii przedstawiają kierunki zaplanowanych działań. Tytuł obszaru tematycznego ma charakter ogólny, który precyzowany jest przez cel główny. Operacjonalizacja obszarów tematycznych następuje na poziomie priorytetów, które wraz z celami szczegółowymi obejmują istotne dla rozwoju województwa zagadnienia. Przyjęta struktura części kierunkowej Strategii, wskazuje, iż cele będą realizowane przez wydzielone w priorytetach kierunki działań.

Priorytet 2.3. Strategii rozwoju województwa podkarpackiego odnosi się do kultury i dziedzictwa kulturowego. Jako cel zakłada rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu. Kierunki działań w tym aspekcie skupione są na:

- tworzeniu warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców;

- wzmacnianiu współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego;
- infrastrukturze kultury i zwiększeniu atrakcyjności dziedzictwa kulturowego.

Stwierdzono, że siłą napędową rozwoju kultury w regionie z całą pewnością mogą stać się główne ośrodki życia kulturalnego, skupione wokół największych miast w regionie oraz miejsc realizacji znanych przedsięwzięć kulturalnych. Wykazano, że w tych lokalizacjach należy rozpocząć tworzenie produktów i marek kulturalnych zarówno instytucji, jak też wydarzeń. Wykreowanie marki kulturalnej powinno oprzeć się na bazie zauważalnej poza regionem aktywności instytucji, rangi wydarzeń czy upowszechnieniu wiedzy o cennych obiektach zabytkowych. Na rozwój województwa w dziedzinie kultury duży wpływ ma jego geopolityczne położenie w sąsiedztwie Ukrainy i Słowacji. Współdziałanie międzynarodowe w tym zakresie powinno zmierzać do zapoczątkowania lub kontynuacji przedsięwzięć, które mogłyby wynieść je do poziomu zauważalnych na arenie międzynarodowej projektów kulturalnych.

Ustalono, że województwo podkarpackie wyróżnia bogate dziedzictwo kulturowe regionu, które należy objąć należyłą ochroną i racjonalnie wykorzystywać zasoby dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest również podejmowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony obiektów zabytkowych oraz miejsc cennych kulturowo, czy nowych inwestycji infrastrukturalnych (tj. Podkarpacka Galeria Słowa i Obrazu, Podkarpackie Centrum Nauki), a także modernizacji istniejących. Należy podejmować adaptacje obiektów w celu tworzenia nowoczesnych produktów kulturowych i turystycznych z wykorzystaniem form cyfrowych i wirtualnych. Wagę ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami i ujęcia tych aspektów w strategii regionalnej wskazuje ustawa kierunkowa.

Zakładane efekty realizowanych działań w dziedzinie ochrony, promocji i zarządzania dziedzictwem kulturowym regionu to:

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury;
- realizacja programów (m.in. „Pociąg do kultury”) mających na celu tworzenie ułatwień w dostępie i promocji zasobów kulturowych regionu;
- budowa Podkarpackiej Galerii Słowa i Obrazu (nowej siedziby biblioteki wojewódzkiej w Rzeszowie) w celu podniesienia efektywności edukacji kulturowej i poziomu kształcenia ustawicznego oraz zwiększenia potencjału funkcjonalnego samorządowych instytucji kultury, a także artystycznego i architektonicznego potencjału regionu;

- utworzenie Podkarpackiego Centrum Nauki, jako przestrzeni kooperacji nauki z kulturą i dziedzictwem oraz wiodącego ośrodka budowy kapitału ludzkiego i społecznego;
- ochrona i promowanie pomników historii, jako elementu dziedzictwa kulturowego regionu, m.in. zespół staromiejski w Przemyślu i Twierdza Przemyśl.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Jednym z najważniejszych dokumentów obowiązujących na terenie gminy jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dębowiec. Omawiany dokument wszedł w życie w 2001 roku (uchwała Rady Gminy nr XXV(208)01 z 25 czerwca 2001 roku) i z kilkoma aktualizacjami obowiązuje do dnia dzisiejszego. Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustalaną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Dodatkowo w studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Zapisy dotyczące dziedzictwa kulturowego pojawiają się w rozdziale dotyczącym uwarunkowań kulturowych. Opisano tutaj pokrótce początki osadnictwa, z pominięciem dość dobrze rozpoznanego zasobu osadnictwa pradziejowego, a poczynając od wczesnego średniowiecza i osady przedlokacyjnej. Więcej uwagi poświęcono rozwojowi miasta lokacyjnego. Krótko opisano tutaj zasób zabytków gminy wpisanych do rejestru zabytków oraz część obiektów figurujących w ewidencji, której ówczesny zasób nie pokrywa się z aktualnym stanem. Nie została wymieniona tutaj charakterystyczna drewniana zabudowa Dębowca, która poprzez swą unikalność powinna przynajmniej częściowo podlegać ochronie i zachowaniu. Ogólnie zasób zabytków został potraktowany i opisany bardzo skrótowo, jednak doceniono tutaj wartość najcenniejszych zabytków.

W części tekstowej studium związanej z uwarunkowaniami kulturowymi umieszczono załącznik graficzny, którego czytelność jest bardzo słaba. Trudno tutaj odróżnić poszczególne kategorie oznaczonych zabytków. Ponadto obiekty przedstawiono tutaj w formie punktowej, bez oddania rzeczywistego zasięgu ochrony konserwatorskiej. Należy również zauważyć, że dokonano tutaj nieuprawnionego podziału stanowisk archeologicznych na „cenne” i „pozostałe”.

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym gminy zostały również poruszone w części studium dotyczącej turystyki. Ogólnie położono tutaj słaby nacisk na walory turystyczne gminy, które na przestrzeni lat od powstania omawianego dokumentu, mocno zyskały i wymagają dokładniejszego opisu i wskazania ewentualnych kierunków rozwoju. Z niewiadomych przyczyn w poczet atrakcji turystycznych nie zaliczono tutaj cmentarzy z I wojny światowej. W chwili obecnej obiekty te stanowią częsty punkt odwiedzin w ramach turystyki indywidualnej.

W podsumowaniu studium, wśród walorów gminy wymieniono obiekty zabytkowe o dużych walorach bez głębszego sprecyzowania tej myśli. Na uznanie zasługuje umieszczenie tutaj cennego historycznego układu przestrzennego Dębowca z czytelnym rynkiem i ulicami oraz częściowo zachowaną tradycyjną zabudową (w chwili obecnej zasób tego typu budynków jest jeszcze uboższy).

Na głównym załączniku graficznym do studium wszelkie zabytki oznaczono punktowo bez oddania rzeczywistego zasięgu ochrony w poszczególnych przypadkach. Ma to znaczenie zwłaszcza w przypadku rozległych osad wielokulturowych, a także obszaru ochrony wokół zabytków wpisanych do rejestru. Nie zaznaczono tutaj stanowisk archeologicznych zdefiniowanych w trakcie badań powierzchniowych, jako ślady osadnictwa. Również nie oznaczono zabytków figurujących w gminnej ewidencji. Brak tutaj wyznaczenia większych stref ochrony krajobrazu, czy też stref ochrony widokowej dla najważniejszych zabytków gminy.

Należy tutaj pokrótce omówić mankamenty występujące w dokumencie. Do najistotniejszych należy brak wyznaczenia osi widokowych, które warto chronić zwłaszcza w odniesieniu do obu zlokalizowanych w Dębowcu świątyń. W studium nie przedstawiono żadnej propozycji poszerzenia zasobu zabytków, chociażby np. o kościół i zabudowania klasztoru XX. Saletnów. Ewidentnie brak tutaj postulatów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu na terenie Gminy; mogłyby one dotyczyć, m.in. takich kwestii jak: obowiązek zachowania wartościowych elementów zasobu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu gminy, utrzymanie historycznej struktury przestrzennej poszczególnych miejscowości, obowiązek porządkowania zabudowy i sposobu zagospodarowania przestrzeni w otoczeniu obiektów wpisanych do rejestru zabytków, uwzględnianie w planowaniu przestrzennym, m.in. ochrony układów przestrzennych, zieleni i innych, ochronę stanowisk archeologicznych, m.in. poprzez zakaz przekształceń w obrębie tych najcenniejszych i obowiązek uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków działań w obrębie pozostałych, zakaz tworzenia dominant w obrębie historycznych miejscowości, ochrona ciągów i osi widokowych.

Najbardziej po macoszemu potraktowany został zasób dziedzictwa archeologicznego, którego stan przedstawiony na załącznikach graficznych studium jest niepełny i wymaga aktualizacji chociażby ze względu na przeprowadzone w ostatnich latach archeologiczne badania powierzchniowe w ramach AZP. Odrębną kwestię stanowi brak odniesienia w tekście studium do ochrony dziedzictwa archeologicznego oraz zidentyfikowanego na terenie gminy zasobu stanowisk archeologicznych, zwłaszcza w kontekście ochrony stanowisk przed zniszczeniem w trakcie realizacji różnorodnych inwestycji.

Podsumowując, mimo kilku istotnych zapisów ochronnych odnoszących się do dziedzictwa kulturowego, studium bardzo ogólnikowo traktuje ten zakres tematyczny. Zapisy tutaj zawarte na chwilę obecną są mocno nieaktualne i wymagają solidnej weryfikacji zwłaszcza ze względu na niepełny wymiar zasobu zabytków tutaj zawarty, np. jedynie część stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy objęta została ochroną, to samo dotyczy zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Mając to na uwadze należy stwierdzić, że zapisy studium odnoszące się do dziedzictwa wymagają dużego uzupełnienia i zmiany, a w zasadzie co było by racjonalniejsze należałoby ten ważny dokument opracować od nowa. Rzetelniejsze przedstawienie tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych.

Zgodnie z ostatnimi zmianami prawa w obszarze ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego zostaną zastąpione przez miejscowy plan zagospodarowania ogólnego dokument, który zgodnie z nowelizacją ustawy w przyszłości (na chwilę obecną do 30 czerwca 2026 r.) zastąpi obowiązujące obecnie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten będzie, w przeciwieństwie do studium, aktem prawa miejscowego, dlatego też tematyka ochrony zabytków musi być w nim opracowana na wysokim poziomie, aby zapewnić odpowiednią jakość opieki nad dziedzictwem kulturowym zlokalizowanym na terenie gminy. Należy przy tym pamiętać, że ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w planie dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w niniejszym dokumencie dla całego terenu opracowania: urządzania i użytkowania terenów, infrastruktury komunikacyjnej, zieleni, parametrów i wskaźników urbanistycznych. Przy tym ustawodawca wymaga dla większości ustaleń określania „nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu terenów”, z reguły niezbędnych przy ustalaniu zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz kształtowania krajobrazu kulturowego. Plan ogólny powinien zapewnić: zachowanie i eksponowanie zasobu i walorów dziedzictwa kulturowego, ochronę i przywracanie do stanu właściwego zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego, kształtowanie harmonijnego, współczesnego krajobrazu kulturowego z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych i regionalnych. Zagrożeniami dla wartości historycznych układów urbanistycznych/ruralistycznych są przekształcenia: zmieniające charakter ich fizjonomii, likwidujące charakterystyczne obiekty (w tym dominanty przestrzenne) i panoramy, wprowadzające agresywne rozwiązania funkcjonalne oraz przestrzenne, w ostatecznym efekcie dewaloryzujące historyczne cechy układów urbanistycznych/ruralistycznych. Celem ochrony zabytków jest zagwarantowanie trwałego zachowania, właściwego zagospodarowania i użytkowania zabytków historycznych układów ruralistycznych, historycznych zespołów budowlanych, stanowisk archeologicznych, i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego i utrzymania zróżnicowania krajobrazu kulturowego. Należy tutaj również pamiętać o zachowaniu osi i punktów widokowych.

Istotnym dokumentem powstałym na poziomie gminy jest „Strategia rozwoju gminy Dębowiec na lata 2022-2030” przyjęta uchwałą Rady Gminy Dębowiec w 2022 roku, zastępując poprzednią wersję dokumentu. Na wstępie bardzo krótko scharakteryzowano tutaj zasoby dziedzictwa kulturowego. Zabytki zlokalizowane na terenie gminy mają posiadać potencjał rozwojowy, choć nie odzwierciedla tego rejestr zabytków. Ujęte w nim są dwa kościoły z Dębowca i Ciekłina oraz dwa obiekty mieszkalne z Dębowca, a także cmentarz żołnierski z I wojny światowej z Woli Cieklińskiej. Autorzy zwracają uwagę, że zestawienie to całkowicie pomija kilka kolejnych cmentarzy wojennych oraz że ochronie konserwatorskiej nie podlega także unikatowa, drewniana zabudowa mieszkalna Dębowca, stanowiąca cenny przykład małomiasteczkowej architektury z przełomu XIX i XX stulecia.

W niewielu punktach strategia odnosi się bezpośrednio do obiektów zabytkowych. Wśród priorytetów zapisano tutaj „rozwój informacji turystycznej, m.in. adaptacja budynku zabytkowego Dom dla ubogich tzw. Szpitalka na punkt informacji turystycznej”. Prace przy tym obiekcie gmina z powodzeniem zrealizowała w roku ubiegłym.

W obszarze strategicznym związanym z tzw. ofertą wolnego czasu zapisano priorytetowe postępowanie w kwestii dbałości o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe. Podejmowane mają być prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach, tworzone szlaki dziedzictwa kulturowego, a jednocześnie rozwijane będą działania ukierunkowane na zachowanie, wsparcie i promocję lokalnej kultury i tradycji. Zapisano tutaj postulat: „Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi oraz przywracanie ich do życia społecznego i gospodarczego (m.in. prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, opracowanie i realizacja gminnego programu opieki nad zabytkami, podejmowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach), m.in. prace dotyczące cmentarzy z I wojny światowej, wyeksponowanie (np. w formie szlaku tematycznego) i wsparcie dla ochrony oraz odpowiedniego zachowania drewnianej zabudowy mieszkalnej Dębowca.” Ważnym zapisem wśród wszystkich priorytetów jest postulat mówiący o promocji wśród mieszkańców gminy dbałości o estetykę domów i ich otoczenia w sposób chroniący tradycyjną zabudowę i krajobraz kulturowy.

W obszarze strategicznym związanym z infrastrukturą i środowiskiem zapisano bardzo ważny postulat z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego gminy brzmiący: „Uporządkowanie polityki przestrzennej i krajobrazowej gminy (w szczególności tworzenie i aktualizowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, nacisk na politykę przestrzenną wspierającą rozwój gospodarczy, ochronę przyrody, aktywizację społeczności oraz przeciwdziałanie występowaniu wykluczenia osób i obszarów ze względu na ograniczenia infrastrukturalne i mobilnościowe) oraz cyfryzacja i upublicznienie zasobów planistycznych”.

W dokumencie tym zostały sformułowane długookresowe cele związane z funkcjonowaniem i rozwojem gminy. Znikoma część zapisów tam zawartych odnosi się do dziedzictwa kulturowego regionu, jego ochrony, popularyzacji i uatrakcyjnienia pod kątem turystycznym, a także w niewielkim stopniu porusza kwestie istotne dla całokształtu funkcjonowania ochrony zabytków na terenie gminy.

Generalnie zapisy strategii uwzględniły najważniejsze potrzeby związane z ochroną dziedzictwa kulturowego lecz jedynie w bardzo ogólnym ujęciu. Wśród działań priorytetowych gminy wymienione zostały zadania związane z poprawą stanu technicznego zabytków, podtrzymywanie tradycji lokalnych, prowadzenie remontów, renowacji i zabezpieczeń obiektów zabytkowych. Celem nadrzędnym ma być zachowanie i wykorzystanie potencjału zasobów dziedzictwa kulturowego. Jednakże odnoszono się tutaj jedynie do zabytków wpisanych do rejestru, natomiast całkowicie pominięto obiekty figurujące w gminnej ewidencji zabytków, a także stanowiska archeologiczne.

Kolejnym dokumentem planistycznym mającym pośredni wpływ na ochronę zabytków jest „Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Dębowiec” opracowany w 2004 roku. Dokument ten formułuje diagnozę oraz najważniejsze postulaty związane z rewitalizacją poszczególnych sfer życia gminy, zahaczając w niewielkim stopniu o zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym. Brak tutaj nawet najkrótszego omówienia zasobu dziedzictwa kulturowego gminy oraz jego potencjału, który mógłby odgrywać pozytywną rolę w rozwoju gminy. Zdecydowanie większy nacisk położono tutaj na walory przyrodnicze terenu. Na plus należy zaliczyć solidne opisanie przedwojennego samorządu

gminy i miasta oraz jego zasług co w chwili obecnej stanowi ważne świadectwo ówczesnego rozwoju Dębowca. Bezpośrednio do zabytków odnoszą się zapisy mówiące o planach gminy na poszczególne lata gdzie zapisano wydatki na renowację zabytkowego domu dla ubogich w Dębowcu oraz na szerzenie i pielęgnowanie historii i zabytków w regionie. Podsumowując zakres tematyczny związany z ochroną zabytków w analizowanym dokumencie wydaje się schodzić na dalszy plan wobec innych potrzeb gminy.

Słabością gminy, rzutującą na ład przestrzenny, jest brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które w sposób harmonijny godziłyby potrzeby ochrony krajobrazu kulturowego z istotną potrzebą rozwoju ekonomicznego gminy oraz poszerzenia zasobu mieszkaniowego. Mankament ten został również wytknięty w aktualnie obowiązującej strategii rozwoju gminy na lata 2022-2030. W gminie Dębowiec, podobnie jak w gminach całej Polski decyzje o warunkach zabudowy stały się podstawowym instrumentem planowania przestrzennego, który niestety prowadzi do powstawania chaosu przestrzennego.

6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

a. Zarys historii obszaru gminy Dębowiec.

Gmina Dębowiec jest jednostką samorządu terytorialnego położoną w południowo-zachodniej części województwa podkarpackiego, a w środkowej i środkowo-zachodniej części powiatu jasielskiego. Leży na obszarze Pogórza Jasielskiego, pomiędzy Kotliną Jasielsko-Krośnieńską, a pasmem gór Beskidu Niskiego. Takie położenie gminy podkreśla jej malowniczy, pagórkowaty charakter, sprzyjający rolnictwu, leśnictwu oraz turystyce. Duża część obszaru jest zalesiona, a południowa część gminy zbliża się do granicy Beskidu Niskiego, co wzbogaca walory przyrodnicze i krajobrazowe regionu. Siedzibą gminy jest wieś Dębowiec.

Terytorialnie gmina graniczy z następującymi gminami: od strony zachodniej z gminą Krempna, od strony wschodniej z gminą Lipinki, od strony wschodnio-południowej z gminą Osiek Jasielski, od strony południowej z gminą Nowy Żmigród, od strony północnej z gminą Tarnowiec, od strony północno-wschodniej z gminą Jasło oraz w niewielkich fragmentach z gminami Skołyszyn i Sękowa.

Gminę tworzy trzynaście sołectw: Cieklin, Dębowiec, Dobrynia, Duląbka, Dzielec, Folusz, Łazy Dębowieckie, Majscowa, Pagórek, Radość, Wola Cieklińska, Wola Dębowiecka i Zarzecze.

Według danych z 2019 roku gmina zajmuje obszar 86 km², stanowiąc przy tym 10,35% powierzchni powiatu jasielskiego. Użytki rolne na terenie gminy zajmują 60%, zaś leśne 32%. Najnowsze dane z 2025 roku informują o 8840 osób zamieszkujących gminę Dębowiec.

Poniżej zaprezentowano krótki zarys historyczny każdej miejscowości z terenu gminy Dębowiec.

Cieklin położony jest w dolinie potoku Bednarka, na pograniczu Beskidu Niskiego i Pogórza Jasielskiego. Od zachodu nad miejscowością wznosi się góra Cieklinka (512,8 m n.p.m.), a od wschodu Ostra Góra (366 m n.p.m.). Od południa rozciąga się masyw Magury Wątkowskiej, wchodzący w obszar Magurskiego Parku Narodowego. Cieklin powstał w XIII wieku, swoją nazwę otrzymał od swego założyciela Ciekła (Piekosiński). Miejscowość była własnością opactwa benedyktynów tynieckich. W XIV wieku zakonnicy toczyli spór o Cieklin z Jakubem ze Żmigrodu. Spór ten rozstrzygnął na korzyść klasztoru książę Władysław Łokietek w 1319 roku. Długosz w „Liber Beneficiorum” podaje, że we wsi znajdował się kościół parafialny, zapewne drewniany, o którym jednak brak bliższych danych. Nową świątynię wzniesiono w 1631 roku, a konsekrowano w 1640 roku. W XV wieku Cieklin stał się własnością rycerską, należał do Mniszechów, Ossolińskich i Stadnickich. W 1595 roku wieś administracyjnie przynależała do powiatu bieckiego województwa krakowskiego i była własnością starosty krasnostawskiego Jana Mniszcha. W roku 1888 do Cieklina przyjechał Stanisław Barabasz (pierwszy zakopiański narciarz) by tu, zmuszony srogą zimą, wykonać pierwsze w Polsce narty. W 1889 roku nabył Cieklin Zygmunt Saryusz Wilkoszewski. Wybudował tu okazały murowany dworek

i budynki gospodarskie, ale 4 lata później sprzedał je konwentowi norbertanek z krakowskiego Zwierzyńca. W 1898 roku, z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Dierżyńskiego, rozpoczęto budowę nowego kościoła. Budowę zakończono 6 lat później. Poświęcony został 14 października 1904 r. przez ks. biskupa przemyskiego św. Józefa Sebastiana Pelczara. W czasie I wojny światowej w dniu 4 maja 1915 roku w okolicach Ciekłina rozegrała się bitwa o Cieklin, w której zginęło około 1000 żołnierzy. Świadectwem tego są okoliczne cmentarze wojenne.

Dębowiec sięga swą historią przełomu XI i XII wieku, kiedy to istniała tu osada typu wiejskiego. W XIII wieku Dębowiec był już prawdopodobnie miastem królewskim na prawie polskim. 15 sierpnia 1349 roku król Kazimierz Wielki aktem lokacyjnym przeniósł Dębowiec, jako miasto królewskie z prawa polskiego na prawo magdeburskie. Pierwszym wójtem dziedzicznym mianował król Mikołaja z Bakowa. Z miejscowością związany był Marcin z Wrocimowic, polski rycerz herbu Półkozic, starosta łowicki. Jako chorąży krakowski wziął udział w bitwie pod Grunwaldem, gdzie niósł do boju naczelną chorągiew polską. Jako komisarz królewski Marcin badał m.in. stosunki własnościowe na przedmieściach Krosna. Był posłem Władysława Jagiełły do papieża. Osiedlił się w krośnieńskim. W 1430 roku został właścicielem Dębowca. Miał syna o tym samym imieniu, podpisującego się również z Wrocimowic, a czasem – z Dębowca. Marcin z Dębowca, rycerz z otoczenia króla Władysława Warneńczyka, miał dwóch synów: Piotra i Jana, którzy pisali się z Dębowca oraz córkę Zofię, żonę Jana Rożena z Kęsnej. W latach 1768-1772 toczyli tu walki Konfederacji barscy. 20 lipca 1777 roku starosta dębowiecki hr. Maksymilian Zborowski herbu Jastrzębiec wykupił dobra dębowieckie od rządu austriackiego. Dębowiec stał się miastem prywatnym. W rękach rodziny Zborowskich pozostał do 1861 roku, kiedy to majątek nabył Józef Zubrzycki. Potem kolejno właścicielami Dębowca byli: w 1871 roku Antoni Zubrzycki, w 1875 roku Mieczysław Jordan Stojowski i w 1876 roku hr. Florian Ziemiałkowski, którego żona Helena doprowadziła do pierwszej w Galicji parcelacji całego majątku. Ostatnią jego część park z dworem o powierzchni 3,88 ha zakupili 13 sierpnia 1910 roku Saletyni.

Z Dębowcem powiązane jest powstanie Gwardii Dębowieckiej. Nieznane są okoliczności jej założenia, ponieważ nie istnieją żadne dokumenty, które informowałyby o początkach organizacji. Według przekazów ustnych przekazywanych sobie przez pokolenia, za datę powstania można przyjąć rok 1772. Niemniej jednak jej założenie wiąże się z Konfederacją Barską, kiedy to uciekający przed Rosjanami konfederaci szukali schronienia w Beskidzie Niskim. Większość z nich, podobno ze względu na urodę dziewcząt, osiedliło się właśnie w Dębowcu i zapoczątkowali stworzenie organizacji niepodległościowej. W czasach zaboru austriackiego Gwardia liczyła około 60-70 mężczyzn, a przewodził im rotmistrz. Członkowie organizacji brali również udział w powstaniu listopadowym oraz podczas Rabacji Galicyjskiej. Według legendy gwardziści obronili dwór, kiedy chłopstwo od strony Zarzecza zbliżało się z natarciem. Organizacja rozproszyła chłopów dzięki dwóm moździerzom, zyskując tym samym wdzięczność mieszkańców dworu. Pod koniec XIX wieku gwardia zmieniła jednak swój charakter, z narodowowyzwoleńczej na reprezentacyjną. Brali więc udział zarówno w uroczystościach kościelnych, jak i państwowych. Niestety przez wybuch I wojny światowej działalność organizacji została zawieszona, a broń którą posiadali

zarekwirowano. W tym czasie oddział liczył około 28 ludzi, który dotrwał do wybuchu II wojny światowej.

Dobrynia odległa jest 6 km na południe od Jasła i 6 km na zachód od Osieka Jasielskiego. Jej historia sięga co najmniej XVI wieku – wiadomo bowiem, że w 1581 roku należała do Jana Mniszka i było w niej czterech łańów kmiecich i jeden zagrodnik bez roli. Później była w posiadaniu właścicieli Ciekлина. We wsi znajduje się kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, którego budowę rozpoczęto w 1989 roku, a poświęcenie odbyło się w roku 1993. Wokół Dobryni można spotkać liczne kapliczki i krzyże przydrożne, będące świadectwem religijności mieszkańców oraz lokalnych historii. Jedną z kapliczek, zwana „św. Jana”, pełniła w przeszłości funkcję miejsca pochówku osób zmarłych na cholerę. Inna, z figurą Matki Boskiej Tarnowieckiej, stała się symbolem wojennego ocalenia, to właśnie w niej w czasie II wojny światowej schroniła się Żydówka z dzieckiem. Po wojnie wieś stopniowo się modernizowała. W 1965 roku doprowadzono tu wodociągi, dwa lata później prąd, a w 1992 roku wieś została zgazyfikowana.

Duląbka leży na Pogórzu Jasielskim, około 2 km na zachód od trasy Jasło – Dębowiec – Folusz. Miejscowość położona jest w dolinie potoku Iwinka, otoczona porośniętymi lasem wzgórzami. Z wyżej położonych terenów roztacza się widok na górę Cieklinę i pasmo Magury Wątkowskiej należącej do Beskidu Niskiego oraz sąsiednią Ostrą Górkę. Nazwa „Duląbka” wywodzi się od imienia osobowego Dulęba – pierwotnie funkcjonowała pod nazwą „Dulębianka”, co sugeruje przynależność lub własność pierwotnego właściciela imieniem Dulęba. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z roku 1437, kiedy w rękopiśmiennych aktach ziemi bieckiej wymieniony był młody rycerz Johannes de Dulabanca jako właściciel miejscowości. W dokumentach diecezji krakowskiej z 1529 roku Duląbka pojawia się jako wieś należąca do powiatu bieckiego; w opisach wskazywano, jakie opłaty dziesięcinne były tam pobierane – z folwarku Dulębianka wynosiła ona 16 groszy, co pozwala sądzić, że folwark miał rozmiar dwóch łańów. W przeszłości Duląbka była własnością m.in. rodu Mniszchowie – w dokumentach z 1581 roku pojawia się informacja, że miejscowość należała do Jana Mniszcha.

Dzielec położony jest w dolinie strumienia Bednarka. Od strony południowej Dzielec graniczy z Cieklinem i Bednarką, od strony wschodniej z Duląbką i Radością oraz Pagórką ze strony północnej. W przeszłości wioska Dzielec posiadała tych samych właścicieli co Cieklin. Nazwa wsi wywodzi się od ukształtowania terenu – „Dzielec” oznacza fragment, wydzielony kawałek terenu, co dobrze oddaje charakter niewielkiej doliny, w której się znajduje. Na obrzeżu Dzieleca, niedaleko strumienia Bednarka, znajduje się cmentarz choleryczny z 1873 roku, będący świadectwem trudnych czasów, jakie dotknęły wieś. Według relacji najstarszych mieszkańców, kiedyś w Dzielecu istniały stawy i tartak wodny – dziś można rozpoznać ich ślady w postaci płaskiego terenu, sztucznego kanału wodnego i wału ziemnego ciągnącego się od głównej drogi do brzegu strumienia. Edukacyjna historia wsi także ma swoje miejsce – w Dzielecu funkcjonowała szkoła podstawowa, której pierwsze lekcje odbyły się w 1911/12 roku pod kierunkiem nauczyciela Stanisława Augusta Januszewskiego.

Folusz założony został w XVI wieku przez Mniszchów. Później dzielił swoje losy z Cieklinem; był więc w posiadaniu Mniszchów, Stadnickich, czy Norbertanek z Krakowa. W 1939 roku wieś składała się z ponad 100 gospodarstw. Po zakończeniu II wojny

światowej, w ramach Akcji Wisła wysiedlono całą ludność łemkowską. Nazwa Folusz pochodzi od starego rzemiosła – nad potokiem Kłopotnica działały urządzenia zwane „foluszami”, służące do folowania sukna, co wskazuje na przemysłowy charakter wczesnej wsi. Z czasem mieszkańcy Folusza zajmowali się również kamieniarstwem, wyrabiając kamienne krzyże, figurki, posadzki oraz osetki do kos, co było istotnym źródłem dochodu. Folusz otaczają lasy i góry, a jego krajobraz uzupełniają naturalne atrakcje, w tym formacja skalna znana jako Diabli Kamień, grupa wysokich bloków piaskowca i zlepieńców, stanowiąca punkt turystyczny i przyrodniczy ciekawy w skali regionu. W miejscowości znajduje się także kopalnia ropy naftowej oraz stare urządzenia wydobywcze, co ukazuje przemysłową stronę jej historii.

Łazy Dębowieckie to wieś, której historia sięga co najmniej XV wieku. W dokumencie z 1435 roku odnotowano, że wieś była bezprawnie w posiadaniu wójta Dębowca. W kolejnych wiekach miejscowość należała do starostwa dębowieckiego i dzieliła z Dębowcem losy administracyjne i majątkowe. Za czasów zaboru austriackiego Łazy były własnością rodu Zborowskich, a później kolejnych właścicieli, w tym Izraela Habera, który rozparcelował wieś w latach 1885-1890. Wspólnota we wsi rozwijała się również poprzez oświatę i życie społeczne; od lat 70-tych XIX wieku działała szkoła, a w 1906 roku wybudowano nową placówkę.

Majscowa zwana była również Wolą Majscowską, takiemu określeniu można było nieraz spotkać w dokumentach wcześniejszych czasów. Według historycznych zapisów jednym z pierwszych znanych właścicieli Majscowej był rycerz Janusz Jeszowski herbu Strzemię. W tym okresie Majscowa należała do starostwa dębowieckiego, dzieląc losy z sąsiednimi wioskami regionu. Jednym z bolesnych elementów historii Majscowej jest zbiorowa mogiła znajdująca się w dolinie potoku tuż za wsią. Spoczywa tam ośmioro dzieci z rodziny Siwaków, romskiego pochodzenia, które zostały rozstrzelane przez okupanta niemieckiego podczas II wojny światowej. To tragiczne zdarzenie wciąż przypomina o historii tej miejscowości i o dramatycznych wydarzeniach wojennych dotykających lokalne społeczności.

Pagórek to wieś dzieląca losy z okolicznymi miejscowościami, m.in. Łazami czy Majscową. Jej nazwa jest topograficzna, związana z położeniem wsi.

Radość leży nad potokiem Lasowa i rozciąga się wzdłuż drogi z Jasła do Woli Cieklińskiej. Nazwa wsi pochodzi prawdopodobnie od założyciela Radosta. Z Radości rozciąga się przepiękny widok na górę Cieklinkę. Przez wieś przebiega droga w kierunku Pagórka i Pagorzyny oraz w kierunku Ciekлина.

Wola Cieklińska położona jest nad rzeką Bednarką; od zachodu graniczy z górą zwaną Flisz, a od południa z górami Jaszcz i Kiczirka. Nazwa wsi oznacza, że Wola Cieklińska powstała później od Ciekлина, jako jego przysiółek. Początkowo nosiła nazwę „Fałatówka”. Kiedy przysiółek stał się odrębną wioską zarządzał nią sołtys. W tym czasie osiedlił się tu ksiądz greckokatolicki. Tak samo, jak Cieklin, wieś należała najpierw do Mniszchów, a później do Stadnickich. Nie wiadomo, kiedy wybudowano tu pierwszą cerkiew, która spłonęła w nieustalonych okolicznościach. Na jej miejscu w 1768 roku zbudowano cerkiew w stylu bizantyjskim, dziś już nieistniejącą. Po rozbiórce Polski Wola ponownie stanowiła jedną całość z Cieklinem, ale od połowy XIX wieku była już wykazywana jako oddzielne sołectwo.

Wola Dębowiecka wzmiankowana była w źródłach na początku XVI wieku, choć zapewne jest starsza. Świadczy o tym nazwa, która oznacza zwolnienie na jakiś czas osadników zakładających nową wieś od pewnych ciężarów. Była to posiadłość królewska, a pozostawała w dzierżawach u różnych rodów magnackich. Mieszkańcy Woli mieli odrabiać pewne roboty na rzecz miasteczka Dębowca. W 1581 roku było we wsi osiem łąnów, zagrodnicy i komornicy i jeden rzemieślnik. W 1589 roku żołnierze zaciężni z rotty Mikołaja Zebrzydowskiego, zabrali z Woli cztery woły i czterdzieści korcy owsa. Stąd też pochodził żołnierz piechoty wybranieckiej Franciszek Wielgosz, zasłużony w walkach pod Pskowem, gdzie poległ. Następnym żołnierzem był jego brat Matys, który w nagrodę za wiarę i czujność w sprawach rycerskich otrzymał przywilej na wybraniectwo. Po nim przywilej otrzymał Wojciech Wielgosz.

Zarzecze należało do starostwa dębowieckiego i przechodziło te same koleje, co Łazy i Majscowa. W 1581 roku wieś należała do Jerzego Mniszcha. Nazwa miejscowości najpewniej pochodzi od położenia „za rzeką”, znajduje się na prawym brzegu potoku lub rzeki w dolinie, co sugeruje jej topograficzne powiązanie z wodą. Już w przeszłości Zarzeczcie miało strategiczne znaczenie komunikacyjne – wieś leżała na przecięciu ważnych dróg o charakterze handlowym i wojskowym. Jeden z dawnych traktów, wyznaczony przez króla Kazimierz Wielki dla kupców sandomierskich, prowadził doliną przez Zarzeczcie aż w kierunku Żmigrodu i dalej na Węgry. Inna droga biegła z Biecza przez Dębowiec i Zarzeczcie, a potem dalej w stronę Łubna i Krośnie, co potwierdza rolę wsi jako punktu pośredniego między większymi ośrodkami.

b. Krajobraz kulturowy.

Krajobraz kulturowy to – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Gmina Dębowiec położona jest na obszarze Pogórza Jasielskiego, pomiędzy Kotliną Jasielsko-Krośnieńską a pasmem gór Beskidu Niskiego. Teren gminy i jej krajobraz jest urozmaicony. Wzgórza i faliste pagórki poprzecinane są dolinami rzeki Wisłoki i licznych potoków. Wisłoka przepływa od strony wschodniej na odcinku 4,8 km pomiędzy miejscowościami: Dębowiec, Zarzeczcie i Majscowa. Największe potoki to Bednarka i Iwinka w zachodniej części gminy oraz potok Kłopotnica spływający z gór Beskidu Niskiego do rzeki Wisłoki w części południowo-wschodniej.

Jednym z ważniejszych walorów krajobrazowych gminy jest Magurski Park Narodowy, który wraz z otuliną swoim zasięgiem obejmuje miejscowość Folusz i część wsi Wola Cieklińska. Miejscowości te bezpośrednio przylegają do Beskidu Niskiego. Teren Magurskiego Parku Narodowego obejmuje powierzchnią 19 961,92 ha, kryje bogaty świat roślinny i stanowi ostoję zwierzyny. Lasy z przewagą drzew iglastych porastające okolice Folusza stwarzają korzystny mikroklimat dla tej miejscowości, której dodatkowym walorem są czyste wody potoku Kłopotnica.

W taki naturalny krajobraz wpisuje się działalność człowieka, która na przestrzeni wieków znacznie zmieniała teren obecnie istniejącej gminy Dębowiec, wraz

z nowopowstającymi obiektami wiejskiej architektury. Warte zauważenia jest, iż w obecnym krajobrazie dominującymi formami architektonicznymi są bryły kościołów, zarówno te stare, zabytkowe, jak i nowe przykłady architektury współczesnej. Świeckie budynki o charakterze mieszkalnym i gospodarczym znajdują się w każdej miejscowości gminnej. Pierwotnie budowane one były według wcześniej przyjętego założenia. Do dziś większość układów ruralistycznych wiosek jest zatarta, co w głównej mierze spowodowane jest nową zabudową, która nie dostosowuje się do zastanego układu. Wyjątkiem tu jest dawne miasteczko Dębowiec, gdzie do dziś zachowany i czytelny jest pierwotny układ małomiasteczkowy. W szerokorozumiany krajobraz kulturowy wpisują się ponadto założenia dworsko-parkowe, założenia cmentarzy wyznaniowych, wojennych a także kapliczki, figury przydrożne i pomniki. Należy zwrócić uwagę na fakt świadomie komponowanej zieleni, bowiem w przypadku parku zabytkowego zakładany był on według konkretnej myśli przewodniej. Również komponowaną zielenią stanowią zalesienia terenów polnych oraz zasadzenia drzew w otoczeniu świątyń czy kapliczek. Jeśli chodzi o kapliczki i figury przydrożne, to stanowią one nieodłączne elementy krajobrazu polskiego, a zachowana ich spora ilość na terenie każdej miejscowości gminy ubogaca ich wizerunek i historię.

Kolejnym aspektem jest przemysłowo-rolniczy charakter części krajobrazu: na terenie gminy funkcjonowały kiedyś (i w niektórych miejscach funkcjonują nadal) źródła ropy naftowej, kamieniarstwo, inne formy wydobywcze oraz gospodarstwa rolne. Te działania pozostawiły ślady w krajobrazie – stare szyby, pozostałości po urządzeniach wydobywczych, drogi dojazdowe, zabudowania gospodarcze czy inne infrastruktury, które dziś są elementem kulturowej warstwy terenu.

Warto także zwrócić uwagę na układ pól, łąk, zabudowę gospodarstw rozrzuconych na stokach lub w dolinach – to również istotny składnik krajobrazu kulturowego: sposoby zagospodarowania, zmiany w formach zagrodnictwa, obecność pastwisk czy dawne stawy rybne. Istotne są też elementy infrastruktury komunikacyjnej i turystycznej – ścieżki rowerowe, trasy piesze, drogi gminne łączące miejscowości, które dziś służą także rekreacji. Te elementy kształtują sposób, w jaki mieszkańcy oraz goście obcują z miejscem – nadają mu znaczenie społeczne i kulturowe, a nie tylko przyrodnicze.

W krajobraz kulturowy wpisują się ponadto wartości niematerialne. Taką wartością są m.in.: znaki gminy Dębowiec, ale również i tradycja ludowa, kultywowana na terenie gminy przez lokalne stowarzyszenia na licznie organizowanych imprezach, czy spotkaniach. Herb Gminy Dębowiec przedstawia w błękitnym polu tarczy herbowej drzewo dębu złotego koloru, stojące w centrum i otoczone po obu stronach dwiema srebrnymi liliami heraldycznymi. Drzewo dębu symbolizuje moc, trwałość i miejsce – nawiązanie do nazwy „Dębowiec” i do obecności dębów w krajobrazie gminy. Lilie heraldyczne natomiast mogą symbolizować czystość, nadzieję i rozwój duchowy wspólnoty gminnej. Błękitne tło tarczy oznacza spokój, otwartość i szeroki horyzont miejscowości. Złoty dąb na błękitnym tle podkreśla wartość natury i dziedzictwa przyrodniczego gminy. Flaga Gminy Dębowiec to płat prostokątny o proporcjach 5:8, w kolorze błękitnym, przy którego centrum umieszczone jest godło herbu – czyli przedstawiony wyżej złoty dąb między dwoma srebrnymi liliami. Flaga stanowi uproszczoną formę wizualną herbu, pozwalającą identyfikować gminę w sytuacjach

oficjalnych i reprezentacyjnych. Symbolika jest ta sama co w herbie: natura, wspólnota, stabilność i tradycja.

c. Zabytki nieruchome.

Zabytek nieruchomy to zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Teren gminy Dębowiec obfituje w zabytki nieruchome, do których należą kościoły, kaplice, plebanie, architektura o charakterze świeckim obejmująca domy i budynki użyteczności publicznej, założenia dworsko-parkowe, tradycyjne budownictwo drewniane, a nadto cmentarze wyznaniowe i wojenne.

Poniżej przedstawiono w układzie alfabetycznym opis najcenniejszych zabytków – wpisanych i niewpisanych do rejestru zabytków – z terenu gminy Dębowiec.

Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Cieklinie. Parafia w Cieklinie istniała już przed 1480 r., tak samo jak i kościół. Obecna świątynia jest chronologicznie trzecią budowlą sakralną w miejscowości. W 1897 lub w 1901 roku rozpoczęto budowę nowego kościoła wg projektu wykonanego przez Jana Sas Zubrzyckiego. Prace zakończono w 1903 lub 1904 roku. W 1904 roku nastąpiła konsekracja kościoła przez biskupa przemyskiego Jana Sebastiana Pelczara. Kościół zlokalizowany jest w centralnej części wsi, na wschód od głównej drogi, na prawym brzegu rzeki Bednarki. Orientowany, z lekkim przesunięciem osi w kierunku północnego-wschodu. Świątynia prezentuje estetykę neoromańską. Wybudowana została na planie krzyża łacińskiego, o urozmaiconym rysunku. Kościół jest trójnawowy (nawy trójprzęsłowe), o oktagonalnym przecięciu się nawy głównej i transeptu. Prezbiterium zakończone jest półkoliście; od południa flankuje je kaplica otwarta na transept, a od północy zakrystia. Kościół jest świątynią halową, o masywnej i rozczłonkowanej bryle. Fasada posiada formę niewysokiej wieży, przykrytej strzelistym ostrosłupowym hełmem, u którego podstawy ustawiono narożne sterczyny i niewielkie facjatki. Wieża flankowana jest przez parę niższych półwieżyczek. Nawa główna, prezbiterium i transept są równej wysokości. W miejscu skrzyżowania nawy i transeptu zlokalizowana jest sygnaturka. Prezbiterium zakończone zostało wyraźnie niższą absydą. Zakrystia i odpowiadająca jej od południa kaplica mają wysokość zbliżoną do wysokości naw bocznych. Od wschodu do ściany zakrystii dostawiony jest nieduży przedsionek; podobnie do ściany kaplicy przylega niewielka absyda. Nad nawą główną, częścią prezbiterium, transeptem oraz przedsionkiem zastosowano dachy dwuspadowe, nad absydami zbliżone do półstożków; nad bocznymi półwieżyczkami ostrosłupowe hełmy. Kościół jest budowlą murowaną z zewnątrz z piaskowca, a od wewnątrz z cegły. Oprócz hełmu wieży, który w całości wykonany został z kamienia, pozostałe pokrycia dachów wykonane są z blachy. Fasada jest jednowieżowa z bocznymi półwieżyczkami, zdominowana przez monumentalny portal bliźniaczy – o uskokowych, dekoracyjnych archiwoltach, zwieńczony wysoką wimpergą

z centralnie umieszczoną rozetą. W półwieżyczkach znajdują się biforia. Elewacje boczne są oszkarpowane, obwiedzione pasami z cegły, fragmentarycznie ceglanyymi fryzami ząbkowymi, zwieńczone fryzem podokapowym ze stylizowanych kroksztynów. Podobnie dekorowana jest elewacja tylna, w której dodatkowo zastosowano cegłę do podkreślenia otworów okiennych. Elewacje wschodnia zakrystii i kaplicy zwieńczone są krenelażowymi półszczytami. Wewnątrz wysoka nawa główna została otwarta na niskie nawy boczne arkadami na kamiennych kolumnach, nad którymi umieszczono potrójne, ślepe blendy. Na ścianach skrzyżowania nawy i transeptu umieszczono konchowe nisze, w których ustawiono rzeźby. Nawy przekryte są sklepieniami krzyżowymi. Na ich przecięciu zastosowano sklepienie krzyżowo-żebrowe. Łuki sklepień naw bocznych wsparte zostały m.in. na kamiennych półkolumnach umieszczonych na ścianach naw. Ściany boczne prezbiterium dekoracją nawiązują do nawy głównej. Z prezbiterium dwa kamienne portale prowadzą do zakrystii i kaplicy.

Plebania parafialna w Cieklinie. Budynek plebanii powstał według wszelkiego prawdopodobieństwa równocześnie z budową obecnie istniejącego kościoła, lub niedługo po zakończeniu jego budowy. Obiekt usytuowany jest w kierunku północno-wschodnim od kościoła. Fasadą skierowany jest na zachód, do drogi dojazdowej doń prowadzącej. Niewielki budynek posiada rzut prostokąta, z niewielkim ryzalitem od frontu oraz przybudówką w formie ganka przy południowym boku. Plebania budowana jest z cegły, na kamiennym cokole, z kamiennymi detalami architektonicznymi. Przykryta jest dachem siodłowym, z dachówką ceramiczną. Elewacja frontowa jest jednokondygnacyjna i czteroosiowa. Wzbogacona jest ryzalitem zwieńczonym od góry trójkątnym szczytem ozdobionym czworobocznymi sterczynami. Obecnie plebania nie pełni swej pierwotnej funkcji; stanowi wartościowy przykład architektury mieszkalnej powstałej w początkach XX wieku, o eklektycznych formach stylowych.

Cmentarz rzymskokatolicki w Cieklinie usytuowany jest w odległości około 600 metrów od kościoła, położony jest wśród pól. Założony został zapewne w pierwszej połowie XIX wieku, zgodnie z panującą w końcu XVIII wieku w Europie akcją likwidacyjną cmentarzy przykościelnych. Wówczas to, zgodnie z zarządzeniem władz austriackich z roku 1784, zaczęto przenosić oraz zakładać nekropolie w nowych miejscach. Cmentarz ciekliński założony został na planie kwadratu, z czterema przecinającymi się alejami. Ogrodzony jest metalowym ogrodzeniem. W jego północnej części znajduje się współczesna kaplica cmentarna. Najstarszy zachowany nagrobek na terenie nekropolii pochodzi z 1881 roku. Ponadto na jego terenie zachowało się bardzo dużo piaskowcowych przykładów wartościowych pomników, powstałych głównie w pierwszych latach XX wieku. Z końca XIX wieku również można napotkać pojedyncze przykłady.

Cmentarz wojenny nr 12 w Cieklinie usytuowany jest w przysiółku Józefów, przy granicy z miejscowością Dobrynią. Obiekt znajduje na łące, w odległości około 600 m na wschód od asfaltowej drogi. Na cmentarzu znajduje się zbiorowa mogiła 250 rosyjskich żołnierzy poległych podczas bitwy o Cieklin stoczonej w dniach 4-5 maja 1915 roku. Obiekt założony jest na planie długiego, wąskiego prostokąta o powierzchni 158 m², otoczony kamiennym murem. Przy ogrodzeniu stoją dwa drewniane krzyże prawosławne. Nekropolię zaprojektował niemiecki inżynier budowlany Johann Jäger. Cmentarz stanowi ważne świadectwo dramatycznych wydarzeń frontowych na pograniczu Galicji

i jest jednym z wielu cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej w Beskidzie Niskim i na Pogórzu Jasielskim. Forma cmentarza, będąca zbiorową mogiłą w prostokątnym założeniu, odróżnia go od bardziej rozbudowanych nekropolii, takich jak te posiadające kaplice czy indywidualne groby.

Cmentarz wojenny nr 13 w Cieklinie zaprojektowany został przez Johanna Jägera. Wkomponowany jest w otaczający krajobraz obiekt znajduje na łące w odległości około 200 m od drogi asfaltowej, jest widoczny z daleka. Cmentarz ma formę pojedynczej mogiły zbiorowej – kurhanu otoczonego kamiennym murkiem, na którym od strony wschodniej wbudowany został pomnik w formie trójramiennego kamiennego krzyża lotaryńskiego. Pod nim znajduje się współczesna tablica pamiątkowa z następującym napisem: „OBCĄ WAM BYŁA ZIEMIA NA KTÓREJ WALCZYLIŚCIE, TERAZ JEST WAM DROGĄ I OBEJMUJE WAS JAK MATKA TU SPOCZYWA SZER. IWAN CZECHOWICZ + 24.04.1917 ORAZ 102 NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY ROSYJSKICH POLEGŁYCH W CZASIE I WOJNY ŚWIATOWEJ”. Na cmentarzu pochowanych jest 103 rosyjskich żołnierzy z III Korpusu Kaukaskiego, poległych 4–5 maja 1915 w czasie bitwy o Cieklin. Miejsce to upamiętnia dramatyczne potyczki, jakie miały miejsce w trakcie ofensywy w Beskidzie Niskim, zwanej często „beskidzkimi Termopilami”. Jeden z epizodów dotyczył działającego nad potokiem Pauszka oporu żołnierzy rosyjskich, którzy według relacji mieszkańców prowadzili walkę na bagnety, a pochowani zostali w zbiorowej mogile właśnie w tym miejscu. Wspólna mogiła została następnie przykryta ziemią, co nadało formę kurhanu, rzadko spotykaną wśród cmentarzy wojennych tego okresu. Projekt kurhanu – cmentarza zakładał kamienny mur oporowy, w którym umieszczono kamienny krzyż i tablicę z inskrypcją, na której wspomina również szeregowca Iwana Czechowicza, jeńca wojennego, który po wykonaniu prac przy urządzaniu cmentarza zmarł w 1917 roku i został pochowany wśród swoich rodaków na tym właśnie miejscu.

Cmentarz wojenny nr 14 w Cieklinie położony jest na stokach góry Cieklinki, na wschodnim skraju lasu „Sośnina”. Projektant urządzenia cmentarza, Johann Jäger stworzył bardzo unikatowe założenie cmentarne, jedyne w swoim rodzaju na Podkarpaciu – kalwarię. Biegącą na przestrzeni blisko 2 km drogą, połączył dwa cmentarze i pięć mogił zbiorowych rozproszonych po lesie porastającym wzgórze. Przy wejściu ustawiono kamienną kaplicę krytą stromym, gontowym dachem. We wnętrzu pierwotnie umieszczone były witraże oraz tablice o treści: „DURCH DIESEN WALD IST DER TOD GEGANGEN HATGARBEN JUNGER LEBEN GEMÄHT. FOLGT SEINEM WEGE UND SÄT ALLES NEUE GLÜCK, DAS IHR EMPFANGEN VON DES FRIEDENS SONNE AUF DIE EINSAMEN HÜGEL, DAß SIE IN BLÜTEN PRANGEN UND IN DES WELTENFRÜHLINGS WONNE”. tłum. „PRZEZ TEN LAS PRZESZŁA ŚMIERĆ KOSZĄC SNOPIY MŁODEGO ŻYCIA. IDŹCIE JEJ ŚLADAMI I SIEJCIE NOWE SZCZĘŚCIE, KTÓRYM WAS OBDARZYŁO SŁOŃCE POKOJU, NA TYCH SAMOTNYCH WZGÓRZACH BY KWIATAMI ZAŁŚNIŁO I WIOSNĄ DLA ŚWIATA”. Wokół kaplicy i w niewielkiej odległości od niej, już w lesie znajdują się mogiły indywidualne i zbiorowe. Otoczone kamieniami z drewnianymi krzyżami nagrobnymi (pole grobowe 14F). Dalej w lesie umiejscowione są zbiorowe mogiły, urządzone tak samo, w których pochowano niezidentyfikowanych żołnierzy rosyjskich (14

B-E). Każda z mogił otoczona jest osobnym ogrodzeniem w formie drewnianego płotu na słupkach. Na przeciwnym krańcu „kalwaryjskiej” drogi założony został cmentarz żołnierzy niemieckich (pole grobowe 14). Na większości mogił znajdują się drewniane krzyże, natomiast w rogach cmentarza ustawione są nagrobki w formie pnia z piaskowca. Kwatery otoczone są ogrodzeniem z kamiennymi słupami i drewnianymi przęsłami. Natomiast poszczególne mogiły masowe otoczone są drewnianym parkanem, harmonizującym z leśnym otoczeniem. Ogólnie na całym założeniu cmentarnym spoczywa 545 żołnierzy, niemieckich (103) i rosyjskich (442) w 21 grobach masowych i 60 pojedynczych.

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dębowcu. Obecny kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dębowcu jest prawdopodobnie czwartą świątynią powstałą na potrzeby tutejszej parafii. Wcześniejsze kościoły były drewniane. W 1838 roku przystąpiono do budowy obecnie istniejącej świątyni; kamień węgielny poświęcił bp Michał Korczyński. Kościół budowali parafianie, płyty kamienne zwożono znad Wisłoki z Majscowej. Pierwotnie planowano przykrycie świątyni sklepieniem kolebkowym, stąd grube mury i zachowane wewnętrzne filary w nawie. Po wystawieniu murów obwodowych odstąpiono od tego zamiaru ze względu na brak funduszy. Położono strop drewniany, a grubość filarów przy prezbiterium wykorzystano na pomieszczenia, w których obecnie znajduje się spowiednica od strony zakrystii i kotłownia przy dawnym składziku. Kościół przykryto dachem gontowym; kościół w stanie surowym wybudowano w roku 1842. W 1848 roku ukończono budowę świątyni. Kościół znajduje się w centralnej części wsi, w zakolu głównej ulicy prowadzącej z rynku do drogi Niegłowice-Osieki; w bliskim sąsiedztwie starej drewnianej zabudowy małomiasteczkowej. Kościół usytuowany jest na plateau, uformowanym na łagodnym stoku wzgórza miejskiego, od południowego wschodu ujętym betonowym murem oporowym. Plac, na którym stoi kościół jest płaski o owalnym obrysie, wokół ogrodzony murem. W jego obwodzie, na osi kościoła jest brama wejściowa z murowanymi słupami i skrzydłami ażurowymi. Kościół jest orientowany, w krajobrazie wsi wieża kościelna stanowi wyraźną dominantę. Kościół murowany jest z kamienia łamanego, mury są otynkowane z zewnątrz i wewnątrz. Dekoracje architektoniczne wykonane są w cegle i otynkowane. Mury obwodowe są grube, wzmocnione od wewnątrz filarami przyściennymi. Mury wieży dzwonnej dodatkowo są pogrubione. Wnętrze przekrywają stropy drewniane, belkowe płaskie kasetonowe z fasetą; w zakrystii i składziku są to sklepienia żaglaste, w kruchcie i przedsionku stropy płaskie. Wieżba dachowa jest drewniana, konstrukcji storczykowej. Hełm wieży dzwonnej i sygnaturki posiada konstrukcję słupowo-zastrzałową. Pokrycie dachu jest blaszane. Kościół założony jest na rzucie symetrycznym, ma plan wydłużonego prostokąta; prezbiterium o rzucie kwadratu jest prosto zamknięte, jednoprzęsłowe. Po jego bokach znajdują się analogiczne kwadratowe zakrystia i składzik dostępne z prezbiterium. Nawa jest prostokątna i nieco szersza od prezbiterium jednoprzestrzenna. Chór muzyczny znajduje się przy ścianie zachodniej, obejmuje całą szerokość nawy i posiada trzy przęsła. Na osi kościoła znajduje się wieża wysunięta przed lico fasady, jest ona kwadratowa, od strony północnej posiada klatkę schodową o rzucie koła. Bryła kościoła jest zróżnicowana przestrzennie i co do wysokości. Kościół jest jednonawowy i jednowieżowy, z wieżą na osi fasady i sygnaturką. Nawa przykryta jest dachem dwuspadowym, prezbiterium jest

nieco niższe i nakryta dachem dwuspadowym. w partii nawy, bliżej prezbiterium, osadzona jest sygnaturka o dość smukłych proporcjach, sześcioboczna, trójkondygnacyjna. Posiada prosty tambur, z profilowanym gzymsem, węższą latarnię ślepą zdobioną blendami, zwieńczoną mocno profilowanym gzymsem. Całość przykrywa cebulasty, spłaszczony hełm zakończony kulą i krzyżem. Elewacje kościoła są gładko tynkowane, cokol posiada różną wysokość. Elewacje korpusu nie posiadają zdobień; wieńczy je gzyms profilowany, wydatny. Wnętrze ma układ salowy, filary wewnętrzne, wysokości parapetu chóru, przykryte są głowicami kostkowymi, tworzącymi postumenty dla figur czterech ewangelistów. Strop z fasetą wypełnia polichromia figuralna o kompozycji ramowej; oszczędna dekoracja malarska architektoniczno-ornamentalna zdobi ściany i wnęki okienne.

Plebania parafialna w Dębowcu znajduje się na przedmieściu południowym, przy dawnej ulicy Świętokrzyskiej; na terenie dawnego folwarku plebańskiego. Budynek jest murowany, piętrowy, kryty blachą. Elewacje zachowują pierwotny wygląd, z elementami dekoracyjnymi skromnej secesji. Plebania wybudowana została w 1912 roku, staraniem ks. Zygmunta Męskiego. Zastąpiła poprzedni budynek plebani, drewniany, usytuowany w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Plebania założona jest na rzucie zbliżonym do kwadratu; tworzą go dwa człony ułożone prostopadle względem siebie. Od strony południowej budynek posiada dwie kondygnacje, nakryty jest dachem dwuspadowym na osi wschód-zachód. Od strony północnej budynek jest parterowy przykryty również dachem dwuspadowym na osi północ-południe. Plebania częściowo jest podpiwniczona, posadowiona jest na cokole obłożonym kamienną okładziną. Elewacje są gładko tynkowane, zdobione skromną dekoracją architektoniczną, w formie gzymsów, boniowań w narożach i opasek okiennych. Obiekt od strony wschodniej posiada werandę wysuniętą nieznacznie przed lico budynku.

Zespół klasztorny księży Misjonarzy Saletynów w Dębowcu. W 1910 roku ordynariusz przemyski, ks. biskup Józef Sebastian Pelczar wydał zgodę na osiedlenie się Księży Misjonarzy Saletynów w Dębowcu oraz na założenie we wsi Szkoły Apostolskiej. Na potrzeby zgromadzenia zakupiono część dawnego majątku hrabiego Floriana Ziemiałkowskiego. W dniu 13.08.1910 roku zawarty został z Gminą Dębowiec kontrakt kupna – sprzedaży, mocą którego za 23 500 koron ks. Salomon Schalbetter, rektor zakładu wychowawczego saletynów w Puźnikach nabył dla zgromadzenia resztówkę podworską o powierzchni 3,88 ha, składającą się z parceli zabudowanej dworem Zborowskich, pochodzącym z 1780 roku, stajnią, stodołą i spichlerzem usytuowanym w lamusie, pozostałości starszego dworu Mniszchów, oraz podworskiego parku. Budowa klasztoru zainicjowana została w dniu 7 września 1910 roku, kiedy to poświęcono kamień węgielny pod budowę domu zakonnego. Niezwłocznie przystąpiono do jego budowy według projektu architekta diecezjalnego, inż. Stanisława Majerskiego z Przemyśla. Budynek czterokondygnacyjny, z licowanej cegły, miał służyć dla potrzeb szkolnych, na mieszkania księży oraz sypialnie dla wychowanków. Do budynku z północnej strony dobudowano kaplicę Matki Bożej Saletyńskiej, a w ołtarzach umieszczono obrazy krakowskiej malarki Matyldy Meleniewskiej. Klasztor dębowiecki stał się macierzystym domem zgromadzenia i głównym ośrodkiem kultu Matki Bożej Saletyńskiej w Polsce. Tu też uruchomione zostało Małe Seminarium. W czasie I wojny światowej klasztor zajmowali Rosjanie,

Austriacy, a także legionści pod dowództwem Józefa Hallera. W zabudowaniach klasztornych funkcjonowały koszary oraz szpital wojskowy. Po zakończeniu wojny Saletyni przystąpili do dalszego szerzenia kultu Matki Bożej Saletyńskiej, w 1926 roku sprowadzili do Dębowca figurę Matki Bożej Saletyńskiej w pozycji płaczącej, wykonaną w Poznaniu przez Władysława Marcinkowskiego. Umieszczono ją w kaplicy klasztornej. Dwa lata później saletyni otwarli Wyższe Seminarium Duchowne, a w 1929 roku wybudowali kalwarię saletyńską, obrazującą trzy fazy objawienia. Dla jej potrzeb sprowadzili z Lyonu figury Matki Bożej Saletyńskiej, dzieci, a także stacje drogi krzyżowej. W trakcie działań II wojny światowej klasztor zajęty był przez okupanta, jego mieszkańców dotknęły represje, także połączone z aresztowaniami. Nie przeszkodziło to jednak czynnemu włączaniu się w tajne nauczanie, pomoc mieszkańcom, a także działalność podziemną. Ofensywa styczniowa znacznie uszkodziła zabudowania klasztorne – uległ znacznemu zniszczeniu „stary pałac”, dach i ściany kościoła oraz zabudowania klasztorne. Mimo to zaraz po zakończeniu działań wojennych Saletyni użyczyli pomieszczeń dla zorganizowania koedukacyjnego gimnazjum państwowego. Otworzyli także niższe seminarium oraz wznowili działalność wydawniczą. W 1950 roku władze państwowe dokonały zaboru majątku klasztornego – 8,05 ha gruntu, zabudowań gospodarczych, inwentarza żywego i martwego; rozwiązały nadto prywatne liceum, powstałe na bazie gimnazjum, a także zarekwirowały maszyny drukarskie. Dwa lata później zarekwirowały budynek klasztorny, w którym utworzono sanatorium, szpital, a później dom pomocy społecznej. Klasztor został zwrócony saletynom dopiero w 1992 roku (w latach 1984–1986 zakonnicy zbudowali nowy dom zakonny). W dniu 16.03.1936 roku Saletyni przystąpili do budowy kościół Matki Bożej Saletyńskiej według projektu lwowskiego architekta inż. Witolda Wincentego Rawskiego. Zaprojektował on budowlę jednonawową, zakończoną absydą, z dwoma kaplicami bocznymi. Pod kościołem zlokalizowana została krypta, wykorzystywana później dla celów kultowych. Budynek, ostatecznie z 28. metrową fasadą, stanął tuż przed II wojną światową. W czerwcu 1939 roku w niszy fasady umieszczona została kamienna figura Matki Bożej Saletyńskiej wykonana przez Piotra Kędzierskiego z Krosna. Uroczyste poświęcenie kościoła miało miejsce we wrześniu 1941 roku i dokonał go proboszcz dębowiecki i dziekan żmigrodzki ks. Franciszek Kasak. W ołtarzu głównym znalazła miejsce wykonana z drewna lipowego przez Kędzierskiego, polichromowana figura Matki Bożej Saletyńskiej w postawie stojącej. Do prawej części nawy przylega zakrystia, oratorium oraz krużganek łączący kościół z klasztorem. W 1954 roku Saletyni przystąpili do remontu kościoła klasztornego, po zniszczeniach wojennych. Remont połączony był z rozbudową świątyni, a prace prowadzone były według planów prof. Jana Budziły z Krakowa. Kościół wyposażony został w nowy wystrój: wykonane w Krakowie żyrandole i balaski /pracownia Władysława Oremusa/, witraże i okno chóru projektu prof. Budziły wykonała firma Żeleński w Krakowie, organy firmy Wacława Biernackiego z Krakowa, a także ławki i stalle. W 1958 roku ustawiono ołtarze zaprojektowane przez prof. ASP w Krakowie, rzeźbiarza i ceramika Franciszka Kalfasa, a wykonane w kamieniu przez Edwarda Kosia z Pułanek. Nowa figura zastąpiła poprzednią, która została przeniesiona do Rzeszowa, gdzie odbiera cześć w kościele saletyńskim i ukoronowana została koronami diecezjalnymi. Ustawiono także ołtarze boczne poświęcone św. Marii Goretti i św. Antoniemu z Padwy, także

projektu prof. F. Kalfasa i wykonane przez E. Kosia. Same ołtarze wykonał Mieczysław Ochojski z Krakowa. Także według projektu F. Kalfasa wykonana została nowa figura Matki Bożej Saletyńskiej płaczącej i w 1960 roku umieszczona w kaplicy kościelnej, zastępując poprzednią, przekazaną do kościoła saletyńskiego w Gdańsku. Jest ona kopią figury z La Salette. Wykonał ją w drewnie lipowym E. Koś, a polichromował malarz Józef Jura z Wadowic. Konsekracji kościoła w trakcie odpustu wrześniowego w roku 1966 dokonał ordynariusz przemyski bp Ignacy Tokarczuk. Przy tej okazji umieszczono w przedsionku tablice pamiątkowe.

Szpital Ubogich w Dębowcu. Historia szpitala ubogich w Dębowcu sięga co najmniej 1595 roku. Wówczas na utrzymanie szpitalałożył wojewoda, zaś dodatkowy dochód zapewniały datki mieszczan. Wizytacja z 1602 roku zawiera informację, że w szpital usytuowany był przy „drodze królewskiej”; nie jest pewne, czy lokalizacja ta pokrywa się z obecnym usytuowaniem budynku. W 1625 roku wojewodzina i starościna dębowiecka Helena z Tarłów Mniszechowa uposażyła przytułek w 17 mórg pola, dom drewniany o czterech izbach, ogród i przeznaczyła kapitały na jego utrzymanie. Wizytacja z 1747 roku lokalizuje szpital naprzeciw kościoła, czyli niewątpliwie na obecnym miejscu. O prawa do szpitala dopominali się także miejscowi mieszczenie, powołując się na udział w jego utrzymaniu. W dniu 7 marca 1822 roku wielki pożar zniszczył Dębowiec, także szpital prawdopodobnie uległ uszkodzeniu. Na mapie katastralnej z 1851 roku narys szpitala pokrywa się z obecnie istniejącym budynkiem. Na belce stropowej w budynku znajduje się obecnie zabielony napis: „Miłość chrześcijańska R.P. 1876 11 lipca”. Po 1945 roku przytułek przeszedł na własność gminy i zapewne wtedy został pokryty blachą. Od kilkunastu lat jest niezamieszkaany. Szpital usytuowany jest w linii zabudowy drogi wiodącej do kościoła parafialnego i obok kościoła w stronę drogi Jasło-Żmigród. Budynek ustawiony jest na osi północny zachód – południowy wschód. Z frontu znajduje się wąski ogródek, ogrodzony od ulicy drewnianym płotem. Budynek wykonany jest na podmurowaniu z kamienia ciosanego; jest drewniany konstrukcji zrębowej na jaskółczy ogon. Z zewnątrz szpary między belkami zalepione są gliną. Dach ma więźbę jętkową, pokryty blachą. Budynek założony jest na rzucie prostokąta, dwutraktowy, z sienią przelotową na osi. Na połączeniu traktów w sieni znajduje się komin na półkolistej arkadzie. Budynek jest parterowy, na pod murowaniu; przykrywa go dach siodłowy dwuspadowy z minimalnie nadwieszonymi szczytami. Podmurówka posiada niewielką odsadzkę. Okapy są głęboko cieniujące, podszalowane, na ukośnie ściętych końcówkach belek stropowych. W narożnikach znajdują się wydatne rysie. Elewacja frontowa jest pięcioosiowa, z drzwiami na osi. Okapy podszalowane są na ukośnie podciętych końcówkach belek stropowych. W narożu południowo-wschodnim widoczny ryś. Nad drzwiami jest czterodzielne nadświetle; okna są prostokątne, dwukwaterowe, czterodzielne, w opaskach profilowanych. Wnętrze przekrywają stropy belkowe. W izbie południowo-wschodniej znajduje się piec kuchenny z kapą i zapiekiem. Drzwi do izby południowo-wschodniej są płycinowe z kowalską klamką; drzwi wejściowe z trzech desek, szpangowe.

Dom nr 109 (d. nr 111) w Dębowcu. Budynek usytuowany jest w bliskim sąsiedztwie kościoła parafialnego; z drugiej strony sąsiaduje ze szpitalem ubogich. Zbudowany został około 1830 roku według wszelkiego prawdopodobieństwa, jako

plebania. W 1880 roku dom zakupił Jan Pawłowski; w rękach tej rodziny budynek pozostawał aż do ostatnich lat. Dom ustawiony jest kalenicowo, na osi dłuższej północny-zachód – południowy-wschód. Budynek od ulicy oddziela wąski ogródek. Drewniany budynek osadzony jest na kamiennym podmurowaniu; posiada konstrukcję zrębową na „jaskółczy ogon”. Ściany zewnętrzne są bielone; dach czterospadowy. Od strony południowej znajduje się ganek wsparty na czterech słupach drewnianych, z daszkiem dwuspadowym. Dom posiada rzut prostokąta, jest dwutraktowy; na krótszej osi znajduje się sień przelotowa, a po jej obu stronach pomieszczenia. Zachodnia część budynku jest podpiwniczona; piwnice są kamienne, sklepione beczkowo. Budynek jest parterowy. Elewacja południowa (fasada) jest pięcioosiowa, pozostałe są jednoosiowe. Okap dachu od spodu obity jest deskami, trójkątny szczyt ganku szalowany jest pionowo i wykończony dołem rzeźbioną listwą. Wewnątrz znajduje się sień i trzy pokoje; pomieszczenia te mają stropy belkowe i podłogi z desek (w dwóch pomieszczeniach frontowych parkiet polski). W kuchni znajduje się tynkowany piec ceglany z okapem i piecem chlebowym. drzwi wejściowe klatkowe nabijane ćwiekami w elewacji frontowej ganek wsparty na czterech słupach.

Budynek dawnej szkoły w Dębowcu usytuowany jest w centrum miejscowości. Wybudowany został w 1903 roku staraniem ówczesnego proboszcza dębowieckiego i wielkiego społecznika ks. Zygmunta Męskiego. Stoi w miejscu łączonym w tradycji z lokalizacją szubienicy. Budynek zastąpił poprzednią siedzibę szkoły, drewnianą, stojącą na tzw. placu szkolnym, po drugiej stronie drogi. W budynku tym mieściła się szkoła podstawowa aż do przeniesienia jej do nowej siedziby. Obecnie w budynku funkcjonuje posterunek policji, poczta, a także świetlica Gminnego Ośrodka Kultury oraz siedziba Stowarzyszenia Miłośników Dębowca i Okolicy. Budynek powstał, jako murowany, parterowy, o trzech salach naukowych i z mieszkaniem dla kierownika. Później został nieco przekształcony poprzez dobudowanie piętra. Obecnie jest on dwukondygnacyjny, kryty dachówką, w części z licowanej cegły. Szkoła założona jest na planie wydłużonego prostokąta, elewacją frontową zwrócona do ulicy. Przykrywa ją dach czterospadowy, po bokach przechodzący w dwa dachy naczółkowe prostopadle ułożone względem głównego. Dwukondygnacyjne elewacje są wieloosiowe; w części dolnej są one tynkowane i ozdobione ceglanyymi elementami w formie lizen, czy opasek okiennych. Górna kondygnacja utrzymana jest w ceglany wątku z jasnymi tynkowanymi wstawkami. Kondygnacje oddziela wydatny i profilowany gzyms kordonowy.

Dwór (?) / lamus (?) w Dębowcu. Budynek jest określany, jako najstarszy z zabudowań podworskich; zapewne sięga czasów istnienia tu w XVI wieku obronnego zamku. Trudno dziś jednoznacznie określić jego pierwotną funkcję. Budynek usytuowany jest na dawnym wzgórzu zamkowym, na skraju stromej obronnej skarpy. Murowany jest wapniaka i cegły, tynkowany. Założony został na rzucie kwadratu; jest jednopiętrowy, podpiwniczony; przykryty połową dachu czterospadowego, pobitego blachą. Elewacje są gładko tynkowane, bez podziałów i dekoracji architektonicznej. Ściany wschodnia i zachodnia w obydwu kondygnacjach, a północna na pierwszym piętrze posiadają po dwie osie okienne. Otwory okienne są małe, prostokątne, bez obramień. Od południa do budynku dobudowany jest obiekt mieszkalny, utrzymany w lipcu elewacji lamusa, nieco od niego jest wyższy, przykryty dachem naczółkowym. Od północy do lamusa przylega

parterowa dobudówka, zadaszona pulpitowo. Wejście do budynku znajduje się w ścianie zachodniej poprzez prowizoryczny przedsionek. Wnętrze we wszystkich kondygnacjach jest jednoprzestrzenne. Piwnice sklepione są kolebkowo; na parterze znajduje się strop belkowy pierwotny z bali dębowych; na pierwszym piętrze strop oszalowany.

Zajazd w Dębowcu, zwany również rotmistrzówką jest jedynym budynkiem pochodzącym z poprzedniej zabudowy rynku. Powstał w końcu XVIII wieku. Niegdyś należał do miejscowego dworu i był siedzibą rotmistrza. Później mieścił także gospodę. Zachował pierwotny układ w tym szeroką sień. Budynek zajazdu znajduje się przy rynku, posiada numer 67. Zbudowany został w połowie XVIII wieku. Składa się z dwóch części: część starsza jest drewniana, konstrukcji wieńcowej oraz część nowsza zbudowana w pierwszej połowie XIX wieku, murowana z kamienia łupanego. Wnętrza obecnie są przekształcone. Dawny zajazd usytuowany jest przy wschodniej pierzei rynku. Założony jest na planie prostokąta. Nowsza część znajduje się od strony rynku. Część drewniana jest modrzewiowa o konstrukcji wieńcowej z osłatkami na obłap. Całość przykryta jest dachem dwuspadowym, pokrytym blachą. Fasada zwieńczona jest trójkątnym szczytem, wydzielonym gzymsem profilowanym. W narożnikach szczytu znajdują się małe sterczyny. W szczycie znajdują się dwa okna prostokątne, a nad nimi okullus. Wnętrza są dwutraktowe, z szeroką sienią przelotową, obecnie przydzieloną i otwierającą się na zewnątrz od strony rynku dwuskrzydłowymi drzwiami. Od strony podwórza znajdują się drzwi starsze, szerokie wrota. Stropy wewnątrz są płaskie, w sieni znajdują się kolebkowe sklepienia.

Zespół małomiasteczkowy Dębowca jest świadectwem bogatego dziedzictwa historycznego związanego z jego dawnym statusem miejskim. Historyczny układ przestrzenny przetrwał do dziś, tworząc zespół małomiasteczkowy o wyjątkowej wartości urbanistycznej. Centrum zachowało średniowieczny plan przestrzenny z wyraźnym rynkiem, regularną siatką ulic oraz zwartą parcelacją działek. Rynek pełnił funkcję głównego punktu planu urbanistycznego, otoczonego pierwotnie przez zabudowę miejską. W obrębie starego centrum przetrwało sporo obiektów zabytkowych, w tym dwa kościoły oraz domy, z przewagą stypizowanego budownictwa drewnianego. Domy te to głównie proste budynki o tradycyjnej konstrukcji, ustawione wzdłuż dawnych ulic prowadzących do rynku. Zachowują one układ i skalę typową dla małego miasteczka, a ich najcenniejszym przykładem jest Dom Ubogich. Mimo częściowych przekształceń tworzą spójny, historyczny obraz dawnej zabudowy miejskiej.

Cmentarz rzymskokatolicki w Dębowcu usytuowany jest przy skrzyżowaniu dróg do Woli Dębowieckiej i Folusza. Teren jego jest stosunkowo płaski, znajduje się na niewielkim wzniesieniu. W obecnym miejscu cmentarz parafialny zlokalizowany został na mocy dekretu cesarza Austrii Józefa II z 1783 roku, w którym ze względów sanitarnych zakazał grzebania zmarłych na terenach przykościelnych i w kryptach świątyń w obrębie miast. Teren cmentarza został wytypowany poza ówczesnym miastem, na krańcu przedmieścia południowego, wokół istniejącego tu od dawna drewnianego kościoła pw. Św. Krzyża. Cmentarz ten zastąpił dotychczasowy, usytuowany w centrum miasta, wokół kościoła farnego. Pochówki na tym terenie miały miejsce jednak jeszcze przed 1783 rokiem. Chowano tu zmarłych w niełasce Kościoła i takie przypadki udokumentowane zostały w już w 1770 i 1773 roku. Późniejsze pochówki systematycznie poszarzały teren cmentarza, zajmując przestrzeń pomiędzy rozwidleniem dróg. Cmentarz posiada plan wielokąta, z centralnie usytuowaną kaplicą. Rozplanowanie jego jest alejowe, kwaterowe. Płaski teren cmentarza jest ogrodzony. Najstarszy nagrobek datowany jest na 1803 roku Kamienne pomniki o charakterze

zabytkowym usytuowane są głównie wokół kaplicy. Zachowanych ich jest kilkadziesiąt, pochodzą z okolicznych warsztatów kamieniarskich, ale także i z Jasła i z Krakowa. W południowej części cmentarza parafialnego, niegdyś na jego skraju, ulokowany został cmentarz ofiar I wojny światowej. Jest on jednym z 6 zlokalizowanych na terenie gminy Dębowiec. Cmentarz ten projektował Johann Jäger. Pierwotnie cmentarz zawierał 11 grobów pojedynczych i 6 grobów masowych. Kryły one w większości bezimienne ciała żołnierzy austriackich, rosyjskich i niemieckich. Oryginalny układ przestrzenny nie zachował się. Napór cywilnych pochówków, szczególnie otaczających kwaterę spowodował jej ściśnienie. Obecnie ma ona formę dwóch rzędów mogił przedzielonych aleją, wejście znajduje się z boku. Na grobach ustawione są lekkie żeliwne krzyże w betonowym cokole oraz krzyże patriarchalne projektu Jana Szczepkowskiego wieńczące groby żołnierzy rosyjskich. Ze względu na zmniejszenie pola grobowego, pierwotnie indywidualne krzyże skomasowano. Akcent centralny stanowi wysoki drewniany krzyż na kamiennym postumencie, przykryty daszkiem blaszanym. Całość ogrodzona jest kamiennymi słupami połączonymi metalowymi rurami. W centrum cmentarza znajduje się murowana kaplica cmentarna pw. świętego Krzyża, wybudowana w 1869 roku w miejsce poprzedniego kościoła, zniszczonego wraz ze znaczną częścią Dębowca pożarem w 1823 roku. Początki kościoła w tym miejscu są znacznie starsze; niektóre źródła wskazują na jego pierwotnie misyjny charakter. Kaplica murowana jest z kamienia łupanego i cegły, na zewnątrz jest tynkowana. Wzniesiona została na podmurówce; założona jest na rzucie prostokąta, z węższym trójkątnie zamkniętym prezbiterium i przylegającą do niej zakrystią. Budowla nakryta jest dachem dwuspadowym, blaszanym; przedsionek w górnej partii przechodzi w wieżę nakrytą blaszanym ostrosłupem. Fasada ujęta jest lizenami na narożach. Drzwi wejściowe posiadają prostokątny kształt, górą zamknięte łukiem ostrym. Wieża wydzielona jest gzymsem profilowanym, pośrodku jej ściany frontowej znajduje się wąskie okno, zamknięte półkoliście. Okna w nawie zamknięte są ostrołukowo, są wielopolowe. Wnętrze przekrywa strop zwierciadlany, polichromowany. We wnętrzu kaplicy, w ołtarzu znajduje się pochodzący z poprzedniego kościoła krucyfiks uratowany z pożaru z narażeniem życia przez mieszkańców Łazów. Pod zakrystią lub prezbiterium jest miejsce spoczynku byłego proboszcza Walentego Madejskiego zmarłego w 1864 roku, a pod posadzką zakrystii spoczywają szczątki Juliana Żuławy – wikarego, który utonął w wezbranych wodach Wisłoki w 1911 roku. Na ścianie zakrystii eksponowane są tablice poświęcone pochodzącym z Dębowca kapłanom, a na ścianie prezbiterium znajduje się tablica upamiętniająca ofiary II wojny światowej.

Cmentarz choleryczny w Dębowcu zlokalizowany jest na zachód od zabudowań, w lesie, po lewej stronie drogi wiodącej w kierunku Łazów Dębowieckich i Osobnicy. Znajduje się na skarpie, powyżej drogi. Jest upamiętniony krzyżem. Pierwotnie był większy, do dziś zachował się jedynie jego fragment. Nekropolia epidemiczna została upamiętniona tablica pamiątkową, ustawioną dzięki staraniom członków Stowarzyszenia Miłośników Dębowca i Okolicy. Cholera w XIX wieku Dębowiec i jego okolice pustoszyła przynajmniej trzykrotnie. Pierwszą znaną jej epidemię zanotowano w latach 1848-1849, kolejną w 1873 i ponownie w 1884 roku. Początkowo ofiary zarazy grzebano na cmentarzu parafialnym przy kaplicy pw. św. Krzyża. Rosnąca liczba zmarłych i obawa przed rozszerzenia się epidemii spowodowały zarządzenie władz austriackich obligujące do urządzenia osobnych miejsc pochówków poza granicami miast i wsi. Zarządzeniem tym polecano ponadto niezwłoczne grzebanie zmarłych, przez zaniechaniu ceremonii pogrzebowych w kościołach i ograniczenie ich do minimum na miejscu pochówku. Na mocy tego zarządzenia w połowie XIX wieku

urządzony został cmentarz choleryczny dla mieszkańców Dębowca. Jego pierwotny obszar obejmował całe wzniesienie, pomiędzy drogą a strumieniem, zajęty później w części na potrzeby funkcjonującej w sąsiedztwie cegielni oraz na poszerzenie drogi. Obecnie miejsce pochówków upamiętnia jedynie krzyż, niegdyś stojący w centrum cmentarza.

Cmentarz greckokatolicki w Woli Cieklińskiej usytuowany jest w odległości około 500 metrów na północ od drogi Nowy Żmigród – Gorlice. Znajduje się naprzeciw (na zachód) od cerkwiska. Nekropolia założona została na planie kwadratu, z jednym ściętym narożnikiem. Cmentarz ogrodzony jest współczesną, metalową siatką, z bramą wjazdową i bramką. Na terenie cmentarza znajduje się sporo kamiennych, wartościowych pomników nagrobnych, z których najstarszy z rozczytaną inskrypcją pochodzi z 1843 roku. Cmentarz stanowi świadectwo dawnego wielowyznaniowego charakteru regionu oraz zmian demograficznych, jakie zaszły w XX wieku. Pierwsza cerkiew w Woli Cieklińskiej została wzniesiona na początku XVII wieku, zaś probostwo erygowano w roku 1612. W drugiej połowie XVIII wieku postawiono nową świątynię w stylu bizantyjskim, rozbudowaną w końcu XIX wieku. Po likwidacji parafii i przesiedleniach ludności łemkowskiej świątynia została rozebrana, natomiast zachował się cmentarz. Na terenie nekropolii można znaleźć nagrobki z czasów sprzed II wojny światowej, jak również groby późniejsze, co pokazuje, że miejsce było i jest miejscem pochówku mieszkańców tej wsi niezależnie od wyznań. Teren cmentarza greckokatolickiego w Woli Cieklińskiej cechuje się naturalnym ukształtowaniem, lekko nachylone zbocze otoczone drzewami, wśród których rozmieszczone są nagrobki

Cmentarz wojenny nr 10 w Woli Cieklińskiej jest jednym z austriackich cmentarzy z I wojny światowej. Zaprojektowany został przez Dušana Jurkoviča. Zlokalizowany jest przy skrzyżowaniu dróg Gorlice – Nowy Żmigród i Jasło – Folusz. Jest jednym z ponad 400 zachodnio galicyjskich cmentarzy wojennych zbudowanych przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie. Na cmentarzu pochowanych jest prawdopodobnie 141 żołnierzy poległych w grudniu 1914 roku: 64 Rosjan i 77 Austriaków. Pierwotnie obiekt miał kształt prostokąta o powierzchni około 340 m² oraz 110 m² i usytuowany był po obu stronach drogi Folusz-Jasło. W obrębie cmentarza znajdował się pomnik z dwoma tablicami oraz 12 grobów pojedynczych oraz 3 mogiły zbiorowe. Obecnie na jego miejscu stoi niewielki pomnik wybudowany z kamieni z oryginalnego pomnika, z tablicą pamiątkową i inskrypcją: „Obca Wam była ziemia, na której walczyliście, teraz Was obejmuje i jest Waszą Matką”.

Cmentarz Wojenny nr 11 w Woli Cieklińskiej zbudowany został w 1916 roku, przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie. Projektantem cmentarza jest słynny słowacki architekt Dušan Jurkovič. Cmentarz wzniesiony został w miejscu rosyjskich umocnień polowych zbudowanych w pierwszych miesiącach 1915 r. Była to trzecia, ostatnia linia obronna Rosjan, którą obsadzały m.in. odwody z 3 Korpusu Kaukaskiego. Toczono tu zażarte boje podczas tzw. bitwy cieklińskiej (4-5.05.1915 r.), kiedy oddziały niemieckiego Korpusu gen. Paula von Kneussela w ramach Operacji Gorlickiej przełamały ostatecznie front rosyjski. Są tu pochowani także żołnierze ekshumowani z różnych pól bitewnych, polegli w czasie walk o przełęcz karpackie w zimie 1914/1915 r. oraz w czasie prób kontrofensywy mającej na celu uwolnienie oblężonej przez Rosjan Twierdzy Przemyśl. Cmentarz zlokalizowany jest na niewielkiej wyniosłości, przed zalesionym stokiem górskim, ok. 200 metrów od drogi wojewódzkiej nr 993 z Dukli do Gorlic, ok. 1 km od skrzyżowania z drogą z Folusza do Dębowca. Cmentarz założony jest na planie dwóch przenikających się okręgów utworzonych przez koliste tarasy otoczone ogrodzeniem z ciosów kamiennych,

zakończonym betonowym daszkiem. Wejście na teren cmentarza po czterech kamiennych, wachlarzowo rozmieszczonych stopniach, obramowanych kamiennymi murami, założonymi na łagodnych łukach, kuliście zakończonych. Schody prowadzą do monumentalnej bramy w formie obszernego, kamiennego łuku umieszczonego na osi założenia. Przez bramę wchodzi się na teren mniejszego, niżej położonego tarasu. Brama symbolizuje przejście ze świata żyjących do świata zmarłych. Na łuku widnieje inskrypcja o treści: „WIR ZOGEN ZUM STREIT UND WIR FANDEN FRIEDEN” („Wyszliśmy na bój, a znaleźliśmy pokój”). Wejście na górny, obszerniejszy taras po trzech stopniach kamiennych. Po obu stronach wejścia wznoszą się dwa wysokie kamienne, okrągłe pylony. Każdy z pylonów zwęża się uskokowo ku górze i zwieńczony jest czterema okrągłymi kolumnami podtrzymującymi wydatny kapitel, zdobiony motywem roślinnym, zwieńczony stylizowanym, ażurowym krzyżem. W centrum górnego tarasu wznosi się kamienne mauzoleum w formie rotundy, zwężającej się uskokowo ku górze, przykrytej betonową płytą. Wewnątrz mauzoleum pochowano dwóch poległych oficerów armii niemieckiej oraz po jednym żołnierzu armii austro-węgierskiej i rosyjskiej. Od frontu umieszczona jest duża, kamienna tablica, zwieńczona tympanonem, bogato zdobionym motywami roślinnymi. Na tablicy znajduje się inskrypcja (w tłumaczeniu): „Oto wspaniały los wojownika: Pozbywając się własnego ja, całkowicie oddając się ogółowi, w śmierci upatrywać najszczytniejszą nagrodę”. W tylnej części mauzoleum umieszczono prostokątne wejście do wnętrza. Na obu tarasach, na odcinkach okręgów rozmieszczone są mogiły obramowane ciosami kamiennymi. Na mogiłach kamienne postumenty z żeliwnymi krzyżami ozdobionymi palmetową dekoracją, wewnątrz której umieszczone są tabliczki memoratywne. Na cmentarzu znajduje się łącznie 56 pojedynczych i 7 zbiorowych grobów, w których pochowano 114 żołnierzy wszystkich walczących ze sobą armii.

Zespół dworsko-parkowy w Woli Dębowieckiej usytuowany został w północno-wschodniej części wsi. Do dzisiaj zachował się drewniany dwór, wraz z niewielkim parkiem. Powstanie obecnego dworu należy wiązać z Sewerynem Stawiarskim, który był pierwszym właścicielem stale mieszkającym w Woli, od lat 70-tych XIX wieku. Wcześniej istniał tu budynek, prawdopodobnie rządówka, który jest widoczna na planie katastralnym z 1851 rok w innym miejscu niż obecny dwór. Dwór usytuowany jest na płaskim terenie, pośród wysokich drzew, które stanowią również obecną wschodnią granicę działki. Do dworu prowadzi wąska, częściowo wysadzana drzewami aleja przechodząca w podjazd, którego pozostałości są jeszcze czytelne. Dwór jest parterowym, drewnianym, podmurowanym budynkiem, nakrytym wysokim czterospadowym dachem. Do dworku prowadzą obecnie trzy wejścia: główne, reprezentacyjne od strony zachodniej, przez niewielki ganek i korytarz z kamienną posadzką oraz dwa boczne: od południa (gdzie mieści się kuchnia) i od północy. W zachodniej części budynku, w tzw. trakcie frontowym mieściła się jadalnia, salonik oraz pokój z kominkiem. Trakt ogrodowy mieścił kuchnię, gabinet i pokoje mieszkalne. Dwór pierwotnie był symetrycznie rozplanowanym, dwutraktowym budynkiem z szeroką sienią i dwoma pokojami w trakcie frontowym oraz kuchnią i dwoma pokojami od strony wschodniej. Rozbudowy i przebudowy dworu dokonali na początku XX wieku Filipowiczowie powiększając dwór od strony południowej, gdzie przeniesiono kuchnię. W nowych i przebudowanych częściach dworu

zastosowano większe dziewięciokwaterowe okna. W 1915 roku, na gontowym dachu położono blachę i oszalowano ściany. W trakcie remontu w latach 80-tych XX wieku zmieniono główny ganek wejściowy i południowy oraz przybudówkę od strony północnej, nazywaną „błazejówką”, od imienia ostatniego mieszkającego tam pracownika dworskiego Błazeja. Otoczenie dworu zachowane było jeszcze częściowo do lat 60-tych XX wieku. Na ówczesnych fotografiach widoczne są znajdujące się na południe od dworu drewniany spichlerz o bielonych ścianach oraz wiatrak i studnia. Założenie parkowe stanowi dziś starodrzew, zlokalizowany wokół istniejącego dworu oraz innych, nowszych domostw. Zachowana jest częściowo aleja, wysadzana drzewami, która prowadzi do dworu. Park stanowi świadectwo istnienia tu wiekowego założenia dworsko-parkowego, zapewne znacznie starszego, niż istniejący dwór.

d. Zabytki ruchome.

Zabytek ruchomy to – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Na terenie gminy Dębowiec zabytki ruchome stanowią w głównej mierze wyposażenie wnętrz kościelnych (kościół w Cieklinie i kościół parafialny w Dębowcu); zaliczają się do nich ponadto kapliczki przydrożne oraz nagrobki zlokalizowane na terenie cmentarzy.

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Michała Archaniola w Cieklinie. Główny trzon obecnego wyposażenia kościoła stanowią elementy sprawione na okoliczność konsekracji kościoła, która miała miejsce w roku 1904. Wystrój kościoła utrzymany jest w konwencji neostylowej i powstał na początku XX wieku (ołtarz główny i ołtarze boczne, ambona) i około lat 20. XX wieku (konfesjonały, ławki, boazeria). Szczególną uwagę zwraca kamienna ambona ukształtowana w formie kielicha, która była projektowana zapewne przez Zubrzyckiego. We wnętrzu obecnej świątyni zachowała się ponadto pewna ilość przedmiotów pochodzących z dawnego drewnianego kościoła parafialnego, który został zburzony w początkach XX wieku. Elementy te posiadają wysoką wartość artystyczną i historyczną i stanowią znakomite dopełnienie wyposażenia neogotyckiego. Wśród nich na uwagę zasługują, m.in: dwa nowożytnie obrazy Matki Bożej i św. Sebastiana, renesansowa chrzcielnica kamienna, kamienna płyta upamiętniająca konsekrację starego kościoła w roku 1640, czy dwie kamienne kropielnice z XVIII wieku. Wyjątkowym unikatem pośród zachowanego zasobu sprzętów kościelnych są dwa lichtarze odlewane z brązu, posiadające wyraźne cechy plastyki późnogotyckiej, zapewne z 1 połowy XVI wieku.

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja w Dębowcu. Wyposażenie ruchome wnętrza to bogaty zbiór obiektów powstałych w drugiej połowie XIX i w początku XX wieku. Ściany i stropy pokrywa dekoracja malarska o charakterze figuralno-ornamentalnym, namalowana w dwóch etapach przez różnych wykonawców.

W 1857 roku artysta malarz Józef Bujdewicz z Tarnowa wykonał polichromię stropów nawy i prezbiterium oraz namalował na ścianach czternaście obrazów stacji drogi krzyżowej. W latach 1891-94 malarz Jan Bogdański z Jaślik, podczas prowadzonych prac konserwatorskich przy polichromii, domalował na stropach poczet aniołów z napisami wezwań Litanii Loretańskiej. Prawdopodobnie także jego autorstwa jest przedstawienie *Chrystusa w Ogrójcu*, a nadto boniowania w partii przyziemia ścian, zachowane pod późniejszymi przemalowaniami oraz iluzjonistycznie malowane obramienia okien, pilastry w prezbiterium i górne partie pilastrów w nawie, przedłużających filary przyścienne. Polichromia ta częściowo została przemalowana w roku 1973 przez Zygmunta Wiglusza, który to monochromatycznie pomalował dolne partie ścian, przemalował ornamentalną dekorację w obrębie podchórza, na stropie przedśionka oraz na sklepieniu zakrystii. Jego autorstwa jest także przedstawienie *Św. Stanisława Kostki*. Poza dekoracją malarską wnętrza, dominujący akcent stanowią w nim nastawy ołtarzowe i ambona, utrzymane w duchu sztuki historyzującej. Neobarokowy ołtarz główny jest dziełem wykonanym w 1870 roku przez Andrzeja Trzeciaka z Dębowca, który uczył się sztuki snycerskiej w Wiedniu. Para bliźniaczych ołtarzy bocznych, również neobarokowych, wykonana została przez Sebastiana Wodyńskiego z Dębowca, w 1850 roku. W jednym z nich eksponowana jest figura *Św. Michała Archaniola*, sprowadzona ok. 1875 roku z Tyrolu, z pracowni sztuki sakralnej Ferdynanda Stuflessera. Podobną tymże ołtarzom formę prezentuje ambona i niewielki ołtarz z obrazem *Matki Bożej Częstochowskiej*, dlatego też przypuszczalnie można wiązać ich powstanie z Wodyńskim, bądź Trzeciakiem. Odminną estetykę posiada para neogotyckich ołtarzy ustawionych przy tarczy, powstałych w 1905 roku, z których jeden z figurą *Matki Bożej Niepokalanie Poczętej* jest dziełem Bronisława Wodyńskiego z Dębowca, natomiast drugi z figurą *Najświętszego Serca Pana Jezusa* wykonany został przez Stanisława Kalitę z Dębowca. W kościele eksponowane są także zabytki starsze, pochodzące z wyposażenia wcześniejszych świątyń, tj. późnorenesansowy obraz *Św. Bartłomieja Apostoła* z barokowymi koszulkami, eksponowany w retabulum ołtarza głównego, XVIII-wieczny obraz *Zesłania Ducha Świętego* na zasuwie w ołtarzu głównym, rokokowa mensa ołtarzowa oraz równoczesowa chrzcielnica. Wyposażenie to ponadto dopełniają drobne zabytki XIX-wieczne, takie jak lichtarze, czy krucyfiksy. Stolarsko-snycerski Grób Pański wykonany został w 1880 roku przez Andrzeja Trzeciaka z Dębowca oraz braci Kopyto ze Żmigrodu. Obiekt ten jest unikatowym przykładem recepcji tradycji budowy Grobów Pańskich, spopularyzowanej w Polsce przez Bożogrobców. Jego monumentalna, architektoniczna forma, uzupełniona naturalnej wielkości pełnoplastycznymi figurami, jest rodzajem okazjonalnej dekoracji, dopełniającej misterium liturgii Wielkiego Postu. Założenie stylistycznie odpowiada historyzującym upodobaniom końca XIX wieku, osadzone jest natomiast w nurcie neorenesansowym. Zabytek zwraca uwagę biegłością rzemieślniczą artysty, który to sztuki snycerskiej uczył się w Wiedniu, zaś w kościele dębowieckim wykonał także nastawę ołtarza głównego. Zachowany Grób Pański jest ważnym elementem corocznego wystroju kościoła parafialnego w Dębowcu, stanowiąc tym samym wartościowy artystycznie przykład dokumentujący rozwój sztuki kościelnej w końcu XIX wieku. Organy piszczalkowe usytuowane na chórze dębowieckiej świątyni zbudowane zostały w 1868 roku przez niemieckiego organmistrza Augusta Milcke dla nieistniejącego dzisiaj drewnianego

kościół w Krościenku Wyżnym. W 1968 roku zakupione zostały przez Parafię w Dębowcu do tutejszego kościoła, w miejsce po usuniętych organach z 1850 roku. Wówczas to Feliks Mazur odnowił je oraz powiększył o trzy dodatkowe głosy. Zachowane na bocznej ścianie szafy organowej tondo z informacją o fundacji obiektu oraz jego autorze i czasie powstania, uzupełnione sto lat później danymi dotyczącymi jego powiększenia, posiada ważne z punktu widzenia historycznego wartości. Prospekt organowy utrzymany jest w duchu neobarokowej sztuki, zaś pochodzenie całości organów z niemieckiego warsztatu stanowi unikatowy przykład na tym terenie, gdzie takie instrumenty produkowane były przede wszystkim przez fabrykę Braci Rieger w Jägerndorf. W całości wyposażenie kościoła parafialnego w Dębowcu to wartościowy zbiór zabytków sztuki sakralnej, pośród którego dominują dzieła lokalnych artystów.

Nagrobki o zabytkowym charakterze na cmentarzach na terenie gminy Dębowiec. W obrębie wszystkich założeń cmentarnych – zarówno tych czynnych, jak i już nieużytkowanych – zlokalizowanych na terenie gminy spotykamy wartościowe przykłady pomników nagrobnych. Najstarsze zachowane datowane są na lata pierwszej połowy XIX wieku, ponadto na uwagę zasługują wszystkie nagrobki pochodzące z okresu od połowy XIX wieku do końca lat 30-tych XX wieku. Są to w większości piaskowcowe pomniki w typie *cippus*, zwieńczone krzyżami piaskowcowymi, bądź żeliwnymi. Wartościowe przykłady stanowią również mogiły ziemne wzbogacone żelaznymi krzyżami u wezgłowi. Znajdujemy pośród tych założeń również nagrobki i grobowce o znaczeniu historycznym i osób szczególnie zasłużonych. Analizując nagrobki z różnych nekropoli, zauważalne są powtarzalne formy pomników, co wskazuje na działalność jednego rzemieślnika, bądź warsztatu kamieniarskiego.

Kapliczki. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne stanowią nieodłączny i jakże charakterystyczny element krajobrazu gminy Dębowiec. Zachowane są ich liczne przykłady. Stanowią one bogactwo tego terenu i przejaw ludowej pobożności oraz religijności, a nadto część dziedzictwa kulturowego gminy. Każdy przydrożny krzyż, czy kapliczka ma własną historię i swego fundatora. Stawiane były one w dowód wdzięczności za doznane łaski i dla upamiętnienia ważnych wydarzeń w życiu majątnego fundatora. Wznoszono je też w określonej intencji, prosząc o łaskę Boga. Miały chronić przed chorobą, pożarem i powodzią. Powstawały przeważnie w wieku XIX i początku XX – w latach wojen, głodów i epidemii, które co jakiś czas dziesiątkowały ludność. Nie lokalizowano ich w miejscach przypadkowych – najczęściej na rozstajach dróg, przy dawnych szlakach drogowych. Obok krzyży i kapliczek sadzono drzewa. Miejscowe kapliczki mają mniej lub bardziej wyszukaną formę. Dominują tu kapliczki i figury wykonywane z kamienia. Najwięcej obiektów pochodzi z końca XIX wieku, kiedy kamieniarstwo w regionie osiągnęło najwyższy poziom i stało się bardzo popularne. Także początek XX wieku przyniósł wiele ciekawych realizacji. Twórcy kapliczek i figur nie byli skrupowani koniecznością ścisłego przestrzegania symboliki religijnej i prawidłowego używania przyjętych przez Kościół atrybutów. Działali z większą swobodą starając się, aby przedstawiane postaci świętych nie były zbyt wyniosłe i majestatyczne oraz aby przemawiały do prostego człowieka. Na terenie gminy spotykamy kapliczki słupowe; są to w większości wysmukłych proporcji słupy dwu- i trójkondygnacyjne z półkuliście zamkniętymi wnękami, w których eksponowane są rzeźby świętych. Dużą grupę stanowią

także kapliczki domkowe i pseudo-domkowe; wśród nich prócz charakteru ludowego wyróżniają się te o ukierunkowanej stylowo estetyce. Kapliczki w formie krzyży przydrożnych również zdobią teren gminy. Do dziś zachowała się tradycja budowy krzyży i kapliczek przydrożnych. Powstają one na prywatnych posesjach, w bezpośrednim sąsiedztwie domów lub w miejscach ogólnie dostępnych. To przejaw wiary i szacunku dla przodków, ale także potrzeba pozostawienia potomnym śladu po czasach dzisiejszych. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na terenie gminy Dębowiec, to cenne zabytki kultury stanowiące wielkie osiągnięcie ludowej sztuki sakralnej.

Pośród sporego zbioru takich obiektów zachowanych na terenie gminy Dębowiec, na szczególną uwagę zasługują dwie dębowieckie kapliczki, tj. kapliczka „Mikołajek” oraz kapliczka z rzeźbą „Chrystusa Ukrzyżowanego” eksponowana na ścianie frontowej tzw. Domu Ubogich w Dębowcu. Kapliczka „Mikołajek” datowana jest na koniec XVIII wieku, wzniesiona została na planie kwadratu, przypuszczalnie z cegły, posiada tynkowane ściany. Jest to obiekt dwukondygnacyjny, nakryty dachem namiotowym. W dolnej kondygnacji znajduje się głęboka wnęka z oknami na trzech bokach kapliczki, natomiast w górnej przeszklona wnęka. Druga kapliczka z rzeźbą „Chrystusa Ukrzyżowanego” posiada formę skrzynkową i eksponowana jest na ścianie frontowej tzw. Domu Ubogich. Rzeźba Chrystusa datowana jest na koniec XVIII wieku, a stylistycznie utrzymana jest w estetyce późnobarokowej. Kapliczka skrzynkowa, w której jest eksponowana powstała przypuszczalnie po wybudowaniu Domu Ubogich w 1876 roku. To tylko dwa ciekawsze przykłady kapliczek, ale tak naprawdę każdy tego typu obiekt charakteryzuje się wyjątkowymi walorami.

e. Zabytki archeologiczne.

Gmina Dębowiec w części południowej swego zasięgu obejmuje górskie tereny zachodniej części Beskidu Niskiego, jednakże w zdecydowanej większości gmina lokuje się w obrębie Pogórza Jasielskiego, gdzie występuje wiele garbów terenowych i wypłaszczonych rozległych cypli z niewielkimi deniwelacjami – dogodnych dla osadnictwa pradziejowego. Obszar gminy charakteryzuje się stosunkowo urozmaiconą rzeźbą terenu i dużymi deniwelacjami zwłaszcza w południowej części omawianego obszaru. Najwyższe wzniesienia na tym terenie lokują się w obrębie Beskidu Niskiego i przekraczają 700 metrów nad poziom morza. Centralną część gminy zajmuje rozległa i płaska dolina rzeki Wisłoki, która wraz z licznymi dopływami tworzy rozbudowaną sieć hydrograficzną. Korzystne stosunki hydrograficzne, bardzo istotne z punktu widzenia pradziejowego osadnictwa, uzupełnione zostały przez dogodne ukształtowanie terenu z licznymi łagodnymi i dobrze nasłonecznionymi wzniesieniami oraz występującymi tutaj miejscami mało kamienistymi glebami brunatnymi i bielcowymi a nawet żyznymi madami w dolinie Wisłoki (w wyższych partiach wzniesień zwłaszcza w strefie Beskidu występują mniej urodzajne gleby gliniaste z większą ilością kamieni, natomiast na szczytach wzniesień widoczne wychodnie fliszu karpackiego i skał), złożyły się w spłot uwarunkowań stanowiących o atrakcyjności tego terenu dla osadnictwa sięgając od pradziejów aż po czasy współczesne, zarówno w odniesieniu do wzniesień jak i dolin.

Zabytki archeologiczne odkrywane w terenie są materialnymi śladami ludzkiej działalności w pradziejach, a także w okresach historycznych, tworzą one stanowiska archeologiczne wyznaczające miejsca pobytu człowieka w przeszłości na danym obszarze. Podstawą skutecznie i prawidłowo prowadzonej ochrony stanowisk archeologicznych jest wiedza o ich stanie zachowania, pozwalająca podejmować odpowiednie działania konserwatorskie. Należy przy tym pamiętać, że stanowiska archeologiczne w przeciwieństwie do pozostałych kategorii zabytków są szczególnie narażone na zniszczenia nieraz nawet mimowolne, ze względu na to, iż obiekty te są niedostrzegalne (za wyjątkiem grodzisk, czy też kurhanów). Dodatkowo postępująca w szybkim tempie zabudowa, intensywne prace rolne, naturalne procesy związane np. z erozją gleby powodują ich postępującą degradację. Przeciwdziałać wyżej nakreślonym procesom ma dokładniejsze rozpoznanie stanowisk, ich ewidencjonowanie, a co za tym idzie określenie ich charakteru i dokładnej lokalizacji.

Pierwsze stanowisko archeologiczne na terenie gminy zostały rozpoznane w latach 60-tych XX wieku. Natomiast zdecydowana większość stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie Gminy Dębowiec została zlokalizowana w trakcie realizacji ogólnopolskiego programu archeologicznych badań powierzchniowych pn. Archeologiczne Zdjęcie Polski prowadzonych na terenie gminy w latach 90-tych XX wieku oraz na przestrzeni ostatnich lat. Powyższa metoda powstawała w latach 70-tych XX wieku, polega ona na inwentaryzowaniu stanowisk archeologicznych według jednolitych zasad penetracji terenowej i dokumentacji dla całego obszaru Polski. Standardy realizacji tych badań w ostatnich latach, głównie ze względu na możliwości, które niosą nowoczesne technologie, uległy znacznym zmianom i w głównej mierze opierają się na środowisku GIS. Cała Polska została podzielona na obszary AZP o powierzchni około 37,5 km², stworzono również obowiązujący wzór Karty Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, na której znajdują się podstawowe dane o charakterze i lokalizacji konkretnego stanowiska archeologicznego. Karta ta na przestrzeni dziesięcioleci ulegała licznym modyfikacjom, jej ostatni – obowiązujący wzór wprowadzony został kilka lat temu, zmieniono również nazwę – KEZAL karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego.

W ostatnim czasie, w odniesieniu do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych, zyskują na znaczeniu nowoczesne metody m.in. lotniczy skanowanie laserowe (ALS), badania geofizyczne (magnetyczne, elektrooporowe, geofizyczne). Przy czym te ostatnie rzadko wykorzystywane są jako samodzielna metoda badawcza, najczęściej towarzyszą projektom zakrojonym na szerszą skalę, stanowiąc metodę uzupełniającą, pozwalającą lepiej rozpoznawać stanowiska archeologiczne część też obejmują one, ze względu na koszt, niewielkie fragmenty terenu. Natomiast lotniczy skanowanie laserowe pozwala prowadzić analizę w obrębie rozległych obszarów pokrytych skanowaniem, gdzie dzięki gęstej chmurze punktów pomiarowych widoczna jest najdrobniejsza zmiana konfiguracji terenu. W przypadku gminy Dębowiec można rozważyć waloryzację części zasobu archeologicznego przy użyciu wybranych wyżej, wymienionych metod w odniesieniu do najcenniejszych stanowisk archeologicznych. W chwili obecnej trwają starania, aby w ciągu najbliższych kilku lat krajowa ewidencja zabytków archeologicznych została wprowadzona do centralnego systemu elektronicznego

sprzężonego ze środowiskiem informacji geoprzestrzennej (GIS), integrującego różne kategorie zabytków i form ochrony, jak też inne dane administracyjne, katastralne i przyrodnicze. Rozwiązanie takie z poziomu gminy znacznie ułatwiać będzie zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Obszar gminy obejmuje pięć obszarów AZP na czterech z nich zostały zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. Obszar 110-71 badany przez Jana Gancarskiego w 1997 roku; obszar 111-70 badany w roku 2015 roku przez M. Mazurka, A. Sznajdrowską oraz T. Tokarczyka; obszar 111-71 badany w roku 1997 przez Jana Gancarskiego, obszar 112-70 również badany przez Jana Gancarskiego w 1993 roku, obszar 113-70 badany w roku 2015 przez Marcina Glinianowicza.

Łącznie na terenie gminy zewidencjonowano do tej pory 116 stanowisk archeologicznych (patrz: wykaz na końcu opracowania). Większość z odkrytych stanowisk archeologicznych, dzięki pozyskaniu z ich powierzchni charakterystycznych zabytków ruchomych, została skutecznie datowana na konkretną epokę dziejów człowieka. Część stanowisk uzyskała ogólniejsze datowanie na „pradzieje”. Większość odkrytych stanowisk to obiekty niewielkie wyznaczone jako ślady osadnictwa na podstawie nielicznych znalezisk zabytków archeologicznych. Szczegóły dotyczące stanowisk archeologicznych zawarte zostały w wykazie na końcu opracowania. Dokładna lokalizacja stanowisk określona została na kartach gminnej ewidencji zabytków.

Należy tutaj podkreślić, iż pośród stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w granicach gminy Dębowiec nie wszystkie posiadają jednakową wartość poznawczą. Część zewidencjonowanych obiektów należy określić, jako posiadającą dużą wartość poznawczą; są to zwłaszcza rozległe osady wielokulturowe. Natomiast ślady osadnictwa, gdzie wystąpiły pojedyncze znaleziska archeologicznych zabytków ruchomych klasyfikuje się jako stanowiska o małej wartości poznawczej. Należy przy tym pamiętać, iż rzeczywista wartość danego stanowiska archeologicznego może być miarodajnie określona jedynie na podstawie badań wykopaliskowych.

Całokształt archeologicznego zasobu kulturowego gminy został rozpoznany dotychczas na poziomie dostatecznym. Trzeba tu jednak brać pod uwagę ograniczenia, które wpływają na metodę badań powierzchniowych, a które wiążą się, zwłaszcza z trudną dostępnością niektórych partii terenów objętych AZP, np. lasów i ugorów, bądź ogrodzonych terenów przy gospodarskich, które zajmują w chwili obecnej tereny dogodne do osadnictwa również w pradziejach. Dużą rolę odgrywa wpływ czasu, część stanowisk na przestrzeni lat ulega degradacji na skutek czynników naturalnych, takich jak erozja bądź działalności ludzkiej związanej na przykład z ekstensywną gospodarką rolną. W związku z powyższym zasobu archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy nie należy uważać za zbiór zamknięty. Zasób ten powinien podlegać cyklicznej weryfikacji poprzez ponowne badania powierzchniowe jak i rozpoznawcze badania wykopaliskowe, które najpełniej potrafią udzielić odpowiedzi w kwestii rzeczywistej wartości danego obiektu archeologicznego.

Zdecydowana większość stanowisk zlokalizowanych na terenie gminy to, jak już wspomniano ślady osadnictwa, czyli znaleziska pojedynczych archeologicznych zabytków ruchomych, na podstawie których w chwili obecnej nie możliwe jest określenie precyzyjniejszych wartości poznawczych danego stanowiska. Następną kategorią

stanowisk według liczebności są punkty osadnicze, czyli znaleziska kilku lub kilkunastu zabytków pradziejowych, bądź historycznych. Wśród tego rodzaju stanowisk występuje większe zróżnicowanie odnośnie ich wartości poznawczej. Najcenniejszą kategorię stanowisk tworzą osady, cmentarzyska, grodziska; stanowiska te posiadają największy walor poznawczy (określony na podstawie badań powierzchniowych), niejednokrotnie potwierdzony w trakcie prac wykopaliskowych.

W poniżej zaprezentowanym omówieniu przyjęto chronologiczny podział epok pradziejów ludzkości, z podaniem najcenniejszych (na podstawie badań powierzchniowych w nielicznych przypadkach wykopaliskowych) stanowisk z danej epoki zewidencjonowanych na terenie gminy zgodnie z informacjami zawartymi w kratach ewidencyjnych stanowisk i tabeli na końcu opracowania.

Najstarszy etap dziejów człowieka przypada na okres określany epoką kamienia, a dokładniej jej dwie pierwsze części, tzn. paleolit (starsza epoka kamienia) oraz mezolit (środkowa epoka kamienia). Ówczesne społeczności ludzkie bazowały na „gospodarce” związanej z łowiectwem, zbieractwem i rybołówstwem. Okres ten był najdłuższym etapem rozwoju człowieka, trwającym 3 miliony lat. Z paleolitem schyłkowym na terenie gminy związane jest jedno stanowisko archeologiczne w Woli Dębowieckiej nr 13 AZP 111-71/27.

Kolejną i zarazem ostatnią część epoki kamienia stanowi neolit (młodsza epoka kamienia) – okres upowszechnienia uprawy ziemi i hodowli zwierząt, określany ze względu na swą doniosłość, mianem „rewolucji neolitycznej”. Z epoką tą wiąże się przejście do osiadłego trybu życia i opanowanie technik rzemieślniczych, z których najważniejszą była produkcja naczyń glinianych. Pierwsza penetracja ludzka w neolicie Dołów Jasielsko-Sanockich oraz otaczających ich pogórzy i gór wiązana jest z kulturą pucharów lejkowatych. Jednostka ta wykształciła się na podłożu mezolitycznej ludności trudniącej się zbieractwem oraz łowiectwem, do której przenikały trendy neolitu naddunajskiego. Ludność tej kultury dokonała dużych zmian w środowisku naturalnym odlesiając metodą wypaleniskową duże połacie terenu.

Dotychczas na terenie gminy nie badano osad związanych z tą kulturą ani nie zarejestrowano żadnych stanowisk archeologicznych. Natomiast z późno neolityczną kulturą ceramiki sznurowej wiązane jest stanowisko nr 13 AZP 110-71/76 w Dębowcu. Jednostka ta funkcjonowała u schyłku neolitu na rozległych obszarach Europy środkowej (III tysiąclecie p.n.e.). Jej nazwa pochodzi od specyficznego sposobu zdobienia ceramiki odciskami sznura. Podstawą gospodarki kultury ceramiki sznurowej była wysoce wyspecjalizowana hodowla. Ponadto ogólnie na okres neolitu datowano jeszcze trzy stanowiska archeologiczne bez określenia ich ewentualnej przynależności kulturowej: Dębowiec stan. 1 AZP 110-71/64, Dębowiec stan. 4 AZP 110-71/67, Zarzecze stan. 5 AZP 111-71/105.

W epoce brązu nastąpiło rozprzestrzenienie techniki obróbki brązu i upowszechnienie wyrobów z tego surowca. Natomiast gospodarczo kontynuowano wzorce wykształcone w okresie neolitu, zwłaszcza jeśli chodzi o produkcję żywności. Na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu na terenie gminy datowanych zostało 33 stanowiska archeologiczne, do najcenniejszych zaliczymy: Dębowiec stan. 11 AZP 110-71/74, stan. 23 AZP 110-71/86 i stan. 24 AZP 110-71/87, stan. 29 AZP 111-71/5 a także

stan. 33 AZP 111-71/9 i 34 AZP 111-71/10, Łazy Dębowieckie stan. 6 AZP 110-71/58, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 i stan. 13 AZP 111-71/27, Zarzecze stan. 15 AZP 111-71/114, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91 również AZP 111-71/115, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92 oraz AZP 111-71/116, Zarzecze stan. 23 AZP 111-71/119, Zarzecze stan. 27 AZP 111-71/123. Ogólnie na czasy epoki brązu i okresu halsztackiego z terenu gminy datowano 53 stanowiska archeologiczne. W tym na epokę brązu badacze datowali 10 stanowisk do cennych zaliczamy: Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 i stan. 14 AZP 111-71/28, Zarzecze stan. 27 AZP 111-71/123.

Na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego datowane zostały aż czterdzieści trzy stanowiska archeologiczne do najważniejszych możemy zaliczyć: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, stan. 10 AZP 110-71/73, stan. 11 AZP 110-71/74, Łazy Dębowieckie stan. 6 AZP 110-71/58 i stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19 i stan. 6 AZP 111-71/20, Wola Dębowiecka stan. 12 AZP 111-71/26, Wola Dębowiecka stan. 21 AZP 111-71/35 i stan. 22 AZP 111-71/36, Zarzecze stan. 9 AZP 111-71/109, stan. 11 AZP 111-71/111, stan. 13 AZP 111-71/112, stan. 15 AZP 111-71/114, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91 również AZP 111-71/115, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92 oraz AZP 111-71/116, Zarzecze stan. 23 AZP 111-71/119, stan. 29 AZP 111-71/125, stan. 30 AZP 111-71/126, stan. 31 AZP 111-71/127 oraz stan. 32 AZP 111-71/128.

Oдноśnie przynależności kulturowej powyższych stanowisk archeologicznych ciągle mamy do czynienia z sytuacją wymagającą wyjaśnienia. Stan badań i wiedzy na temat sytuacji kulturowej w tej części Podkarpacia, w omawianym okresie dziejów, na chwilę obecną jest jeszcze niezadowolający i znacząco odbiega od stosunkowo dobrze rozpoznanej sytuacji kulturowej obszaru zlokalizowanego na północ od Karpat. Stanowiska archeologiczne datowane na epokę brązu i okres halsztacki wyznaczone na podstawie badań powierzchniowych posiadają jedynie ograniczoną wartość poznawczą. Z okresu tego wyraźnie wyróżnia się skupisko stanowisk zlokalizowane w obrębie dołów Jasielsko – Sanockich i ich obrzeży, jednakże rozpoznanie pełnego obrazu sytuacji kulturowej na tym terenie wymaga dalszych intensywnych badań archeologicznych. Niewątpliwie omawiany teren w epoce brązu, a także we wczesnej epoce żelaza podlegał silnym oddziaływaniom zakarpackim. Być może część stanowisk z wczesnej epoki brązu można by łączyć z kulturą Otomani – Füzesabony, której osadnictwo na tym terenie potwierdza potężny gród w nieodległej Trzcinicy. Dodatkowym argumentem przemawiającym za obecnością ludności tej kultury na terenach obecnej gminy jest znalezisko skarbu złotych ozdób w Dębowcu w 2015 roku, zaewidencjonowane jako stanowisko 39 AZP 110-71/115.

W okresie przedrzymskim (ostatnie cztery wieki przed Chrystusem) w Europie następował rozwój kultury lateńskiej łączonej z Celtami, a także z silnymi oddziaływaniami ludności celtyckiej na ludy sąsiednie. W okresie tym nastąpił wielki rozkwit technologiczny, przejawiający się zwłaszcza w dziedzinie rolnictwa i rzemiosła. Upowszechniło się m.in. użycie pługu czy koła do wyrobu naczyń glinianych, a także szeregu narzędzi ułatwiających ludzką pracę. W powszechne użycie zaczęło wchodzić żelazo. Należy tutaj jednak podkreślić, że z licznymi śladami osadnictwa celtyckiego, datowanym na okres od III do I w. p.n.e. mamy do czynienia na rozległym terenie

w okolicach Sanoka, Górach Bukowych i części Pogórza Dynowskiego. Okres lateński dotychczas nie został potwierdzony w materiałach archeologicznych pozyskiwanych z terenu gminy.

Kolejna fala osadnictwa na omawianym terenie wiąże się z okresem rzymskim. Na terenie południowo – wschodniej Polski w pierwszych czterech wiekach naszej ery rozwijała się kultura przeworska, znana ze stanowisk osadowych. Do najczęstszych znalezisk związanych z powyższą jednostką kulturową należą naczynia ceramiczne, przeszliki gliniane, ciężarki tkackie, narzędzia oraz ozdoby. Ogółem na omawiane czasy datowanych zostało 34 stanowiska archeologiczne z tego 1 ogólnie na okres rzymski a 33 na późny okres rzymski. Warto tutaj wymienić: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, stan. 8 AZP 110-71/71, stan. 10 AZP 110-71/73, stan. 23 AZP 110-71/86, stan. 24 AZP 110-71/87, stan. 29 AZP 111-71/5, stan. 30 AZP 111-71/6, 34 AZP 111-71/10, Łazy Dębowieckie stan. 3 AZP 110-71/55, Łazy Dębowieckie stan. 6 AZP 110-71/58, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19 i stan. 6 AZP 111-71/20, stan. 14 AZP 111-71/28, stan. 15 AZP 111-71/29, stan. 20 AZP 111-71/34 i stan. 21 AZP 111-71/35, Zarzecze stan. 9 AZP 111-71/109, Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110.

Od drugiej połowy IV wieku n.e. przez cały V wiek na terenach Eurazji miały miejsce rozległe ruchy ludnościowe, określane jako „wędrowki ludów”. W wyniku powyższych przemieszczeń na obecne tereny Polski, w początkach VI w., napłynęła ludność słowiańska. W wyniku ostatnio prowadzonych weryfikacyjnych badań z okresem tym wstępnie wiązać zaczęto rozległą wpisaną do rejestru zabytków osadę w Zarzeczcu stanowisko nr 4 AZP 111-71/104 (mowa tu raczej o schyłkowej fazie funkcjonowania ludności kultury przeworskiej a nie o bytności grup ludności wczesnosłowiańskiej).

Od okresu wędrówek ludów datuje się początek wczesnego średniowiecza, którego koniec przypada na połowę wieku XIII. Na okres ten datowanych zostało szesnaście stanowisk archeologicznych. Do najcenniejszych, których wartość została ustalona na podstawie archeologicznych badań powierzchniowych należą: Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 34 AZP 111-71/10, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 i stan. 12 AZP 111-71/26, Wola Dębowiecka stan. 13 AZP 111-71/27, Wola Dębowiecka stan. 15 AZP 111-71/29. Z okresem późnego średniowiecza z terenu gminy związanych jest siedem stanowisk archeologicznych wymienić warto: Duląbka stan. 1 AZP 111-70/3, Wola Dębowiecka stan. 20 AZP 111-71/34, Dębowiec stan. 40 AZP 110-71/116. Natomiast z okresem nowożytnym połączono sześć stanowisk z których warto tutaj wspomnieć o tzw. okopach szwedzkich w Cieklinie stan. 1 AZP 111-70/1 i dębowieckim układzie miejskim stan. 40 AZP 110-71/116.

Trzydzieści stanowisk archeologicznych uzyskało ogólne określenie na pradzieje wskazujące jedynie na funkcjonowanie stanowiska w czasach przedhistorycznych. Kilka stanowisk zostało scharakteryzowanych jako stanowiska archiwalne bądź nieokreślone. Odpowiednia adnotacja znajduje się w rubryce „uwagi” w wykazie zamieszczonym na końcu opracowania. Wzmianki o takich stanowiskach znajdują się w literaturze bądź w archiwach placówek zajmujących się archeologią. Obiekty te zostały rozpoznane przed realizacją akcji Archeologiczne Zdjęcie Polski, przede wszystkim w latach 50- i 60-tych XX wieku. Większość z nich nie posiada ustalonej dokładnej lokalizacji.

Niektóre stanowiska, ze względu na bliską odległość względem siebie i w miarę jednolity horyzont czasowy zdają się łączyć w większe kompleksy osadnicze. Stanowiska te w rzeczywistości tworzyć mogą jedną dużą osadę. Jednakże pełniejsze rozpoznanie tej kwestii wymagałoby wykonania licznych badań wykopaliskowych. Niezależnie od tego rejon kumulacji niżej wymienionych stanowisk powinny podlegać ochronie strefowej w dokumentach planistycznych. Z sytuacją taką mamy do czynienia na przykład w Dębowcu, gdzie osady nr 23 AZP 110-71/86 i 24 AZP 110-71/87 w rzeczywistości mogą tworzyć rozległą osadę datowaną na dwa horyzonty tj. neolit/wczesna epoka brązu i późny okres rzymski za faktem takim przemawia dodatkowo lokalizacja na wyodrębnionym garbie terenowym górującym nad rozległą doliną Wisłoki. Z rozległym kompleksem osadniczym datowanym na epokę brązu i jej przełom z okresem halsztackim możemy mieć do czynienia w Woli Dębowieckiej tworzą go stanowiska nr 5 AZP 111-71/19, 6 AZP 111-71/20, 11 AZP 111-71/25, 12 AZP 111-71/26 i nr 13 AZP 111-71/27. Podobnie datowana jest grupa stanowisk w Zarzeczu zlokalizowanych blisko względem siebie są to stan. 25 AZP 111-71/121, 26 AZP 111-71/122, 27 AZP 111-71/123, 28 AZP 111-71/124, 29 AZP 111-71/125, 30 AZP 111-71/126, 31 AZP 111-71/127, 32 AZP 111-71/128. Należy tutaj podkreślić, że część stanowisk występujących w bliskiej odległości względem siebie datowane zostało na różne epoki pradziejów, jak również na czasy średniowiecza, natomiast możliwe, iż również w takich przypadkach mamy do czynienia ze zwartymi kompleksami osadniczymi, jednakże ewentualne wyjaśnienie takich kwestii, jak już wspomniano, wymaga przeprowadzenia rozległych inwazyjnych i nieinwazyjnych badań archeologicznych.

Na terenie gminy Dębowiec realizowano ciekawe badania archeologiczne w obrębie stanowiska nr 1 AZP 110-71/64 w Dębowcu. W roku 1963 mgr Józef Janowski z Krosna przeprowadził tutaj badania wykopaliskowe neolitycznej osady. Dokumentacja omawianych wykopalisk nie zachowała się.

Drugie badania archeologiczne i jak dotychczas ostatnie na tym terenie zrealizowano w związku z odkryciem skarbu kilku złotych przedmiotów w miejscowości Dębowiec. Składał się on z trzech bransolet i spinającego je razem drutu, wykonanych ze złota. Odkrycia dokonano w obrębie rozległej doliny rzeki Wisłoki. Dwie z bransolet wykonane zostały ze złotego drutu zwiniętego spiralnie, a jedna z drutu złożonego podwójnie. Odkrycie datowane zostało na starszy okres epoki brązu i jest wiązane z funkcjonowaniem na tym terenie kultury Otomani – Füzesabony, znanej m.in. z pobliskiego grodziska w Trzcinicy – Skansenu Archeologicznego Karpacka Troja. Zgodnie z relacją znalazcy zabytki zostały odkryte w trakcie lustracji pól obsianych zbożem i miały luźno zalegać w glebie. W sierpniu 2015 roku, w miejscu odkrycia skarbu Jan Gancarski z Muzeum Podkarpackiego w Krośnie przeprowadził rozpoznawcze badania archeologiczne, w trakcie których nie uchwycono żadnych archeologicznych nawarstwień ani jakiegokolwiek zabytków związanych ze znaleziskiem. Złote przedmioty trafiły w depozyt do Muzeum Podkarpackiego w Krośnie, w chwili obecnej można je podziwiać na wystawie w Skansenie Archeologicznym Karpacka Troja w Trzcinicy.

W latach 2016-2022 realizowane były ponowne badania powierzchniowe wykonywane, jako zadanie „Inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego” w ramach usługi naukowo-badawczej pt. „Ocena stanu różnorodności biologicznej w wybranych

nadleśnictwach Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych”. W toku tych prac dr hab. Rafał Zapłata przeprowadził przy pomocy technik lidarowych skan obszarów leśnych, a następnie weryfikację terenową wybranych miejsc połączoną z odwiertami, których zadaniem było wstępne rozpoznanie nawarstwień archeologicznych. Z posiadanej wiedzy na chwilę obecną na terenie gminy w toku tych prac nie zaewidencjonowano żadnych nowych stanowisk archeologicznych.

W tym miejscu warto wskazać stanowiska archeologiczne, które na podstawie dotychczasowych badań powierzchniowych można uznać jako posiadające największy potencjał naukowo-badawczy kwalifikujący w pierwszej kolejności do podjęcia badań archeologicznych:

- Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68 rozległa osada ulokowana na eksponowanym stoku sporej wielkości garbu terenowego, w trakcie badań powierzchniowych zarejestrowano tutaj sześć zabytków datowanych na epokę brązu i jej przełom z okresem halsztackim oraz aż 27 fragmentów naczyń ceramicznych z późnego okresu rzymskiego w tym dwa bardzo charakterystyczne fragmenty brzegów.
- Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72 duża osada z okresu wczesnego średniowiecza ulokowana na dobrze wyodrębnionym cyplu, zarejestrowana na podstawie znalezisk 23 fragmentów naczyń ceramicznych wśród których dwa posiadały zdobienie ornamentem.
- Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87 bardzo duża wielokulturowa osada zarejestrowana w terenie posiadającym naturalne walory obronne, a przy tym dobrą ekspozycję. Odkryto tutaj odłupek i łuszczeń z radiolarytu datowane na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu, cztery fragmenty naczyń z epoki brązu i aż 40 fragmentów ceramicznych datowanych na późny okres rzymski.
- Dębowiec stan. 40 AZP 110-71/116 dębowiecki zespół staromiejski datowany od okresu średniowiecza do okresu nowożytnego, rozległe stanowisko archeologiczne obejmujące swym zasięgiem układ lokacyjny dawnego miasteczka. Ewentualne prace badawcze w tym rejonie winny się koncentrować się na rozpoznaniu konkretnych problemów badawczych np. charakteru wzmiankowanych średniowiecznych obwałowań drewniano ziemnych miasta, zarejestrowaniu śladów nieistniejącego ratusza, uchwyceniu pozostałości dawnych świątyń poprzedzających obecny kościół parafialny itd.
- Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58 rozległa osada zewidencjonowana na podstawie znaleziska 40 fragmentów ceramicznych wśród których wystąpiły dwa brzegi a także znaleziska monety z brązu jako osada z późnego okresu rzymskiego. Dodatkowo uchwycono tutaj zabytki z epoki brązu i okresu halsztackiego oraz przełomu neolitu i wczesnej epoki brązu.
- Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59 osada z epoki brązu ulokowana na wyniesieniu posiadającym znakomite walory obronne zarejestrowana na

- podstawie znalezisk 54 fragmentów naczyń ceramicznych w tym jednego fragmentu charakterystycznej misy.
- Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19 bardzo rozległa osada datowana na trzy horyzonty czasowe: epokę brązu i okres halsztacki – sześć fragmentów ceramicznych, późny okres rzymski – 18 fragmentów ceramiki w tym fragment brzegowy, wczesne średniowiecze dziewięć fragmentów naczyń w tym trzy z ornamentem.
 - Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25 wielokulturowa osada położona na silnie eksponowanej wierzcholinie datowana na podstawie zabytków kamiennych na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu, na podstawie fragmentu ceramiki na epokę brązu oraz na podstawie znaleziska 36 fragmentów ceramicznych w tym zdobionych i brzegowych na wczesne średniowiecze.
 - Zarzecze stan. 4 AZP 111-71 po aktualizacji zewidencjonowane jako osada z młodszego okresu rzymskiego – wczesnego okresu wędrówek ludów. Stanowisko zewidencjonowane w latach 60-tych XX wieku. Wpisane do rejestru zabytków. Nie posiada dokładnie sprecyzowanej lokalizacji, jednakże z opisu badaczy z lat 60-tych można z dosyć dużą dokładnością określić jej położenie w obrębie działki 907/1.
 - Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110 osada z późnego okresu rzymskiego, z powierzchni zebrano tutaj 19 fragmentów ceramiki. Teren o silnej ekspozycji południowi zachodniej.
 - Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91 rozległa osada z dwoma horyzontami osadniczymi. Pierwszy datowany na neolit i wczesną epokę brązu wyznaczony na podstawie znalezisk zabytków kamiennych. Drugi na epokę brązu i okres halsztacki na podstawie znaleziska 48 fragmentów naczyń ceramicznych w tym fragmentu ozdobionego listwą.
 - Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92 oraz 111-71/116 dużych rozmiarów stanowisko osadnicze z datowaniem na dwa okresy tj. przełom neolitu i wczesnej epoki brązu, drugi na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego. Wyznaczone na podstawie znaleziska dziesięciu fragmentów naczyń ceramicznych oraz fragmentu narzędzia kamiennego.
 - Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128 osada położona na dużej wysokości o doskonałej ekspozycji wyznaczona na podstawie 70 fragmentów ceramiki zebranych z powierzchni pół w tym czterech brzegowych i jednego zdobionego a także kamienia żarnowego, datowana na epokę brązu i wczesną epokę żelaza.

Większość wyżej wymienionych stanowisk zajmuje tereny o urozmaiconej rzeźbie, dobrze eksponowane, niejednokrotnie o naturalnych walorach obronnych. Stanowiska często sąsiadują ze sobą lub ich obszar oddzielony jest na skutek współczesnej działalności człowieka np. zabudowę współczesnej wsi. Docelowo obiekty te powinny być wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego.

W poniższym zestawieniu pokrótce scharakteryzowano obszary i zagadnienia, które mogą stanowić asumpt do podjęcia szerszych badań oraz zmierzać w stronę ujęcia ich ochroną prawną poprzez wprowadzenie do ewidencji konserwatorskiej:

- Bardzo ciekawą kwestią jest obecność w Dębowcu murowanego zamku, który wzmiankowany był w źródłach, a stanowił siedzibę starostów dębowieckich. Teren obecnie obejmuje klasztor wraz sanktuarium XX. Saletnów. Ze źródeł znane są również wzmianki o umocnieniach obronnych w typie drewniano ziemnym po których nie zachowały się ślady widoczne gołym okiem. Ponadto teren miał być otoczony wodą doprowadzaną specjalną fosą z Wisłoki, natomiast sama rzeka w średniowieczu płynęła u podnóża obecnej skarpy wzgórza klasztornego dodatkowo wzmacniając walory obronne terenu. Niedostępność terenu od strony Zarzecza dodatkowo wzmacniały liczne zlokalizowane tam stawy wraz z sztucznymi młynówkami tworząc naturalną zaporę. Sam zamek miał być niewielki rozmiarów i miał być kilkakrotnie niszczone w trakcie napadów węgierskich i tatarskich następnie odbudowywany, dotrwał do końca XVIII stulecia kiedy to zastąpiony został okazałym ceglany dworem zniszczonym w trakcie II wojny światowej. Wspomniany dwór był to parterowy budynek o wymiarach 44 na 12,5 metra i wysoki na ponad 5 metrów, zbudowany na planie litery C, z kamienną podmurówką i kryty dachówką ceramiczną. W chwili obecnej najstarszym reliktem pamiętającym jeszcze XVIII wiek jest połączony ze współczesną dobudówką – piętrowy kamienny budynek, usytuowany za prezbiterium kościoła, prawdopodobnie będący pozostałością dawnego dworu starościńskiego w późniejszym okresie pełniącego funkcję lamusa. W przeszłości istniały na tym terenie również zabudowania folwarczne. Do dzisiaj istnieją jeszcze stare podworskie piwnice. Podsumowując na terenie obecnego klasztoru można spodziewać się różnorodnych pozostałości czytelnych jedynie w trakcie badań archeologicznych. Mimo, że wyznaczone zostało tutaj stanowisko archeologiczne nr 1 (osada neolityczna), forma i zasięg ochrony powinny tutaj podlegać aktualizacji.
- Ciekawą kwestią badawczą są różnorodne aspekty związane z rozwojem i funkcjonowaniem dawnego miasteczka Dębowiec (stan. 40 AZP 110-71/116). W XIV wieku miejscowość sytuowała się w równym rzędzie z okolicznymi miastami jak Biecz, Jasło, Krosno czy Pilzno, stając się ważnym ośrodkiem produkcji płótna i sukna usytuowanym przy ważnym szlaku komunikacyjnym biegnącym wzdłuż Wisłoki. Pierwszym z istotnych zagadnień możliwych do uchwycenia metodami archeologicznymi jest kwestia miejskich umocnień obronnych. Miasto miało być obwarowane wałami ziemnymi a na niektórych fragmentach obwodu obronnego posiadać fortyfikacje w typie ziemnych umocnień bastejowych z palisadami, prowadzić miały do niego dwie bramy zwane krakowską i węgierską. Kolejnym zagadnieniem z przeszłości miasta możliwym jeszcze dzisiaj do uchwycenia metodami archeologicznymi jest kwestia obecności ratusza na

- placu rynkowym (w ostatnich latach takie budowle zarejestrowano np. w Nowym Żmigrodzie i Brzostku). Również ciekawym zadaniem było by uchwycenie archeologicznych śladów i ustalenie lokalizacji licznych budowli o charakterze gospodarczym które wymieniane są w źródła do dziejów Dębowca np. młynów których w niektórych okresach miało funkcjonować kilka równocześnie, tartaku, browaru itd. Również w ramach ewentualnych badań nad dziejami miasta warto zwrócić uwagę na możliwość archeologicznego uchwycenia śladów po wcześniejszych świątyniach poprzedzających obecny kościół parafialny a których pozostałości są być może uchwytnie jeszcze w obrębie wzgórza kościelnego.
- Bardzo interesującą kwestią jest ustalenie lokalizacji gródka w Zarzeczcu który w ewidencji konserwatorskiej funkcjonuje jako stanowisko archeologiczne nr 1 AZP 111-71/101 jednakże na karcie ewidencyjnej nie zostało sprecyzowane miejsce jego położenia. Oprócz nazwy zwyczajowej w terenie mają być tutaj widoczne rowy otaczające miejsce obronne. W przeszłości obiekt taki musiał posiadać solidny system najprawdopodobniej ziemno-drewnianych umocnień. Analogiczne rozwiązania gdzie wraz z miastem funkcjonował niezależny od niego gród obronny zarejestrowano w pobliskich miastach ułożonych wzdłuż Wisłoki: Nowym Żmigrodzie, Osieku Jasielskim czy też Jaśle. Potwierdzenie istnienia gródka w Zarzeczcu stanowić by mogło dużą sensację naukową.
 - Ciekawym tematem badawczym dla archeologów ale również dla poszukiwaczy ciekawostek historycznych stanowiłoby odkrycie miejsca gdzie miejscowi chłopci w 1757 roku stoczyli bitwę z siłami starosty dębowieckiego Wojciecha Siemieńskiego. Wydarzenie miało miejsce jako ukoronowanie powstania chłopskiego wywołanego przez włościan mających dość wyzysku prowadzonego przez wspomnianego starostę i jego ludzi. Na czele zrywu stanął Wacław Mikuś gospodarz z Dębowca który tak zorganizował lokalną społeczność chłopską, że przez blisko dwa lata prowadzili skuteczną walkę. Dopiero sprowadzenie regularnego wojska pomogło staroście krwawo stłumić rebelię. Bitwa została stoczona w Łazach Dębowieckich a poległych chłopów pochowano w zbiorowej mogile gdzieś w tej miejscowości. Wydarzenia i miejsca związane z opisanym wystąpieniem zwłaszcza miejsce bitwy i pochówku chłopów walczących z niesprawiedliwością powinny być zlokalizowane i stosownie oznaczone a także wprowadzone do ewidencji konserwatorskiej.
 - Ważnym miejscem które powinno trafić również do ewidencji archeologicznej są pozostałości zespołu dworsko-parkowego w Woli Dębowieckiej pierwotnie funkcjonującego, jako folwark. Zachowany do dnia dzisiejszego dwór wybudowany został po 1871 roku przez Stawiarskich i rozbudowany był po 1909 roku. Do lat 50-tych XX wieku stały tu jeszcze niewielki drewniany spichlerz oraz studnia i wiatrak.

W terenie widoczne są nasadzenia starodrzewu i pozostałości alei dojazdowej.

Ważną kategorią zabytków, posiadających najczęściej jakiś rodzaj formy terenowej, są pozostałości śladów zmagania z okresu pierwszej i drugiej wojny światowej licznie reprezentowane na terenie gminy. Pozostałości te wymagają inwentaryzacji, a niektóre nawet wprowadzenia do ewidencji konserwatorskiej, aby tym samym zabezpieczać ich obszar przed nielegalną penetracją tzw. poszukiwaczy skarbów. Pamiętać przy tym trzeba że już niejednokrotnie w toku badań archeologicznych potwierdzono wartość naukową takich pozostałości a także zabezpieczono często występujące tam szczątki żołnierzy którzy polegli w czasie walk bądź przysypani zwałami ziemni lub chowani doraźnie w pośpiechu, nigdy nie dostępując tym samym godnego pochówku. Wśród pozostałości z II wojny należy wyróżnić pozostałości leśnych obozowisk partyzantów, w omawianym terenie najczęściej związanych z Armią Krajową, pozostałości półziemianek zarejestrowano np. w lasach miejscowości Zarzecze. Tematyka ta wymaga odrębnego opracowania i rozpoznania, jednakże wstępem do takich działań powinna być inwentaryzacja i wprowadzenie zarejestrowanych obiektów do ewidencji konserwatorskiej.

f. Rejestr zabytków

Zgodnie z art. 9 oraz 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy lub ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tegoż zabytku lub z urzędu. Wpis do rejestru dokonywany jest jedynie w przypadku możliwości obiektywnego wykazania, że obiekt odpowiada w pełni definicji zabytku zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a w szczególności dowiedzeniu, iż jego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Rejestr zabytków nieruchomych.

- ✓ Cieklin – kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła; A-1377 z 22.09.1994 roku.
- ✓ Dębowiec – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła; A-180 z 17.11.1989 roku.
- ✓ Dębowiec – Szpital Ubogich wraz z kapliczką skrzynkową na fasadzie; A-290 z 16.01.1970 roku.
- ✓ Dębowiec – dom nr 109 (d. nr 111); A-663 z 18.06.1969 roku.
- ✓ Wola Cieklińska – założenie cmentarza nr 11 z I wojny światowej; A-294 z 04.06.1993 roku.

Rejestr zabytków ruchomych.

- ✓ Cieklin – kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, elementy wyposażenia ruchomego wnętrza; B-100 z 30.04.2004 roku.
- ✓ Dębowiec – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, wyposażenie ruchome i wystrój malarski wnętrza; B-658 z 27.02.2014 roku oraz B-670 z 04.09.2014 roku.

Rejestr zabytków archeologicznych.

- ✓ Dębowiec, st. nr 1 AZP 110-71/64, punkt osadniczy z neolitu; C-33 z 22.12.1971 roku.
- ✓ Zarzecze, st. nr 4 AZP 111-71/104, osada z późnego okresu rzymskiego; A-536 z 22.12.1969 roku.

g. Gminna Ewidencja Zabytków.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę o ochronie zabytków na gminy jest „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”. Natomiast punkt 5 określa zakres gminnej ewidencji, w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Dębowiec utworzyła Gminną Ewidencję Zabytków, którą przyjęto na mocy Zarządzenia nr 124/2021 Wójta Gminy Dębowiec z dnia 16 listopada 2021 roku. Z terenu gminy zewidencjonowanych zostało 180 obiektów o charakterze zabytkowym, w tym 66 zabytków nieruchomych i 114 stanowisk archeologicznych. Zespół tych zabytków zawiera zabudowania o charakterze sakralnym, cmentarze, zespół dworsko-parkowy, budynki o świeckim przeznaczeniu oraz tzw. małą architekturę obejmującą kapliczki, figury przydrożne i pomniki, a nadto stanowiska archeologiczne.

7. OCENA ZASOBU ZABYTEKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Mocne strony:

- położenie w pobliżu większego miasta powiatowego;
- atrakcyjne położenie gminy w sąsiedztwie Beskidu Niskiego oraz na terenie Magurskiego Parku Narodowego;
- pokaźny zasób zabytków zlokalizowanych na terenie gminy; zabytki prezentujące wysokie wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz o cennych walorach krajobrazowych;
- znaczące wzbogacenie krajobrazu kulturowego gminy poprzez występowanie licznych obiektów zabytkowych;
- zachowanie zespołu małomiasteczkowego Dębowca, będącego autentycznym średniowiecznym układem przestrzennym z rynkiem i ulicami,
- koncentracja w centrum miasteczka zabytkowych obiektów dający potencjał do wykorzystania dziedzictwa w celach turystycznych i edukacyjnych,
- istnienie na terenie gminy sanktuarium Matki Bożej Saletyńskiej w Dębowcu, wpływające na zwiększony ruch pielgrzymkowy i turystyczny,
- ciekawy zasób ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych;
- istnienie zabytków będących świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości;
- istnienie tzw. miejsc pamięci, w tym sporej grupy cmentarzy wojennych;
- występowanie zróżnicowanego, ciekawego krajobrazu naturalnego i kulturowego;
- duże walory naturalnego krajobrazu, stanowiące turystyczne atrakcje;
- występowanie licznych szlaków turystycznych i spacerowych;
- korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i atrakcyjne tereny krajobrazowe;
- kulturowe i bardzo atrakcyjne tereny krajobrazowe, czyste środowisko, obszary chronionego krajobrazu (obszary Natura 2000, Magurski Park Narodowy);
- aktywność władz samorządowych i silna promocja gminy jako ośrodka turystycznego;
- działanie na terenie gminy aktywnych kapel ludowych i zespołów obrzędowych kultywujących dawne lokalne tradycje;
- żywa tradycja – kultywowanie dawnych tradycji i obrzędów na terenie gminy, poprzez istniejące stowarzyszenia.

Słabe strony:

- brak obiektów zabytkowych o najwyższym znaczeniu, przyciągających większą ilość turystów;
- zły stan zachowania nielicznych obiektów zabytkowych;
- brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- brak wystarczających nakładów finansowych na ochronę zabytków;

- niedostateczny poziom cyfryzacji zasobów dziedzictwa regionu, pozwalającej na powszechny dostęp do takichże zasobów;
- niedostateczna promocja przez gminę walorów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych;
- brak bazy turystycznej i hotelowej.

Szanse:

- położenie w regionie bogatym w tradycję i liczne zabytki, a także w ogromne walory środowiska naturalnego;
- znakomite warunki dla rozwoju różnych form turystyki, np. pieszej i rowerowej, z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego gminy;
- aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji;
- plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne, jako element promocji i budowania więzi lokalnych;
- możliwość pozyskiwania środków finansowych na cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego z różnych źródeł.

Zagrożenia:

- niewystarczające wykorzystywanie form ochrony obszarowej (mpzp) w najcenniejszych historycznych jednostkach przestrzennych;
- powstawanie inwestycji wpływających negatywnie na krajobraz kulturowy;
- wypieranie tradycyjnego drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną;
- brak specjalistycznych opracowań mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego przed degradacją;
- brak instrumentów wsparcia finansowego opieki nad zabytkami;
- brak bazy turystycznej, skutkujące krótkotrwałym pobytem na terenie gminy i odpływem turystów do ośrodków z lepszą ofertą;
- niedostateczne działania w kierunku pobudzania świadomości lokalnej związanej ze znaczeniem i wartością regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- niedostateczne wspieranie i promowanie działań związanych z ochroną i konserwacją zabytków.

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.

Założenia programowe formułowane są na okres czterech lat i umownie przyjmuje się taki okres czasu na ich realizację. Jednakże należy pamiętać, że niektóre z postulatów mają charakter długofalowego działania, przez co nie ma możliwości zrealizowania ich w tak zawężonym przedziale czasowym.

Należy w tym miejscu przedstawić efekty realizacji założeń nakreślonych w poprzednio obowiązującym na lata 2022-2025 *Programie*.

1. Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki Nad Zabytkami Gminy Dębowiec były realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli obiektów i Parafie w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków.

2. Na przestrzeni lat 2022-2025 prowadzone były prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych z terenu gminy, dotowane z budżetu państwa, a także z budżetu gminy.

Należy również wskazać, iż Gmina Dębowiec – podobnie jak inne jednostki samorządu terytorialnego – zaangażowała się w 2023 roku w pozyskiwanie środków inwestycyjnych z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład”. Fundusze te przeznaczone zostały na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach zlokalizowanych na terenie gminy. Wyżej wspomniane dotacje zostały przeznaczone na poniższe działania konserwatorskie i roboty remontowe przy następujących zabytkach:

2.1. Dotacje i prace zrealizowane w 2022 roku:

a. Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Bartłomieja w Dębowcu w ramach dotacji „Regionalnego Programu Operacyjnego województwa podkarpackiego na lata 2014-2022 – oś priorytetowa nr IV” zrealizowała szeroki zakres prac konserwatorskich i restauratorskich przy wyposażeniu ruchomym oraz wystroju malarskim wnętrza kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dębowcu. W ramach tej inwestycji prace prowadzone były przy polichromii wnętrza (kontynuacja i zakończenie prac podjętych w latach poprzednich) oraz pięciu ołtarzach bocznych wraz z przynależnymi im obrazami i rzeźbami.

2.2. Dotacje i prace zrealizowane w 2023 roku:

a. Gmina Dębowiec udzieliła Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Bartłomieja Apostoła w Dębowcu dotacji celowej w wysokości 65 000,00 zł z przeznaczeniem na prace konserwatorsko-restauratorskie przy czterech pełnych rzeźbach Ewangelistów eksponowanych na filarach w nawie, mensie ołtarza głównego oraz dwóch rzeźbach aniołków z prospektu organowego. Na prace te Parafia uzyskała także dotację od Podkarpackiego Wojewódzkiego

Konserwatora Zabytków w Przemyślu. Prace zrealizowano w pełnym zakresie w tym samym roku.

2.3. Dotacje i prace zrealizowane w 2024 roku:

- a. Gmina Dębowiec udzieliła Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Michała Archanioła w Cieklinie dotacji celowej w wysokości 32 287,00 zł z przeznaczeniem na prace konserwatorsko-restauratorskie przy krucyfiksie drewnianym, polichromowanym oraz kamiennej chrzcielnicy ze złożoną drewnianą pokrywą. Prace te wykonano w pełnym zakresie działań konserwatorskich w tym samym roku.
- b. Gmina Dębowiec pozyskała dotację w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” z przeznaczeniem na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy obiekcie zabytkowym „Dom Ubogich” w Dębowcu w kwocie 970 200,00 zł. Wkład własny gminy w ramach programu wyniósł 26 509,10 zł. Ponadto z budżetu gminy poniesiono koszty związane z opłaceniem inspektora nadzoru w wysokości 37 946,75 zł. Prace wykonano także w tym roku.
- c. Gmina Dębowiec pozyskała dotację w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” z przeznaczeniem na prace remontowo-konserwatorskie przy cmentarzu wojennym nr 11 w Woli Cieklińskiej oraz kapliczce „Mikołajek” w Dębowcu w kwocie 362 306,00 zł (zadanie przeznaczone zostało do realizacji w 2025 roku). Wkład własny gminy w ramach programu wyniósł 7 394,00 zł. Ponadto z budżetu gminy poniesiono koszty związane z opłaceniem inspektora nadzoru oraz wykonanie dokumentacji w wysokości 60 270,00 zł.

2.4. Dotacje i prace zrealizowane w 2025 roku:

- a. w ramach pozyskanej w roku 2024 dotacji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków „Polski Ład” (wymienionej w pkt. 2.3, ppkt. c) wykonane zostały prace konserwatorskie przy kapliczce „Mikołajek” w Dębowcu oraz prace remontowo-konserwatorskie przy cmentarzu wojennym nr 11 w Woli Cieklińskiej.

Poniżej przedstawia się zaktualizowane założenia programowe oraz potrzeby konserwatorskie.

a. Zabytki nieruchome oraz krajobraz kulturowy.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie obiektów zabytkowych oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają stosownej decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Powyższe uwarunkowanie powinno być uwzględniane we wszelkich decyzjach i dokumentach planistycznych wydawanych na poziomie gminy.

Dla celów ochrony dziedzictwa kulturowego istotne byłoby posiadanie przez gminę studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zagadnienia związane z zabytkami. W opracowaniu takim znaleźć można, obok historii obiektów zabytkowych, ustalenia związane z ich ochroną, potrzebami konserwatorskimi dopasowane indywidualnie dla danego obiektu. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiając poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Jednym z najważniejszych zadań gminy dotyczących zabytków nieruchomych jest poprawne prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę gminnej ewidencji zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Do art. 19 dodano ust. 1 pkt. a, wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Gmina Dębowiec utworzyła gminną ewidencję zabytków. Powyższa ewidencja prowadzona jest w formie kart zawierających w szczególności dane umożliwiające identyfikację zabytku. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. W chwili obecnej głównym zadaniem gminy powinno być prowadzenie monitoringu dotyczącego stanu zachowania obiektów zabytkowych. Dodatkowo powinna być prowadzona aktualizacja zasobów zabytkowych, gdyż zbiór GEZ nigdy nie jest ostatecznie zamknięty. Za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków obiekty przekształcone, zdegradowane, bądź nieistniejące należy usuwać z ewidencji. Natomiast w porozumieniu z urzędem konserwatorskim należy uzupełniać Gminną Ewidencję Zabytków o obiekty o wyjątkowych wartościach, dotychczas niezewidencjonowane.

Z Gminną Ewidencją Zabytków powiązana jest bezpośrednio potrzeba ochrony architektury mieszkaniowej Dębowca, obejmującej drewnianą zabudowę małomiasteczkową, która jest świadectwem rozwoju dawnego miasteczka. Należy dbać o zachowanie ich w nieprzekształconej formie, w szczególności bryły, dachu, wystroju elewacji, detalu, stolarki okiennej i drzwiowej. W trakcie remontów należy zadbać o zachowanie oryginalnej substancji zabytkowej, często dekoracyjnie opracowanych detali architektonicznych, zabytkowej stolarki okiennej i drzwiowej, a w przypadku konieczności jej wymiany na nową dokonywać jej rekonstrukcji. Nie należy stosować stolarki o zmienionych podziałach, profilach, materiale (np. wymiana stolarki drewnianej na plastikową). Przestrzegać należy podstawowe wymogi estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez

działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.

Większość kapliczek także ujęta jest w GEZ. Dlatego zwraca się uwagę na konieczność wspierania przez samorząd procesu konserwatorskiego przy tych obiektach. Zwracać należy uwagę na potrzebę zachowania lub przywracania ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp. – pomocne mogą być fotografie archiwalne ze zbiorów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatury w Krośnie.

Kolejnym istotnym czynnikiem wpływającym na jakość ochrony zabytków, jest jej prawidłowe uwzględnianie w ramach planowania przestrzennego, zgodnie z kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego. Podstawowym dokumentem, w oparciu o który prowadzona jest polityka gminy odnosząca się do dziedzictwa kulturowego jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z tym, co zostało nakreślone w rozdziale pn. „Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego” w gestii gminy pozostaje uzupełnienie, bądź zmiana zapisów obowiązujących w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dębowiec. Pomimo kilku istotnych zapisów ochronnych odnoszących się do dziedzictwa kulturowego, studium bardzo ogólnikowo traktuje ten zakres tematyczny. Zapisy tutaj zawarte na chwilę obecną są mocno nieaktualne i wymagają solidnej weryfikacji zwłaszcza ze względu na niepełny wymiar zasobu zabytków tutaj zawartego, np. jedynie część stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy objęta została ochroną, to samo dotyczy zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Mając to na uwadze należy stwierdzić, że zapisy studium odnoszące się do dziedzictwa wymagają dużego uzupełnienia i zmiany, a w zasadzie co było by racjonalniejsze należałoby ten ważny dokument opracować od nowa. Rzetelniejsze przedstawienie tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych.

Jak już wcześniej było nakreślone, obecnie trwają prace nad planem ogólnym gminy, który zastąpi obowiązujące obecnie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten będzie, w przeciwieństwie do studium, aktem prawa miejscowego, dlatego też tematyka ochrony zabytków musi być w nim opracowana na wysokim poziomie, aby zapewnić odpowiednią jakość opieki nad dziedzictwem kulturowym zlokalizowanym na terenie gminy.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W przypadku tworzenia nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ochrona zabytków nieruchomych powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu. Zabytki wpisane do rejestru należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła strefa ochrony konserwatorskiej winna obejmować obiekt i obszar wpisany do rejestru zabytków – działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczanie obszaru, otuliny, mającego

na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu, bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mające na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji. W obszarach o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi proponuje się wyznaczanie szerszych stref ochrony krajobrazu kulturowego, jednakże ich wyznaczenie powinno się opierać o specjalistyczne opracowania, np. studium wartości kulturowych.

Obiekty znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Poza tym zabytki z GEZ należy chronić *in situ*, dotyczy to zwłaszcza kapliczek.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinna również być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu kulturowego gminy, charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności wsi, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji i kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu.

Miejscowe plany winny uwzględniać ochronę drewnianej architektury wiejskiej. Należy wziąć pod uwagę fakt, że obiekty takie giną obecnie z krajobrazu polskiego, dlatego też słusznym rozwiązaniem będzie ustalanie w miejscowych planach stref ochrony zabudowy drewnianej, co uchroni docelowo takie obiekty przed przekształceniami oraz rozbiórkami.

Odnosnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Urząd Gminy dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Gmina Dębowiec posiada pieczę nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, których jest właścicielem, tj. Szpitalem Ubogich w Dębowcu oraz cmentarzem wojennym nr 11 w Woli Cieklińskiej. Ponadto pozostałe cmentarze wojenne zlokalizowane na terenie gminy są jej własnością.

W roku 2024 przeprowadzony został gruntowny remont budynku Szpitala Ubogich, dzięki czemu poprawiono stan techniczny zabytku oraz przywrócono w pełni pierwotne walory obiektu. Zakres prac objął ważne elementy konstrukcyjne i architektoniczne. Wzmocniono ściany i drewniany strop belkowy, zdjęto współczesne pokrycie blaszane, przywracając pierwotną geometrię i gontowe wykończenie, zgodne ze 150-letnią historią obiektu. Wzmocniono i częściowo zrekonstruowano fundamenty zachowując oryginalny układ z kamieni płaskich, osadzanych na głębokiej spoinie. Odślonięto strop nad strychem eksponując tym samym komin arkadowy i odbudowano piec. Detale architektoniczne zostały starannie odtworzone na podstawie archiwalnej dokumentacji. Tradycja budynku odzwierciedlona jest również w bielonej elewacji i łączeniu belek, co pozwoliło zachować autentyczność i unikatowy charakter zabytku. Obecnie niezwykle ważny jest regularny przegląd budynku i natychmiastowe reagowanie na jakiegokolwiek ślady degradacji, co pozwoli na utrzymanie efektów przeprowadzonych prac.

Cmentarz wojenny nr 11 w Woli Cieklińskiej był przedmiotem prac remontowo-konserwatorskich w roku bieżącym 2025. Prace miały złożony charakter, dotyczyły zarówno struktury piaskowca, elementów betonowych, jak i metalowych. Stan zachowania cmentarza nie był zły przed podjęciem prac, jednak ze względu na postępujące procesy degradacyjne, uszkodzenia i przekształcenia konieczne było przeprowadzenie prac konserwatorskich. Zasadnicze uszkodzenia związane były z zewnętrzną ekspozycją i narażeniem na działanie czynników atmosferycznych. Na kamiennych i betonowych powierzchniach widoczne były zabrudzenia, nawarstwienia biologiczne, sztuczna patyna, lokalne ogniska dezintegracji strukturalnej. Forma rzeźbiarska była zaoblona. Ponadto podczas uprzednich prac wprowadzono kilka przekształceń, takich jak betonowe obrzeża, betonowe daszki muru ogrodzenia, czy betonowa płytką odbojowa po zewnętrznej stronie muru, która stymulowała procesy degradacyjne. Przeprowadzone w tym roku prace konserwatorskie miały na celu zahamowanie procesów destrukcyjnie wpływających na elementy cmentarza oraz przywrócenie mu właściwości technicznych oraz walorów estetycznych, które szczególnie związane były z rekonstrukcją kamiennych daszków muru ogrodzenia. Prace wykonano z poszanowaniem dla oryginalnych nawarstwień przy minimalnej ingerencji konserwatorskiej do stopnia niezbędnego. Obecnie niezwykle ważny jest regularny przegląd założenia i natychmiastowe reagowanie na jakiegokolwiek uszkodzenia, co pozwoli na utrzymanie efektów przeprowadzonych prac.

W kwestii pozostałych cmentarzy wojennych należy zwrócić uwagę, że stan ich zachowania jest dobry. Obiekty te wymagają bieżących prac, związanych z koszeniem. Warto rozważyć możliwość lepszego oznakowania dotarcia do nich.

W kontekście wzmocnienia atrakcyjności gminy pod względem turystycznym jest rozpoznanie pozostałości założenia dworskiego w Dębowcu, a szczególnie samego dworu. Konieczne byłoby przeprowadzenie badań, inwentaryzacji, a docelowo utworzenie nowej atrakcji turystycznej na mapie Dębowca.

Szczególnie ważnym zadaniem dla Gminy jest dbałość o zachowanie układu małomiasteczkowego Dębowca. Miejscowość może szczycić się faktem jego zachowania i czytelności. Układ ten w przeszłości wzmacniał obronność miasteczka, przez naturalne położenie i także uwarunkowania.

Ważnym zadaniem dla Gminy jest czynienie starań zmierzających w kierunku wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego wartościowych obiektów zabytkowych, które dotychczas nie znalazły się w rejestrze. Dotyczy to m.in.:

- plebanii w Cieklinie,
- kościoła i klasztoru Saletynów w Dębowcu,
- plebanii w Dębowcu,
- dawnej szkoły w Dębowcu,
- zajazdu w Dębowcu,
- kaplicy cmentarnej w Dębowcu,
- zespołu dworsko-parkowego w Woli Dębowieckiej,
- cmentarzy wojennych z terenu gminy (z wyłączeniem cmentarza nr 11).

Działania gminy powinny polegać na zachęcaniu i wspieraniu właścicieli obiektów w dążeniu do wpisania zabytków do rejestru. Dodatkowo samorząd może partycypować w tworzeniu opracowań historycznych związanych z danym obiektem.

Warto w tym miejscu wymienić najpilniejsze potrzeby związane z pozostałymi obiektami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków województwa podkarpackiego zlokalizowanymi na terytorium gminy, nie będącymi własnością samorządu. Obiekty te mimo, iż nie są własnością gminy, to stanowią jej wizytówkę, a dobry stan ich zachowania oraz właściwe zagospodarowanie powinny stanowić priorytet dla samorządu. W tym celu konieczne jest rozpoznanie najpilniejszych potrzeb konserwatorskich danego zabytku, a także aktualna wiedza na temat ich stanu zachowania. Ponadto na samorządzie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Samorząd jest zobowiązany do dbania o zabytki, jak również nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Natychmiastowe reagowanie na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków zapobiegnie degradacji krajobrazu kulturowego.

Cieklin – kościół parafialny. Stan zachowania zabytku należy ocenić, jako bardzo dobry. Przed kilkoma laty zakończone zostały wieloetapowe prace konserwatorskie przy elewacjach świątyni. W chwili obecnej nie zachodzi konieczność prowadzenia jakichkolwiek prac przy zabytku; natomiast należy prowadzić na bieżąco najpilniejsze prace, które pozwolą na utrzymanie obecnego stanu rzeczy.

Dębowiec – kościół parafialny pw. św. Bartłomieja. Podobnie w tym przypadku stan zachowania kościoła jest dobry. Problematycznym wydaje się być fakt wyczuwalnej woni wilgoci wewnątrz kościoła. Kwestia ta wymaga rozpoznania i ewentualnego podjęcia działań, które wpłyną na poprawę tego stanu rzeczy. Należy monitorować powstałe niedawno nieszczelności w pokryciu dachowym i w przypadku zalewania podjąć pilne działania zmierzające do likwidacji tej usterki.

Dębowiec – dom nr 109 (d. nr 111). Obiekt obecnie pilnie wymaga podjęcia prac remontowo-konserwatorskich. Zabytek od długiego czasu pozostaje nieużytkowany i niszczeje. Stanowi on dziś ważny element zabudowy małomiasteczkowej i otoczenia kościoła parafialnego. Drewniany budynek wymaga przeprowadzenia gruntownych prac, które zatrzymają postępującą degradację zabytku i przywrócą mu sprawność oraz estetykę z czasów jego budowy. Nowy właściciel zaplanował takie prace, na które uzyskał wymagane przepisami prawa pozwolenia. Zaplanowana została inwestycja polegająca na przebudowie, rozbudowie i remoncie oraz zmianie sposobu użytkowania. Prac jeszcze nie rozpoczęto.

Odrębny postulat tyczy się cmentarzy wyznaniowych, które nie są skomunalizowane. Należy na bieżąco wykonywać prace porządkowe na terenie tychże założeń, chronić ich pierwotny układ oraz zabezpieczać przed zniszczeniem najbardziej zdegradowanych nagrobków.

Ważnym zadaniem gminy powinno być przeznaczanie środków finansowych z własnego budżetu na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Samorząd winien wspierać działania właścicieli zabytków zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych. Równie istotne jest, aby na stronie internetowej gminy Dębowiec znalazły się aktualne informacje związane z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora

Zabytków, Marszałka Województwa Podkarpackiego, Funduszu Kościelnego, WFOŚiGW) na zabezpieczenie i remont tych obiektów.

Podsumowując powyższe postulaty, najpilniejsze wnioski dotyczą:

- uzgadniania wszelkich działań prowadzonych przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- opracowania studium wartości kulturowych (w miarę możliwości budżetowych gminy),
- monitorowania stanu zachowania obiektów zabytkowych figurujących w GEZ.
- prowadzenia cyklicznej aktualizacji zasobów gminnej ewidencji zabytków,
- przeprowadzenia aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z przedstawionymi w niniejszym rozdziale wytycznymi,
- kreowania poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego, zgodnie z zaprezentowanymi wyżej wytycznymi,
- wspierania działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów posiadających szczególną wartość,
- wspierania działań zmierzających do poprawy stanu zachowania cennych zabytków z terenu gminy,
- przeznaczania środków finansowych na prace prowadzone przy obiektach zabytkowych.

b. Zabytki ruchome.

Ruchome zabytki z terenu gminy Dębowiec w zdecydowanej większości należą do Parafii Rzymskokatolickich, stanowią bowiem wyposażenie kościołów oraz elementy zabytkowe cmentarzy, tj. nagrobki. Kapliczki w większości zlokalizowane są na działkach prywatnych właścicieli.

Najpilniejszym zadaniem dla gminy Dębowiec powinno być przeznaczanie środków finansowych z własnego budżetu na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Samorząd także powinien wspierać działania właścicieli zabytków zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na działania konserwatorskie przy tychże zabytkach.

Na terenie gminy Dębowiec znajdują się zabytki ruchome wyjątkowej klasy. Niestety nie wszystkie z nich chronione są prawnie na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego. Dlatego też Gmina Dębowiec winna czynić działania kierunkowo zmierzające do wpisania do rejestru zabytków wartościowych

obiektów zabytkowych, które dotychczas nie znalazły się w rejestrze. Działalność gminy w tej kwestii skupić powinna się na zachęcaniu i wspieraniu właścicieli obiektów w dążeniu do wpisania zabytków do rejestru, przy jednoczesnym uwrażliwianiu i uświadamianiu na dobro narodowe, na które składają się drobne zabytki. Dodatkowo gmina może partycypować w tworzeniu opracowań historycznych związanych z danym obiektem.

Do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego powinny zostać wpisane:

- wyposażenie ruchome kościoła parafialnego w Cieklinie, poza obiektami już wpisanymi,
- wyposażenie kościoła księży Saletynów w Dębowcu, pochodzące z przemyskiego warsztatu snycerskiego Ferdynanda Majerskiego.
- najwartościowsze przykłady kamiennych nagrobków zlokalizowanych na terenie cmentarzy wyznaniowych.

Pod rozwałę należy wziąć również kapliczki, jako że indywidualne wpisanie do rejestru zabytków ruchomych najbardziej wartościowych przykładów tej, tzw. małej architektury, przyczyniłoby się do wzmocnienia ich ochrony prawnej *in situ* oraz pozwoliłoby na prawidłowy nadzór nad prowadzonymi w przyszłości pracami konserwatorskimi, a ponadto otworzyłoby szerokie możliwości pozyskiwania publicznych środków finansowych z przeznaczeniem na prace konserwatorsko-restauratorskie.

Obecnie wszystkie kapliczki z terenu gminy Dębowiec chronione są na podstawie ujęcia w gminnej ewidencji zabytków. W większości zlokalizowane są one na posesjach prywatnych, niemniej jednak stanowią nieodłączny element krajobrazu kulturowego, tak więc Gmina Dębowiec winna wspierać ich zachowanie i konserwację, a w efekcie uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkie zgłoszone wcześniej przez właścicieli zamierzenia planowane do realizacji przy tychże zabytkach. Ich ochronę dodatkowo można wzmocnić, prócz odrębnego wpisu do rejestru, poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie kapliczki należy bezwzględnie chronić *in situ*, ich przemieszczenia możliwe są jedynie tylko w ciągu ulic i w obrębie działki, jeżeli zaistnieje uzasadnione niebezpieczeństwo, np. związane z przebudową drogi. Ważne jest również zachowanie w procesie konserwacji bryły i materiału, z jakiego powstał dany obiekt.

Zabytkowe nagrobki na terenie gminy Dębowiec zachowane są w obrębie cmentarzy wyznaniowych. Cmentarze jednak te nie są skomunalizowane, a stanowią własności parafialne; administratorzy parafii często nie mają dość chęci, by podjąć trud zabezpieczenia i zachowania tak cennych zabytków na rzecz potomnych. Dlatego w gestii gminy winno być występowanie z upoważnienia właściciela, w celu podjęcia inicjatyw założenia stowarzyszeń skupiających się na ratowaniu zabytkowych nagrobków. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że na cmentarzach na terenie gminy Dębowiec znajduje się stosunkowo duża grupa wartościowych pomników, które obecnie są opuszczone, a co za tym idzie – w znacznym stopniu zdegradowane. Stowarzyszenia takie miałyby na celu pozyskiwanie środków na konserwację, uzyskiwanie wymaganych pozwoleń oraz koordynowanie i prowadzenie nadzoru inwestorskiego zadania. Należałoby przy tej okazji wytypować najbardziej cenne nagrobki z poszczególnych cmentarzy i wnioskować do

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o objęcie ich ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych. W pierwszej kolejności jednak ze wszech miar ważniejsze wydaje się być podjęcie działań, zmierzających do zabezpieczenia najbardziej narażonych na degradację pomników, a dopiero w dalszych etapach do kompleksowej konserwacji tychże obiektów.

Warto również wymienić najpilniejsze potrzeby związane z ruchomymi obiektami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków województwa podkarpackiego zlokalizowanymi na terytorium gminy. Obiekty te mimo, iż nie są własnością Gminy, to stanowią jej wizytówkę, a dobry stan ich zachowania oraz właściwa ekspozycja powinny stanowić priorytet dla samorządu. W tym celu konieczne jest rozpoznanie najpilniejszych potrzeb konserwatorskich danego zabytku, a także aktualna wiedza na temat ich stanu zachowania. Ponadto na samorządzie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Samorząd jest zobowiązany do dbania o zabytki, jak również nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Natychmiastowe reagowanie na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków zapobiegnie degradacji zabytkowych wnętrz.

Wypozażenie ruchome kościoła parafialnego w Cieklinie nie było dotychczas przedmiotem profesjonalnych i złożonych technologicznych prac konserwatorsko-restauratorskich (za wyjątkiem pojedynczych obrazów sztalugowych, chrzcielnicy i krucyfiksu). Wypozażenie to tylko częściowo zostało objęte prawną ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, dlatego należy ten wpis poszerzyć o pozostałe, jakże cenne i bogate elementy wystroju. Ogólny stan zachowania tegoż wypozażenia należy ocenić, jako dostateczny i dobry. Obiekty zdobiące świątynię zazwyczaj są pokryte wtórnymi przemalowaniami, które w znaczący sposób zacierają pierwotną estetykę danego zabytku. Często drewno porażone jest przez owadzie szkodniki lub zawilgocone. Widoczne są zawsze odspojenia warstw technologicznych, ubytki oraz inne uszkodzenia, co w efekcie przekłada się na negatywny odbiór danego zabytku. Dlatego ważne jest zaplanowanie i podjęcie prac przy elementach wystroju ruchomego świątyni.

Wypozażenie ruchome i wystrój malarski kościoła parafialnego w Dębowcu w ostatnich latach było przedmiotem wieloetapowych oraz złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich i restauratorskich. Na ich realizację pozyskano zewnętrzne środki finansowe. Działania te pozwoliły na poprawę stanu technicznego wszystkich zabytków oraz przywrócenie im pierwotnych walorów estetycznych. Teraz bardzo ważne jest dbanie o utrzymanie uzyskanych efektów, poprzez m.in. natychmiastowe reagowanie na powstające jakiegokolwiek uszkodzenia. Równie potrzebne jest dbanie o utrzymywanie stałych warunków wilgotnościowych we wnętrzu.

Podsumowując powyższe postulaty, najpilniejsze wnioski dotyczą:

- współfinansowania prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach ruchomych,
- wspieranie inicjatyw zmierzających do założenia stowarzyszeń mających na celu ratowanie zabytkowych nagrobków,

- uzgadniania wszelkich działań prowadzonych przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- ustalenia ochrony kapliczek na podstawie zapisów w mpzp,
- wspierania działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów ruchomych posiadających szczególne wartości, m.in. kapliczek, nagrobków, wyposażenia,
- wspierania działań zmierzających do poprawy stanu zachowania oraz do podejmowania prac konserwatorskich przy cennych zabytkach ruchomych z terenu gminy.

c. Zabytki archeologiczne.

Podstawą i priorytetem w opiece nad zabytkami archeologicznymi gminy Dębowiec winno stanowić należyte prowadzenie ewidencji stanowisk archeologicznych. Dokładne rozpoznanie lokalizacji, zasięgu i charakteru stanowisk archeologicznych stanowi kluczowy element poprawnie sprawowanej opieki nad tego typu zabytkami. W tym celu konieczne jest posiadanie gminnej ewidencji zabytków składającej się z kart adresowych stanowisk archeologicznych opracowanych w oparciu o zasoby wojewódzkiej ewidencji zabytków w postaci zbioru kart KESA powstałych w trakcie realizacji programu Archeologiczne Zdjęcie Polski.

Ważnym elementem poprawnie sprawowanej opieki nad zabytkami archeologicznymi są ponowne weryfikacyjne badania powierzchniowe obszarów AZP, zlokalizowanych na terenie gminy, zwłaszcza tych rozpoznanych na początku lat 90-tych XX wieku. Jak już wspomniano w niniejszym opracowaniu wykaz stanowisk archeologicznych w obrębie gminy nie stanowi zbioru zamkniętego. Stanowiska archeologiczne podlegają dużo silniejszym przeobrażeniom niż pozostałe kategorie obiektów zabytkowych. Wpływ mają na to między innymi czynniki naturalne: erozja gleby powodująca degradację stanowisk, czy przeobrażenie powodujące utrudnienia w obserwacji stanowisk, poprzez zarastanie ich powierzchni na skutek ugorowania pól oraz czynniki ludzkie: często nieświadome niszczenie stanowisk poprzez ich zabudowę itd. Z powyższych względów cykliczna weryfikacja zasobu zabytków archeologicznych gminy jest koniecznością, tylko dzięki temu możliwe jest formułowanie poprawnych postulatów dotyczących ochrony oraz definiowanie istniejących zagrożeń dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy. Istotne przy tym jest, aby do ewidencjonowania i weryfikowania stanowisk archeologicznych, wykorzystać również nowoczesne metody m.in. lotniczy skaningu laserowego (ALS), badania geofizyczne (magnetyczne, elektrooporowe, geofizyczne). Z metod tych lotniczy skaningu laserowego najbardziej nadają się do wykorzystania w celach weryfikacji ewidencji, gdyż pozwala prowadzić analizę w obrębie rozległych obszarów pokrytych skanowaniem. Dzięki gęstej chmurze punktów pomiarowych widoczna jest najdrobniejsza zmiana konfiguracji terenu. W przypadku gminy Dębowiec należy rozważyć waloryzację zasobu archeologicznego przy użyciu tej właśnie metody z ewentualnym uzupełnieniem i doprecyzowaniem wybranych obszarów/stanowisk archeologicznych przy użyciu metod geofizycznych. Zadanie to

w głównej mierze spoczywa na Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków, udział gminy powinien polegać na wsparciu finansowym przedsięwzięć zmierzających do weryfikacji zasobu stanowisk archeologicznych z terenu gminy.

Nadal zagadnienia związane z pradziejami oraz historią gminy nie zostały kompleksowo opracowane. Gmina nie posiada studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zakres tematów związanych z dziedzictwem kulturowym. Gdzie między innymi można znaleźć precyzyjnie opracowane wartościowanie stanowisk archeologicznych (tworzone na podstawie zrealizowanych archeologicznych badań wykopaliskowych i powierzchniowych), z wyznaczeniem stref ochronnych ustalanych indywidualnie dla danego obiektu, bądź grupy stanowisk. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiając poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Z poziomu gminy jednym z najistotniejszych czynników wpływających na jakość ochrony stanowisk archeologicznych, jest jej prawidłowe uwzględnianie w ramach planowania przestrzennego, zgodnie z kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego. Jednym z istotnych dokumentów tworzącym zręby polityki gminy związanej z ochroną stanowisk archeologicznych jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego a w przyszłości będzie to plan ogólny zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie stanowiska archeologiczne zewidencjonowane na podstawie badań powierzchniowych realizowanych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (Wojewódzka Ewidencja Zabytków), a także na podstawie wyników najnowszych badań archeologicznych prowadzonych w obrębie gminy, powinny zostać objęte ochroną konserwatorską. Zarejestrowane na mapach AZP punkty i obszary należy uwzględnić w studium oraz w opracowywanym planie ogólnym, koniecznie podając ich numerację w części tekstowej oraz lokalizację w części graficznej.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (na obszarze gminy obowiązuje sześć planów przestrzennych żaden z nich nie obejmuje terenów, na których zlokalizowano obiekty zabytkowe), decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego. W przypadku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planu, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Odnosnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Gminy, dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na gminnej ewidencji zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną. Jednym z pozytywnych aspektów uwzględniania ochrony stanowisk archeologicznych w planowaniu przestrzennym jest wiedza przydatna właścicielom oraz potencjalnym inwestorom

planującym działalność w obrębie, bądź sąsiedztwie stanowisk archeologicznych. Uwzględnianie istniejących uwarunkowań konserwatorskich, związanych z ochroną stanowisk archeologicznych, w procesie planowania inwestycyjnego skutkuje ochroną już na etapie koncepcyjnym (świadomość poniesienia kosztów badań archeologicznych, bądź projektowanie inwestycji poza strefą ochrony konserwatorskiej). Należy tutaj pamiętać, że w przypadku potwierdzenia, w wyniku badań archeologicznych wykonywanych w miejscu prowadzonej inwestycji, obecności wyjątkowo cennych obiektów archeologicznych, może zaistnieć konieczność przemianowania terenu w części lub w całości w strefę ścisłej ochrony reliktywów archeologicznych, co w konsekwencji może skutkować zakazem wszelkiej działalności budowlanej. W razie zaistnienia takiej sytuacji, ze względu na rangę dokonanych odkryć, Wojewódzki Konserwator Zabytków powinien wpisać teren do rejestru zabytków, nadając mu tym samym status najwyższej ochrony. Biorąc powyższe pod uwagę zaleca się minimum inwestowania w obszarze stanowisk archeologicznych, zwłaszcza tych najcenniejszych.

Na szczególną uwagę zasługują stanowiska charakteryzujące się dużą oceną wartości poznawczej. Trzeba przy tym pamiętać, że stanowiska te zostały wytypowane w zdecydowanej większości jedynie na podstawie zapisów z kart ewidencyjnych. Duża liczba zabytków ruchomych zebranych z powierzchni stanowiska w trakcie badań powierzchniowych może świadczyć o dużym zniszczeniu stanowiska archeologicznego, natomiast mniejsza liczba zabytków może wskazywać na lepszy stan zachowania obiektu. Rzeczywistą ich wartość mogą określić dopiero wykopaliskowe badania archeologiczne. Informacja o najcenniejszych stanowiskach archeologicznych z terenu gminy Dębowiec została umieszczona w wykazie stanowisk na końcu Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami.

W przypadku prowadzenia prac ziemnych na obszarze wszelkiego rodzaju stanowisk archeologicznych należy realizować wyprzedzając daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Dodatkowo w najbliższym otoczeniu stanowisk najcenniejszych, wymienionych w wykazie, należy bezwzględnie przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny (granice poszczególnych stref powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego bądź każdorazowo w decyzjach o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego).

Niektóre stanowiska, ze względu na bliską odległość względem siebie i w miarę jednolity horyzont czasowy zdają się łączyć w większe kompleksy osadnicze. Stanowiska te w rzeczywistości tworzyć mogą jedną dużą osadę. Z sytuacją taką mamy do czynienia np. w Dębowcu, gdzie osady nr 23 AZP 110-71/86 i 24 AZP 110-71/87 w rzeczywistości mogą tworzyć rozległą osadę datowaną na dwa horyzonty tj. neolit/wczesna epoka brązu i późny okres rzymski za faktem takim przemawia dodatkowo lokalizacja na wyodrębnionym garbie terenowym górującym nad rozległą doliną Wisłoki. Z rozległym kompleksem osadniczym datowanym na epokę brązu i jej przełom z okresem halsztackim możemy mieć do czynienia w Woli Dębowieckiej tworzą go stanowiska nr 5 AZP 111-71/19, 6 AZP 111-71/20, 11 AZP 111-71/25, 12 AZP 111-71/26 i nr 13 AZP 111-71/27. Podobnie datowana jest grupa stanowisk w Zarzeczu zlokalizowanych blisko względem siebie są to stan. 25 AZP 111-71/121, 26 AZP 111-71/122, 27 AZP 111-71/123, 28 AZP 111-71/124, 29 AZP 111-71/125, 30 AZP 111-71/126, 31 AZP 111-71/127, 32 AZP 111-

71/128. Mając to na uwadze należy ustanowić strefy obserwacji archeologicznej (w studium oraz mpzp), gdzie wszelkie prace ziemne realizowane będą pod nadzorem archeologicznym.

Szczególną ochronie konserwatorskiej powinny podlegać stanowiska narażone na zniszczenie przez prace ziemne realizowane w ramach działalności inwestycyjnej. W tych przypadkach, już na etapie wstępnych koncepcji, pracownicy gminy odpowiedzialni za wydawanie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, bądź inwestorzy powinni występować do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z realizowaną inwestycją. Natomiast Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie, poprzedzających inwestycję, archeologicznych badań wykopaliskowych.

Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska zewidencjonowane na podstawie licznych zabytków ruchomych, zebranych w trakcie badań powierzchniowych (co stanowi przesłankę na temat silnej degradacji stanowiska archeologicznego w następstwie naturalnej erozji, bądź głębokiej orki), należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących konkretnej problematyki np. szersze rozpoznanie osadnictwa neolitycznego, osadnictwa z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza oraz osadnictwa z okresu rzymskiego. Należy na nowo spojrzeć na część stanowisk zewidencjonowanych na terenie gminy jako posiadających jeszcze większy potencjał naukowo – badawczy kwalifikujący do podjęcia badań archeologicznych: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58, Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25, Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91, Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128. Wszystkie wyżej wymienione stanowiska zajmują teren o urozmaiconej rzeźbie, dobrze eksponowany, niejednokrotnie o naturalnych walorach obronnych. Stanowiska często sąsiadują ze sobą lub ich obszar oddzielony jest na skutek współczesnej działalności człowieka np. zabudowę współczesnej wsi. Niektóre z nich to wielokulturowe osady, jednakże ze zdecydowaną przewagą zabytków z okresu rzymskiego bądź epoki brązu zebranych w trakcie badań powierzchniowych. Ewentualne badania archeologiczne w obrębie powyższych zabytków oprócz niewątpliwych korzyści związanych z poszerzeniem wiedzy na temat poszczególnych obiektów przyniosły by korzyści w postaci promocji gminy. Również podjęcie badań i szerszego rozpoznania zagadnień związanych z nowszą historią gminy oprócz niezaprzeczalnej wartości naukowej skutkowałoby wzmocnieniem potencjału turystycznego gminy. Do najciekawszych kwestii należy tutaj zaliczyć: rozpoznanie i uchwycenie ewentualnych pozostałości dawnego zamku starostów i późniejszego dworu, rozpoznanie i badania różnych zagadnień związanych z funkcjonowaniem dawnego miasteczka (np. charakter umocnień obronnych, lokalizacja ratusza itd.), ustalenie lokalizacji gródka w Zarzeczu, odkrycie i oznaczenie miejsca bitwy i pochówku chłopów walczących w latach 1756-1757 z siłami starosty Siemieńskiego.

Z terenu gminy w chwili obecnej do rejestru zabytków zostały wpisane dwa stanowiska archeologiczne Dębowiec stan. 1 AZP 110-71/64 wpisane decyzją nr C-33 w dniu 22 grudnia 1971 r. oraz Zarzecze stan. 4 AZP 111-71/104 wpisane decyzją nr A-536 w dniu 22 grudnia 1969 roku. Natomiast na chwilę obecną, do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, ze względu na bardzo dużą wartość poznawczą, zakwalifikować można następujące stanowiska archeologiczne: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58, Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 6 AZP 111-71/20, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25, Wola Dębowiecka stan. 12 AZP 111-71/26 Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92, Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128.

W przypadku pozostałych stanowisk, dopiero realizacja badań archeologicznych potwierdzająca w pełni ich wartość bądź konieczność zachowania „in situ” mogłaby stanowić podstawę do wpisu obiektów do rejestru zabytków województwa podkarpackiego. W obecnym stanie rzeczy wystarczająca jest ochrona ustanawiana na podstawie art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. tj. *ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

W tym miejscu należy również zwrócić uwagę na potrzebę objęcia ochroną archeologiczną poprzez wprowadzenie do ewidencji i wykonanie kart ewidencyjnych stanowiska archeologicznego dla dawnego zespołu dworsko-parkowego w Woli Dębowieckiej oraz przede wszystkim wprowadzenia do ewidencji archeologicznej terenu na którym funkcjonował zamek a następnie dwór starostów dębowieckich obecnie teren klasztoru XX. Saletynów. Obszary tego typu stanowią przykłady wielowiekowych siedzib, gdzie często występują nawarstwienia archeologiczne w postaci pozostałości po dawnych nieistniejących już zabudowaniach np. dworskich czy też folwarcznych bądź innych przekształceniach terenu które winny podlegać ochronie archeologicznej a które stanowią o bogactwie dziedzictwa kulturowego gminy. Dodatkowo ta kategoria zabytków często bywa narażona na destrukcyjną działalność tzw. poszukiwaczy skarbów, którzy przy użyciu detektorów metali poszukują zabytków-pozostałości po dawnych mieszkańcach dworów i pałaców. Natomiast obszary te winny być całkowicie wyłączone z takiej działalności, w terenie zasadnym byłoby ustawienie tablic informujących o takim zakazie. Podsumowując ewidencja archeologiczna byłaby wstępem do ustanowienia ochrony konserwatorskiej która w przyszłości powinna być oparta o wpis do rejestru zabytków ww. obiektów.

Docelowo należy dążyć również do zewidencjonowania i objęcia ochroną konserwatorską miejsc i śladów walk toczonych w trakcie I i II wojny światowej. W obszarach tych często odnajdywane są szczątki żołnierzy (najczęściej chowanych szybko w warunkach wojennych, liczne potwierdzenia takiego działania zaobserwowano

w Bieszczadach, Beskidzie i przedgórzach karpackich), również ta kategoria obiektów zabytkowych powinna być wyłączona z destrukcyjnej działalności detektorystów metali.

Podsumowując powyższe najpilniejsze postulaty to:

- wspieranie zamierzeń dążących do wykonania ponownych weryfikacyjnych archeologicznych badań powierzchniowych obejmujących terytorium gminy z wykorzystaniem nowoczesnych metod nieinwazyjnych;
- wprowadzenie prawidłowych zapisów studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz zapisów przyszłego planu ogólnego gminy odnoszących się do archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy.
- wykonanie studium wartości kulturowych gminy;
- realizowanie poprawnej ochrony stanowisk archeologicznych, zgodnie z powyższymi wytycznymi, w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy oraz decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego;
- objęcie ścisłą ochroną stanowisk archeologicznych: Dębowiec stan. 5 AZP 110-71/68, Dębowiec stan. 9 AZP 110-71/72, Dębowiec stan. 24 AZP 110-71/87, Łazy Dębowieckie stanowisko nr 6 AZP 110-71/58, Łazy Dębowieckie stan. 7 AZP 110-71/59, Wola Dębowiecka stan. 5 AZP 111-71/19, Wola Dębowiecka stan. 6 AZP 111-71/20, Wola Dębowiecka stan. 11 AZP 111-71/25, Wola Dębowiecka stan. 12 AZP 111-71/26 Zarzecze stan. 10 AZP 111-71/110, Zarzecze stan. 18 AZP 110-71/91, Zarzecze stan. 19 AZP 110-71/92, Zarzecze stan. 32 AZP 111-71/128.
- wprowadzenie do ewidencji archeologicznej pozostałości zespołów dworsko-parkowych w Dębowcu i Woli Dębowieckiej jako stanowisk archeologicznych.
- wspieranie działań zapobiegających penetracji zespołów dworsko-parkowych, a także śladów działań wojennych z obu wojen światowych, przez nielegalnych poszukiwaczy skarbów używających detektorów metali.
- wspieranie działań zmierzających do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk szczególnie narażonych na zniszczenie oraz wspieranie badań prowadzących do rozpoznania istotnych zagadnień związanych z pradziejami i historią regionu (omówionych szerzej w tekście).
- informowanie potencjalnych inwestorów o realizacji inwestycji w obrębie stanowisk archeologicznych, już na etapie koncepcyjnym.

d. Rozpoznanie, dokumentowanie i popularyzowanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Ważnym zadaniem gminy powinno być wspieranie działań zmierzających do lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego na terenie podległym samorządowi, a także jego właściwe udokumentowanie i popularyzowanie. Działania takie w prostej linii prowadzą do kształtowania pozytywnego podejścia lokalnych społeczności do kwestii

ochrony zabytków. Dodatkową korzyścią może być wzrost świadomości na temat wykorzystywania potencjału dziedzictwa kulturowego dla ekonomicznego wzrostu regionu i tworzenia nowych miejsc pracy oraz marki turystycznej. Główne działania samorządu w tej materii powinny się opierać na szeregu działań:

- Prowadzeniu monitoringu i cyklicznej weryfikacji zasobów gminnej ewidencji zabytków (włączenie obiektu do GEZ, czy jego wykreślenie z GEZ wymaga konsultacji z WUOZ).
- Utworzeniu komputerowej bazy zabytków figurujących w gminnej ewidencji zabytków i umieszczenie jej na stronach internetowych gminy.
- Szczegółowe rozpoznanie i wykorzystanie, jako atrakcji turystycznej naftowego dziedzictwa regionu.
- Tworzeniu i wspieraniu (m.in. finansowym) inicjatyw zmierzających do specjalistycznego rozpoznania poszczególnych najcenniejszych obiektów zabytkowych i powstaniu opracowań konserwatorskich uwzględniających indywidualne potrzeby poszczególnych obiektów.
- Tworzeniu i wspieraniu inicjatyw mających na celu popularyzowanie wiedzy o historii i zabytkach regionu poprzez wydawnictwa popularnonaukowe.
- Współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych w celu ich udostępnienia dla zwiedzających.
- Wspieraniu i współpracy ze stowarzyszeniami lokalnymi (np. koła gospodyń wiejskich), mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.
- Współpracy ze szkołami funkcjonującymi na terenie gminy, zmierzającej do upowszechnienia wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu wśród dzieci i młodzieży.
- Rozbudowaniu strony internetowej gminy, poprzez umieszczenie tam szerokiej informacji związanej z historią i zabytkami gminy, a także mapy przedstawiającej lokalizację zabytków i miejsc wartych odwiedzenia.
- Wzbogaceniu infrastruktury turystycznej o ścieżki rowerowe, miejsca wypoczynku na szlakach, tablice informacyjne i punkty widokowe.
- Organizacji imprez plenerowych promujących dziedzictwo kulturowe regionu.
- Organizacji szkoleń dla pracowników gminy odpowiedzialnych za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.
- Wspieraniu i promocji tradycyjnych form dawnej produkcji m.in. kowalstwa, bednarstwa, miodowarstwa itp.
- Używanie i stosowanie historycznych nazw miejscowych – przysiółków, historycznych nazw itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zakłada się, że zadania określone w „Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Dębowiec na lata 2026-2029” będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz gminy Dębowiec z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi.

2. Działania własne władz samorządowych:

a) prawne – np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;

b) finansowe – należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;

c) programowe – realizacja projektów i programów regionalnych;

d) inne – działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Dębowiec – finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, a także obiektów nie będących własnością gminy. Zasady udzielania dotacji powinny zostać zawarte w prawie lokalnym.
- Z budżetu Marszałka Województwa Podkarpackiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
(<http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/kultura/zabytki/dotacje>)
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
(www.wuozprzemysl.pl)
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy. (www.mkidn.gov.pl)
- Z dotacji unijnych (<http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/fue/fundusze>) w ramach:
 - a. Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego.
 - b. Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.
 - c. Norweskiego Mechanizmu Finansowego.
- Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (http://www.wfosigw.pl/strefa-beneficjenta/obsługa_beneficjentow), środki finansowe mogą być przeznaczane na przedsięwzięcia związane z utrzymaniem i zachowaniem parków objętych ochroną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

11.1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH GMINY DĘBOWIEC UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres / lokalizacja	nr rejestru
1.	CIEKLIN	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	Cieclin 327	A-1377 z 22.09.1994 roku
2.	CIEKLIN	plebania parafialna	Cieclin 327	
3.	CIEKLIN	figura Matki Bożej Niepokalanie Poczętej	Cieclin na placu przy kościółce	
4.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin 57	
5.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin naprzeciw 103	
6.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin naprzeciw 123	
7.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin – Józefów naprzeciw 274	
8.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin – Józefów nieopodal 277	
9.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin nieopodal 341	
10.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin – Józefów 396	
11.	CIEKLIN	kapliczka	Cieclin przy drodze do Woli Cieclińskiej	
12.	CIEKLIN	cmentarz rzymskokatolicki		
13.	CIEKLIN	cmentarz wojenny nr 12	Cieclin – Józefów w kierunku Dobryni	
14.	CIEKLIN	cmentarz wojenny nr 13		
15.	CIEKLIN	cmentarz wojenny nr 14		
16.	DĘBOWIEC	kościół parafialny pw. św. Bartłomieja		A-180 z 17.11.1989 roku
17.	DĘBOWIEC	plebania	Dębowiec 177	
18.	DĘBOWIEC	kościół pw. Matki Bożej Saletyńskiej	Dębowiec 55	
19.	DĘBOWIEC	klasztor księży	Dębowiec 55	

		Misjonarzy Saletynów		
20.	DĘBOWIEC	kaplica cmentarna	Dębowiec na cmentarzu rzymskokatolicki	
21.	DĘBOWIEC	kapliczka Mikołajek	Dębowiec obok OSP	
22.	DĘBOWIEC	figura przydrożna św. Florian	Dębowiec 67 przed zajazdem	
23.	DĘBOWIEC	kapliczka	Dębowiec 112 na szpitalu ubogich	A-290 z 16.01.1970 roku
24.	DĘBOWIEC	figura przydrożna św. Florian	Dębowiec 177 przed plebanią	
25.	DĘBOWIEC	kapliczka	Dębowiec naprzeciw nr 284, na Dąbrowie	
26.	DĘBOWIEC	kapliczka	Dębowiec 418	
27.	DĘBOWIEC	zajazd	Dębowiec 67	
28.	DĘBOWIEC	dom	Dębowiec 109 (d. nr 111)	A-663 z 18.06.1969 roku
29.	DĘBOWIEC	szpital ubogich		A-290 z 16.01.1970 roku
30.	DĘBOWIEC	szkoła	Dębowiec 118	
31.	DĘBOWIEC	dwór (?) / lamus (?)	Dębowiec za klasztorem XX. Saletynów	
32.	DĘBOWIEC	cmentarz rzymskokatolicki		
33.	DĘBOWIEC	cmentarz choleryczny	Dębowiec po lewej stronie drogi do Łazów Dębowieckich i Osobnicy	
34.	DOBRYNIA	kapliczka	Dobrynia 125	
35.	DOBRYNIA	kapliczka	Dobrynia 170	
36.	DOBRYNIA	kapliczka	Dobrynia 171	
37.	DULĄBKA	kapliczka	Duląbka w polach, za nr 102, 104	
38.	DULĄBKA	kapliczka	Duląbka w polach,	

			za nr 102, 104	
39.	DULĄBKA	kapliczka	Duląbka 118	
40.	DZIELEC	kapliczka	Dzielec naprzeciw 29	
41.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz naprzeciw nr 4	
42.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 5	
43.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 9	
44.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz nieopodal nr 24	
45.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 35	
46.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 121	
47.	FOLUSZ	kapliczka	Folusz 122	
48.	ŁAZY DĘBOWIECKIE	kapliczka	Łazy Dębowieckie naprzeciw 23, obok szkoły	
49.	ŁAZY DĘBOWIECKIE	kapliczka	Łazy Dębowieckie w polach, na południowym skraju wsi	
50.	MAJSCOWA	kapliczka	Majscowa 116	
51.	RADOŚĆ	kapliczka	Radość naprzeciw nr 44	
52.	WOLA CIEKLIŃSKA	kapliczka	Wola Cieklińska przy drodze Nowy Żmigród – Gorlice	
53.	WOLA CIEKLIŃSKA	cmentarz greckokatolicki		
54.	WOLA CIEKLIŃSKA	cmentarz wojenny nr 10		
55.	WOLA CIEKLIŃSKA	cmentarz wojenny nr 11		A-294 z 24.06.1993 roku
56.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka naprzeciw nr 26, nieopodal szkoły	
57.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka 35 przy drodze do Załęża	
58.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka naprzeciw 100	
59.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka 146	

60.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka 152	
61.	WOLA DĘBOWIECKA	kapliczka	Wola Dębowiecka naprzeciw 214	
62.	WOLA DĘBOWIECKA	dwór	Wola Dębowiecka 8	
63.	WOLA DĘBOWIECKA	park dworski	Wola Dębowiecka 8	
64.	ZARZECZE	kapliczka	Zarzeczce 92	
65.	ZARZECZE	kapliczka	Zarzeczce 286	
66.	ZARZECZE	pomnik	Zarzeczce na rzece Wisłoka	

11.2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH W UKŁADZIE ALFABETYCZNYM ZE WIDENCJONOWANYCH NA OBSZARZE GMINY DĘBOWIEC.

L.p.	Miejscowość	Nr stan. w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Uwagi
1.	Cieklin	1(1)	111-70	Okopy szwedzkie	Okres nowożytny	
2.	Cieklin	2(2)	111-70	Ślad osadnictwa	pradzieje	
3.	Cieklin	3(6)	111-70	Wieś historyczna	XVIII w.	
4.	Dębowiec	1(64)	110-71	Punkt osadniczy	Neolit?	Badane wykopaliskowo przez J. Janowskiego z Krosna w 1963 r. Wpisane do rejestru zabytków pod nr C-33 w dniu 22 grudnia 1971 r. Konieczna aktualizacja karty i objęcie ochroną terenu po dawnym zamku i zespole dworsko – parkowym.
5.	Dębowiec	2(65)	110-71	Grodzisko, zameczysko?	Wczesne średniowiecze Późny średniowiecze	
6.	Dębowiec	3(66)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
7.	Dębowiec	4(67)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit	
8.	Dębowiec	5(68)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.

						Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych.
9.	Dębowiec	6(69)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
10.	Dębowiec	7(70)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
11.	Dębowiec	8(71)	110-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
12.	Dębowiec	9(72)	110-71	Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych
13.	Dębowiec	10(73)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
14.	Dębowiec	11(74)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
15.	Dębowiec	12(75)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
16.	Dębowiec	13(76)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit Późny okres rzymski	Kultura Ceramiki Sznurowej

17.	Dębowiec	14(77)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
18.	Dębowiec	15(78)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
19.	Dębowiec	16(79)	110-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
20.	Dębowiec	17(80)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	
21.	Dębowiec	18(81)	110-71	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
22.	Dębowiec	19(82)	110-71	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
23.	Dębowiec	20(83)	110-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
24.	Dębowiec	21(84)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
25.	Dębowiec	22(85)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
26.	Dębowiec	23(86)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
27.	Dębowiec	24(87)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych
28.	Dębowiec	25(1)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
29.	Dębowiec	26(2)	111-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	

30.	Dębowiec	27(3)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
31.	Dębowiec	28(4)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	
32.	Dębowiec	29(5)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
33.	Dębowiec	30(6)	111-71	Osada	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
34.	Dębowiec	31(7)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
35.	Dębowiec	32(8)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
36.	Dębowiec	33(9)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
37.	Dębowiec	34(10)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
38.	Dębowiec	35(11)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
39.	Dębowiec	36(12)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
40.	Dębowiec	37(13)	111-71	Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze/późne średniowiecze	
41.	Dębowiec	38(14)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje Późny okres rzymski	

42.	Dębowiec	39(115)	110-71	Skarb	Otomani-Füzesabony – starszy okres epoki brązu	Wyroby złote, w tym trzy bransolety i drut spinający je razem. Badane wykopaliskowo, nie potwierdzono tutaj obecności jakichkolwiek nawarstwień archeologicznych.
43.	Dębowiec	40(116)	110-71	Zespół staromiejski	Późne średniowiecze Okres nowożytny	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych nakierowanych na konkretną tematykę, np. forma średniowiecznych obwałowań obronnych.
44.	Duląbka	1(3)	111-70	Osada	Późne średniowiecze Okres nowożytny	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
45.	Duląbka	2(7)	111-70	Wieś historyczna	XV w.	
46.	Folusz	1(7)	113-70	Huta szkła	II poł. XVIII w. – I poł. XIX w.	
47.	Łazy Dębowieckie	1(53)	110-71	Grodzisko?	Wczesne średniowiecze	
48.	Łazy Dębowieckie	2(54)	110-71	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	
49.	Łazy Dębowieckie	3(55)	110-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo – badawczego punktu widzenia

50.	Łazy Dębowieckie	4(56)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	
51.	Łazy Dębowieckie	5(57)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	
52.	Łazy Dębowieckie	6(58)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestr zabytków. Predysponowane do podjęcia badan wykopaliskowych.
53.	Łazy Dębowieckie	7(59)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestr zabytków. Predysponowane do podjęcia badan wykopaliskowych.
54.	Łazy Dębowieckie	8(60)	110-71	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	
55.	Łazy Dębowieckie	9(61)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	

56.	Łazy Dębowieckie	10(62)	110-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
57.	Łazy Dębowieckie	11(63)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
58.	Majscowa	1(94)	110-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
59.	Majscowa	2(95)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
60.	Majscowa	3(96)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
61.	Wola Dębowiecka	1(15)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje	
62.	Wola Dębowiecka	2(16)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
63.	Wola Dębowiecka	3(17)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
64.	Wola Dębowiecka	4(18)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
65.	Wola Dębowiecka	5(19)	111-71	Punkt osadniczy Osada	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badan wykopaliskowych.
66.	Wola Dębowiecka	6(20)	111-71	Osada	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.

						Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
67.	Wola Dębowiecka	7(21)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
68.	Wola Dębowiecka	8(22)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
69.	Wola Dębowiecka	9(23)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	
70.	Wola Dębowiecka	10(24)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
71.	Wola Dębowiecka	11(25)	111-71	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych.
72.	Wola Dębowiecka	12(26)	111-71	Punkt osadniczy Osada	Epoka brązu/wczesna epoka żelaza Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.
73.	Wola Dębowiecka	13(27)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Paleolit schyłkowy Neolit/wczesna epoka brązu	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.

					Wczesne średniowiecze	
74.	Wola Dębowiecka	14(28)	111-71	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
75.	Wola Dębowiecka	15(29)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze/późny średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
76.	Wola Dębowiecka	16(30)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
77.	Wola Dębowiecka	17(31)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
78.	Wola Dębowiecka	18(32)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
79.	Wola Dębowiecka	19(33)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
80.	Wola Dębowiecka	20(34)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze/późny średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
81.	Wola Dębowiecka	21(35)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
82.	Wola Dębowiecka	22(36)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
83.	Zarzecze	1(101)	111-71	Grodzisko?	Wczesne średniowiecze	Stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji.

						Predysponowane do podjęcia badań weryfikacyjnych zmierzających do ustalenia lokalizacji historycznego obiektu.
84.	Zarzecze	2(102)	111-71	Kurhany?	Nieokreślona	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Wymaga dodatkowych analiz i weryfikacji lokalizacji.
85.	Zarzecze	3(103)	111-71	Kurhany?	Nieokreślona	Stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji.
86.	Zarzecze	4(104)	111-71	Osada	Młodszy okres rzymski – wczesny okres wędrówek ludów	Stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji. Stanowisko wpisane do rejestru zabytków pod numerem A-536 w dniu 22 grudnia 1969 roku. Poddane weryfikacji na zlecenie Narodowego Instytutu Dziedzictwa, w roku 2023 wykonano zaktualizowaną kartę ewidencyjną. Potwierdzono wartość stanowiska. Predysponowane do podjęcia terenowych badań weryfikacyjnych

						zmierzających do sprecyzowania lokalizacji.
87.	Zarzecze	5(105)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit	
88.	Zarzecze	6(106)	111-71	Ślad osadnictwa	Okres rzymski	Denar A. Piusa (138-161 r.) Stanowisko archiwalne bez dokładnej lokalizacji.
89.	Zarzecze	7(107)	111-71	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
90.	Zarzecze	8(108)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	
91.	Zarzecze	9(109)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
92.	Zarzecze	10(110)	111-71	Osada	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badan wykopaliskowych.
93.	Zarzecze	11(111)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
94.	Zarzecze	12(88)	110-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski	
95.	Zarzecze	13(112)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.

96.	Zarzecze	14(113)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
97.	Zarzecze	15(114)	111-71	Ślad osadnictwa Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
98.	Zarzecze	16(89)	110-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
99.	Zarzecze	17(90)	110-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
100.	Zarzecze	18(91 na obszarze 110-71; 115 na obszarze 111-71)	110-71 111-71	Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych.
101.	Zarzecze	19(92 na obszarze 110-71; 116 na obszarze 111-71)	110-71 111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Predysponowane do podjęcia badań wykopaliskowych
102.	Zarzecze	20(93)	110-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
103.	Zarzecze	21(117)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
104.	Zarzecze	22(118)	111-71	Ślad osadnictwa	Pradzieje	

105.	Zarzecze	23(119)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
106.	Zarzecze	24(120)	111-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
107.	Zarzecze	25(121)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
108.	Zarzecze	26(122)	111-71	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	
109.	Zarzecze	27(123)	111-71	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
110.	Zarzecze	28(124)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	
111.	Zarzecze	29(125)	111-71	Osada	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
112.	Zarzecze	30(126)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
113.	Zarzecze	31(127)	111-71	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
114.	Zarzecze	32(128)	111-71	Osada	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Postulowane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

						Predysponowane do podjęcia badan wykopaliskowych
115.	Zarzeczce	33(129)	111-71	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
116.	Zarzeczce	34(130)	111-71	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	